Lapin korkeakoulukonserni
LUC
MATKAILU

Kuva: Sampsa Sulonen

Maastossa olevien ulkoilureittien monikäyttö: nykytila, esteet ja mahdollisuudet

Tiina Riikonen
Anne Rautiainen

Huhtikuu 2017

Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti Viirinkankaantie 1, FI-96300 Rovaniemi, Finland www.luc.fi/matkailu

Sisällys

1 Esipuhe ... 5
2 Monikäytön monta puolta – pohdintaa johdannoksi ... 5
3 Reittien monikäyttö ... 7
3.1 Monikäytön monet muodot ... 7
3.2 Perusteita reittien monikäytön edistämiseksi ... 8
3.3 Monikäytön edellytyksiä ... 9
3.4 Sosiaalinen hyväksyttävyys ... 9
3.5 Reittitiedon jakaminen sosiaalisessa mediassa ... 10
4 Merkinnät ja opasteet monikäyttöreiteillä ... 10
5 Toimintaa ohjaavaa lainsäädäntöä ... 11
5.1 Liikkumista turvaavia lakeja ... 12
5.2 Liikkumista rajoittavia lakeja ... 13
5.3 Yleisiä liikuntaa ja ulkoilua tukevia lakeja ... 15
5.4 Reittien käyttöä ohjaavia lakeja ... 17
6 Jokamiehenoikeudet ... 20
6.1 Jokamiehenoikeuden pääpiirteet ... 20
6.2 Jokamiehenoikeudet erilaisilla alueilla ... 21
6.2.1 Luonnonsuojelualueet ... 21
6.2.2 Poronhoitoalue ... 22
6.2.3 Puolustusvoimien alueet ... 22
6.3 Jokamiehenoikeuden käytön rajoittaminen ... 23
7 Statukseltaan erilaiset reitit ... 23
7.1 Yleiset ulkoilureitit ... 23
7.2 Polut ... 24
7.3 Yksityiset ulkoilureitit ... 24
7.4 Esteettömät reitit ... 24
7.5 Yksityistiet ... 25
8 Ulkoilulajien ja niiden reittien erityispiirteitä ... 26
8.1 Kesän ulkoilureittilajeja ... 26
8.1.1 Kävely ja sauvakävely ... 26
8.1.2 Koiran ulkoilutus ... 27
8.1.3 Patikointi ja vaeltaminen ... 27

8.1.4 Juoksulenkkeily ja polkujuoksu ... 28
8.1.5 Pyöräily maanteillä ... 29
8.1.6 Maastopyöräily ... 29
8.1.7 Ratsastus ... 31
8.2 Kesän muut lajit ... 32
8.2.1 Melonta ja vesiretkeily ... 32
8.2.2 Geokätköily ... 33
8.2.3 Suunnistus ... 34
8.2.4 Luontouinti ... 34
8.3 Talven ulkoilureittilajeja ... 35
8.3.1 Hiihto ... 35
8.3.2 Talvikävely, fatbike-pyöräily, polkujuoksu, ym.: monikäyttöä talvipoluilla ... 38
8.3.3 Lumikenkäily ... 38
8.3.4 Matkaluistelu ... 39
8.3.5 Potkukelkkailu ... 40
8.3.6 Koiravaljakkoajelu ... 40
8.3.7 Poroajelu ... 41
8.4 Umpihankilajeja ja reittejä tarvitsemattomia lajeja ... 42
8.4.1 Retkiluistelu ... 42
8.4.2 Umpihankihiihto, erähiihto, hiihtovaellus ... 42
8.4.3 Lumikenkäsukset eli liukulumikengät ... 43
8.5 Uusia, pieniä ja nousevia ulkoilulajeja ... 43
8.6 Moottorikelkkailu ja mönkijäajelu ... 47
8.6.1 Moottorikelkkailu ... 47
8.6.2 Moottorikelkkailureitit ja -urat reitin perustajan ja ylläpitäjän näkökulmasta ... 48
8.6.3 Mönkijäajelu ... 50
9 Eri lajien olosuhdevaatimuksista ja edellytyksistä ... 51
10 Monikäyttöön liittyvät ennakkoluulot ja asenteet ... 54
10.1 Yleistä ... 54
10.2 Usein kuultuja esimerkkejä ja väitteitä käytännöstä ... 54
11 Kuntien ja Metsähallituksen toteuttamia esimerkkejä reittien monikäytöstä ... 57
12 Esimerkkejä monikäytön rajoituksista ... 68
12.1 Rajoituksia tai kieltoja, joilla on peruste ... 68
12.2 Rajoituksia, jotka saattavat olla perusteettomia ... 70

13 Ajatuksia monikäytön soveltuvuudesta ... 71
13.1 Pyöräilyväylien käyttö muihin lajeihin ... 71
13.2 Fatbike-reitit ... 72
13.3 Retkiladut ja erähiihtoladut monikäyttöreitteinä ... 73
13.4 Suunnistusalueet muiden polkulajien reitteinä ... 73
13.5 Moottorikelkkareitit ja -urat monikäytössä ... 74
13.6 Kesäaikaiset maastoliikenneurat ... 74
13.7 Jäällä olevat reitit ... 75
14 Monikäyttöreittien teknisiä ominaisuuksia ... 76
15 Lopuksi ... 78
Lähteet ... 85

1 Esipuhe

Reittien monikäyttö on aiheena ajankohtainen. Ulkoilu ja ulkoilutavat muuttuvat jatkuvasti. Maastopyöräily, polkujuoksu, matkaluistelu, fatbike-pyöräily ja vesillä sup-lautailu ovat esimerkkejä uusista lajeista, joiden harrastajamäärät ovat kokemusten mukaan nousseet viime vuosina.

Aina ei ole mahdollista tehdä kaikille lajeille omia reittejä. Siksi on pystyttävä osoittamaan erilaisia liikkumismuotoja samoille ulkoilureiteille. Se edellyttää paitsi lajien sopimista samalle reitille, opastusta ja hyviä merkintöjä, myös uudenlaista suhtautumista sekä reittien suunnittelijoilta että käyttäjiltä.

Esimerkiksi tavallinen kylätie on hyvä esimerkki monikäyttöreitistä. Sitä pitkin liikutaan autolla ja rekalla, potkukelkalla, pulkalla, pyörällä, rattailla, rullaluistimilla, hevosella ja kävellen. Liikennesäännöillä kaikki sopivat samalle väylälle. Kaikki tietävät, että tiellä on eri tavoin liikkuvia ihmisiä. Tarvitaan varovaisuutta ja tilannenopeutta, mutta kukaan ei halua tahallaan aiheuttaa vahinkoa.

Tämän selvityksen tavoitteena on avartaa ajattelua ja auttaa löytämään ratkaisuja omiin ulkoiluolosuhdetarpeisiin. Selvitys antaa eväitä reittien suunnitteluun ja ylläpitoon. Selvityksessä esitellään myös jo toteutettuja reittien monikäytön ratkaisuja.

Reittien monikäyttöä tarkastellaan mm. eri ulkoilulajien, tapahtumien, erilaisten reittityyppien ja luonnonolosuhteiden näkökulmasta. Tästä syystä jotkin asiat toistuvat tekstin sisällä. Raportissa on kuitenkin pyritty käsikirjamaisuuteen.

2 Monikäytön monta puolta – pohdintaa johdannoksi

Ulkoilureittien monikäyttö ei ole itsetarkoitus. Erilaisia liikkumistapoja ei kannata yhdistää samoille reiteille, ellei monikäytöstä ole hyötyä ja käsillä olevaan tilanteeseen on parempia ratkaisuja.

Jos kunnalla tai muulla toimijalla on resursseja tuottaa tarpeisiin nähden riittävästi eri liikkumistapoja palvelevia reittejä, lajikohtaiset reitit ovat usein parempi ratkaisu. Esimerkiksi vilkkaissa taajamissa helposti saavutettavat ja vetovoimaisiin paikkoihin linjatut talvipolut ovat yleensä käyttäjien kannalta parempi vaihtoehto kuin hiihtoladun kanssa rinnakkainen monikäyttö samalla väylällä.

Matkailukeskuksissa useiden eri reittien tuottamista voivat rajoittaa kustannusten ohella esim. luonnonsuojelulliset tai muut maankäytön näkökohdat. Jos elinkeinotoiminnan tarvitsemia reittejä pystytään tuottamaan ja ylläpitämään erillisinä, se voi olla matkailijoille turvallisempi ja usein myös vetovoimaisempi vaihtoehto. Toisaalta eri tavoin liikkuvat haluaisivat usein päästä samoihin kohteisiin (esim. luonnonnähtävyydet tai näköalapaikat), jolloin monet erilliset reitit pienellä alueella saattavat heikentää maisemaa tai käyttäjien luontokokemusta.

Osittainen monikäyttö

Reitin monikäyttö ei ole välttämättä joko tai – ratkaisu. Koko reitin ei tarvitse olla monikäyttöinen, vaan useimmiten monikäyttö on eniten tarpeen vain osalla reittiä.

Eri tavoin kulkeville halutaan tarjota mahdollisuus samoihin kauniisiin maisemiin tai pääsy samoille palvelupisteille (esim. tulipaikat, latukahvilat tai matkailupalvelut). Jossain pisteessä maankäyttö voi rajoittaa reittilinjauksia (esim. kapea virkistysaluekaistale taajamassa) tai reittejä on järkevä keskittää yksittäisten maastonkohtien ominaisuuksien vuoksi (esim. eri reitit ylittävät joen tai tien samaa siltaa pitkin tai kiertävät kalliojyrkänteen samaa polkua pitkin).

Ruuhkaisilla reitinosilla on usein tarpeen erotella samanaikaisen käytön eri kulkutavat omille reiteilleen sekä turvallisuuden että muun sujuvuuden vuoksi. Esim. matkailukeskusten ydinalueilla reiteillä on paljon käyttäjiä ja myös kokemattomia maastossa liikkujia, mutta kauempana samoilla reiteillä käyttäjiä on vähemmän ja käyttäjät ovat kokeneempia, jolloin monikäyttö sopii näille hiljaisemmille osille reittejä.

Esim. ratsastusreiteillä lasten ja aloittelijoiden käyttämät ratsastustallin lähireitit rauhoitetaan vain ratsastukseen, mutta pitkät erämaiset reitit voivat olla yhteisiä muiden käyttömuotojen kanssa, koska näillä liikkuu kokeneita ratsastajia.

Jokamiehenoikeudella kulkeva saattaa käyttää reittejä, joita ei ole varsinaisesti osoitettu kyseisen liikkumismuodon käyttöön. Reitinpitäjän ja yrittäjienkin etu on, että satunnaisistakin käyttömuodoista kerrotaan reitin ennakkotiedoissa ja opasteissa. Tämä ei vielä ole reitin osoittamista muuhun käyttöön, mutta käyttäjän saaman tiedon myötä lisääntyvät turvallisuus, yleinen hyväksyntä ja huomaavaisuus parantavat asiakaskokemusta.

Reittiselosteessa voidaan mainita esimerkiksi “Hallitse kelkkasi ja muista tilannenopeus! Reitillä liikkuu toisinaan myös jalankulkijoita.” tai “Huomaathan, että lumikenkäreitillä kuljetaan myös pyöräillen. Pimeällä on hyvä käyttää otsalamppua tai heijastimia”

Monikäyttö ja kustannukset

Usein monikäyttöön johtavat kustannustekijät: on edullisempaa yhdistää uuden lajin reitti olemassa olevalle väylälle kuin rakentaa kokonaan uusi reitti ja sen opastejärjestelmä. Yleensä keskittäminen tuo säästöä myös reittien huoltoon. Kustannukset eivät kuitenkaan saisi olla ainoa peruste monikäytölle, vaan monikäytön hyödyt, haitat, mahdollisuusuudet ja rajoitteet tulisi punnita tarkkaan sekä käyttäjän että reitin ylläpitäjän näkökulmasta.

Reittien tavoitteena on liikunnan edistäminen ja/tai elinkeinotoiminnan kehittäminen, mutta mahdolliset keinot ja toimintamallit ovat aina paikallisesti erilaisia.

Vauhtierot ja turvallisuus

Turvallisuutta on usein pidetty suurimpana esteenä monikäytölle. Lähtökohta tulisi olla, että jokainen liikkuu reiteillä niin, ettei aiheuta vaaraa itselleen tai muille. Esim. moottorikelkkailijan ja samalla väylällä kulkevan hiihtovaeltajan tai lumikenkäilijän nopeusero on suuri. Vilkkailla kelkkareiteillä tai paikoissa, joissa on

huono näkyvyys turvallisuusriskit voivat olla niin suuria, ettei kelkkareiteille talvikauden aikana kannata ohjata muita käyttömuotoja, varsinkaan ohjelmapalveluna. Kelkkailijankin on pystyttävä hallitsemaan ajoneuvonsa kaikissa olosuhteissa: hiihtäjän sijaan pimeän mutkan takana voi olla vastassa toinen kovavauhtinen kelkkailija tai vaikka hirvi tai karhu. Myöskään hiihtäjä ei saa aiheuttaa vaaraa tai haittaa kelkkailulle vaan kelkan kuullessaan on syytä ajoissa väistää sivuun väylältä.

Kesäaikaisilla ulkoilureiteillä jalankulkijan ja maastopyöräilijän nopeusero muodostuu suureksi leveillä ja tasapintaisilla kuntoreiteillä. Pyörissä on tehokkaat jarrut ja pyöräilijä voi hiljentää tai pysähtyä hyvinkin äkkiä. Leveillä kuntoreiteillä on tilaa väistää, mutta suurin ongelma on, ettei jalankulkija aina kuule takaa lähestyvää pyöräilijää, ja siksi pelästyy ohittavaa pyörää. Vauhtiero ja tilanne on hyvin samankaltainen kovakuntoisen luisteluhiihtäjän ja hiljakseen hiihtelevän perinteisen hiihtäjän kohdatessa samalla ladulla, joskus myös juoksijan ohittaessa kävelijän. Nopeamman on hyvä pitää sen verran ääntä, että edellä kulkeva kuulee takaa tulevan eikä pelästy ohittajaa.

Luonnonmukaisilla monikäyttöpoluilla vauhtierot ovat yleensä pieniä. Esim. kapeilla haastavamman maaston polulla juoksijan vauhti voi olla pyöräilijää suurempi. Vauhdit ovat kuitenkin sen verran alhaisia, että kohtaamistilanteissa kaikilla on aikaa väistää.

3 Reittien monikäyttö

3.1 Monikäytön monet muodot

Perinteisten ulkoilulajien, kuten kävelyn ja hiihdon lisäksi ihmisille on tarjottava muitakin mahdollisuuksia päästä luontoon liikkumaan. Kaikkiin lajeihin ei kuitenkaan tarvita omia reittejä. Matkailukeskuksissa monipuoliset harrastusmahdollisuudet voivat olla vetovoimatekijä ja tuoda uusia kävijäryhmiä. Kunnissa uudenlaiset ulkoilumahdollisuudet edistävät liikuntaa ja hyvinvointia.

Esimerkiksi ladun käyttäminen perinteiseen ja luistelutyylin hiihtoon on monikäyttöä. Perinteinen hiihtotyyli oli harrastuksena jo hiukan hiipuvaa. Vapaan hiihtotyylin tulo toi laduille myös nuorempia ikäluokkia ja samalla muutti reittitarvetta. Luisteluhiihto on jo kauan sitten vakiintunut perusliikuntalajiksi ja reittejä ylläpidetään erityisesti siihen varatulla kalustolla.

Uusista ulkoilulajeista osa vakiintuu ja tulee suosituksi (esim. frisbeegolf) ja osa jää ohimeneviksi kokeiluksi (esim. maastorullaluistelu). Ulkoiluolosuhteita kehitettäessä on tärkeää olla avoin uusille tuulille. Reittisuunnittelussa on tärkeää, ettei huomaamatta suljeta pois lajeja, joita ei vielä ole edes olemassa (esim. reittisopimuksilla rajataan käyttöä vain nykyisille liikkumistavoille). Uusia ulkoilulajeja ja niiden suosiota ei useinkaan arvata etukäteen (esim. sauvakävely).

Reittien käyttö ja lajit muuttuvat jatkuvasti ja tällä hetkellä ratkaistavana on mm. kasvava talvikävely- ja talvipyöräilyreittien tarve. Myös heikkokuntoisten moottorikelkkailu-urien tulevaisuus on epävarma. Hallituksen esitys uudeksi tieliikennelaiksi (2017) oli lausunnolla raporttia kirjoittaessa ja toteutuessaan laki muuttaisi osan moottorikelkkaurista ja kaikki moottorikelkkareitit tieliikennelain alaisiksi moottorikelkkateiksi.

Reittien monikäyttö voi olla esimerkiksi:

- reitin tarjoamista samanaikaisesti monen eri liikkumistavan käyttöön
- reitin käyttöä eri liikuntalajeihin esimerkiksi eri vuodenaikoina
- reitin käyttöä eri liikuntalajeihin vuorokäyttönä, esimerkiksi eri viikonpäivinä tai kellonaikoina
- reitin huoltamista ja käyttämistä rinnakkain eri liikuntalajeihin. Tällöin väylän eri laidat palvelevat eri liikuntalajeja (esim. matkaluistelu- ja kävelyväylä jäällä rinnakkain, hiihto- ja pyöräilyväylä maastossa, potkukelkkailijoille ja pulkkailijoille osahiekoitettu jalkakäytävä)
- ulkoilun ja muun käytön vuorottelua samalla alueella (esim. puolustusvoimien harjoitusalue)
- yritysten ja elinkeinojen palvelujen yhdistämistä reitteihin ja niillä tapahtuvaan toimintaan
- kulttuurin, taiteen tai jonkin muun sisällön yhdistämistä reittiin (tyypillinen esimerkki on luontopolku, jossa yhdistetään kävelyä ja luontotietoutta)

3.2 Perusteita reittien monikäytön edistämiseksi

Useimmiten ulkoilureitit ovat monikäyttöisiä. Ulkoilureitin monikäytön sosiaalinen hyväksyttävyys lisääntyy, kun reitistä myös tiedotetaan ja sitä markkinoidaan monikäyttöreittinä (esim. yhdistetty kävely- ja pyörätie tai koirahiihtolatu).

Monikäytön huomioiminen lisää reittitiedon saavutettavuutta, kun eri lajien harrastajat tai eri ohjelmapalveluiden asiakkaat saavat reittitiedon samalta kartalta ja samalta info-taululta.

Reittien monikäyttöisyys voi innostaa ihmisiä kokeilemaan uusia liikuntamuotoja. Reitin monikäyttöisyys voi tehdä aiemmin vieraan lajin näkyväksi, tutuksi ja saavutettavaksi.

Käyttäjän näkökulmasta tarkasteltuna reittien monikäyttöä puoltaa:

- kysyntäpaine ja käyttäjien tarpeet (mm. kaupungistuminen, matkailu)
- uudet lajit ja liikuntatavoissa tapahtuvat muutokset (mm. luisteluhiihto)
- voimakkaasti kasvavat vanhat lajit (mm. polkujuoksu)
- epävarmat tai vähälumiset talvet, jotka muuttavat liikkumistapoja ja reittitarpeita

Reittien ylläpitäjän näkökulmasta monikäyttöä puoltaa:

- kustannussäästöt reittien perustamisessa
- kustannussäästöt reittien ylläpidossa
- liikunnan edistäminen yleisen hyvinvoinnin lisäämiseksi (mm. kunnan strategia)
- matkailun ja muun yritystoiminnan edistäminen ja sen tuomat taloudelliset hyödyt
- matkailuelinkeinon toimintaympäristön muutokset (esim. talvi- tai kesämatkailun painotukset, uudet kansalaisuudet matkailijoina)
- luontoalueiden säästyminen (esim. kansallispuistossa)
- tehokas maankäyttö (esim. pienissä kaupunkimetsissä voidaan tarjota useita eri ulkoilumahdollisuuksia)
- ylläpitäjän vastuut keskittyvät vähemmille reiteille, kun samat opasteet ja rakenteet palvelevat monia käyttäjäryhmiä (vrt. eri lajille osoitetut erilliset reitit tai yksi monikäyttöreitti)
- vähänkäytettyjen reittien säilyminen, monikäyttö tuo lisäkäyttöä olemassa oleville huolletuille reiteille ja oheispalveluille (taukopaikat, matkailupalvelut ym.)

- reitin markkinointi eri kohderyhmille sekä alueellisten ja valtakunnallisten tapahtumien järjestäminen mahdollistuu (vrt. yhteen käyttöön luvitettu tai osoitettu reitti)
- uusi liikuntalaki velvoittaa edistämään eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa sekä edistää liikunnan kansalaistoimintaa (mm. seuratoiminta)

3.3 Monikäytön edellytyksiä

Liikuntalain mukaan kunnan tulee tietää kuntalaisten erilaiset liikuntatarpeet ja vastata niihin.

Reitinpitäjälle on hyödyllistä tietää reitin todelliset käyttäjäryhmät ja käyttäjämäärät sekä erilaisten käyttäjien jakautuminen esim. vuodenaikojen mukaan tai eri osissa reittiverkostoa. Tämä voidaan selvittää esimerkiksi kävijälaskureilla sekä kävijäseurannoilla ja -kyselyillä.

Reittien monikäyttö edellyttää:

- asennemuutosta ja avointa kokeilumieltä ylläpitäjältä ja käyttäjältä
- sopeutumista käyttäjältä
- lajiasiantuntemusta reitin suunnitteluun ja ylläpitoon
- toimivat opastetaulut, jatkuvat merkinnät, viitoitukset ja kartat
- perusinformaation selkeää jakamista kaikille käyttäjille
- käyttäjäkunnan kuuntelua (sekä loppukäyttäjät että yritykset)
- koordinaatiota eri ylläpitäjien kesken (kunta, yhdistykset, yritykset, reittipoolit)
- notkeutta päätöksenteossa
- rohkeutta epäonnistua

3.4 Sosiaalinen hyväksyttävyys

Omakohtainen tutustuminen uusiin lajeihin murtaa ennakkoluuloja eri lajeista ja harrastajaryhmistä. Kävelyä ja hiihtoa pidetään etuoikeutettuina liikkumistapoina reiteillä. Maastopyöräily, ratsastus ja koiravaljakkoajo ovat esimerkkejä lajeista, joiden kuulumista jokamiehenoikeuteen ei aina tunneta. Erityisesti reittien ulkopuolella tapahtuvaan, usein luvattomaan moottorikelkkailuun kohdistuu negatiivisia ajatuksia.

Monikäytön sujuvuus edellyttää kaikilta ulkoilijaryhmiltä toisten huomioimista. Reittien käyttäjien (omatoimiulkoilijat, reitillä toimivat yrittäjät ja asiakkaat) omalla toiminnalla on suuri merkitys varsinkin uusien tai pienten liikuntalajien tai uusien ohjelmapalveluiden yleiseen hyväksyntään.

Eniten ristiriitoja käyttäjien kesken aiheuttaa latureiteillä kulkeminen muuten kuin hiihtäen. Usein hiihtoreitit ovat ainoita tarjolla olevia tai ylläpidettyjä reittejä talvisessa luonnossa. Ristiriidat voikin olla helpompi ratkaista tarjoamalla kieltojen sijaan muita ratkaisuja.

Reitin nimitys luo mielikuvaa siitä, mille ulkoilutavoille reitti on tarkoitettu tai sallittu (mm. kävelyreitti, veteraanireitti). Mahdollisimman neutraali nimitys ei rajaa sallittuja liikuntamuotoja. Esimerkiksi talvipolku, monikäyttöpolku, luontoliikuntareitti tai polkureitti -tyyppiset nimet eivät ole lajisidonnaisia.

3.5 Reittitiedon jakaminen sosiaalisessa mediassa

Uusi suosittu ilmiö on sosiaalisen median mahdollistama “omien polkujen” vertaisjako. Siinä polkulajien harrastajat jakavat toisilleen tietoa lajiinsa sopivista reiteistä. Vertaisjako perustuu harrastajan löytämään polkuun tai polkuverkostoon. Kuljettu polku tallennetaan ja jaetaan toisille esimerkiksi GPS-tiedostona tai karttalinkkinä sosiaalisessa mediassa.

Vertaisjaon avulla aluetta tuntematonkin harrastaja löytää lajiin sopivia polkuja. Polkutietoa jakavalla yksityishenkilöllä ei ole reitinpitäjän vastuuta esimerkiksi reitin käytettävyydestä. Tiedon jakaminen perustuu sananvapauteen ja on jokaisen oikeus. Reittijäljen käyttäjän on itse huolehdittava, ettei aiheuta haittaa tai häiriötä maanomistajalle tai maan käytölle. Myös moottorikelkkaväylistä on koottu vertaistietoa.

Toinen tapa “omien polkujen” jakamiseen on yhteislenkit (esim. polkujuoksu, maastopyöräily, koiraharrastukset). Tällöin paikallisia metsäpolkuja tunteva vetää lenkin, ja mukana olevat oppivat samalla uusia kulkureittejä. Tavanomaiset yhteislenkit kuuluvat jokamiehenoikeuden piiriin eikä niihin tarvitse pyytää erikseen lupaa.

Sosiaalinen median tai harrastustoiminnan kautta jaettava reittitieto palvelee lähiliikuntaa ja aktiivisia omatoimimatkailijoita, mutta ei yrityksiä tai matkailun elinkeinotoimintaa. Matkailu tarvitsee ylläpidetyt merkityt reitit ja reittitietoa, jolla on omistaja ja ylläpitäjä.

4 Merkinnät ja opasteet monikäyttöreiteillä

Merkinnöillä ja opasteilla on keskeinen rooli reittiturvallisuudessa, joten niitä käsitellään tämän monikäyttöselvityksen toisessa osassa.

Metsähallituksen luontopalveluissa on hiljattain tehty laajoja selvityksiä reittien opastamiseen liittyen, myös osana REILA-hanketta.

Metsähallitus on Suomen suurin yksittäinen ulkoilupaikkojen tarjoaja. Sen opastamismenetelmät ja reittitiedon jakokanavat ovat asiakkaan kannalta tutumpia ja siten helpompia kuin yksittäisten kuntien tai vielä pienempien reittitoimijoiden omat kanavat.

Metsähallitukset luontopalvelut ovat suurena reittitoimijana suunnannäyttäjä myös kunnille ja muille reittitoimijoille. Reittimerkintöjen ja käytänteiden osalta tarvitaan kiinteää yhteistyötä ja tiedottamista Metsähallituksen ja kuntasektorin välillä, jotta löytyy yhteisiä näkemyksiä ja toimintamalleja, jotka palvelevat erityyppisillä kohteilla ja vastaavat eri toimijoiden tarpeisiin (esim. kunnat, reittipoolit, maakunnalliset reittiorganisaatiot, yhdistystoiminta).

Reitin käyttäjän kannalta olisi helpointa, jos opastustavat, reittimerkinnät ja reittien tiedonjakokanavat olisivat yhteneviä riippumatta siitä, mikä taho on reitin ylläpitäjä. Reitin loppukäyttäjää ei kiinnosta se, onko reitin ylläpitäjänä kunta, kyläyhdistys, Metsähallitus tai maakunnallinen reitistöyhdistys – pääasia että reitti löytyy tarjolle eri kanavien kautta ja tiedot reitin ominaisuuksista ovat helposti saatavilla.

Luonnon virkistyskäyttö 2010 (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo) mukaan suomalaisella on keskimäärin 13 erilaista ulkoiluharrastusta. Olisi hyödyllistä ja käyttäjälähtöistä, jos opastamismenetelmät erilaisilla reiteillä olisivat mahdollisimman yhteneviä ja samankaltaisia. Jos reittitieto olisi löydettävissä liikkumistavasta riippumatta samoista kanavista, ei ulkoilijan tarvitsisi etsiä tietoa aina eri paikasta.

Toistaiseksi yhteisesti sovittuja monikäyttömerkkejä ei ole Suomessa. Ei myöskään yhteisesti sovittuja termejä viestiä monikäytöstä.

Näkökulmia monikäytön opastuksen ja merkintöihin:

- moottorikelkkailureiteillä on voimassa tieliikennelaki- ja asetus, jotka säätelevät merkintätapoja
- ulkoilun ja liikunnan merkit SFS4424-standardissa ei ole erityisiä monikäyttömerkkejä (Suomen standardisoimisliitto, 2010)
- matkailijan kannalta pelkkä reittitieto, saati monikäyttötieto, on usein liian vaikea löytää kunnan sivuilta
- opasteen tehtävä on opastaa, ei olla koristeena. Hyvin toteutettu opastejärjestelmä nostaa reitin laatua ja markkinoi reittiä käyttäjille. Tärkeintä on opastamisen looginen jatkuvuus läpi reitin.
- Hyvä kuvasymboli on useissa yhteyksissä helpommin hahmotettava kuin teksti
- Ohjeita viitoittajalle:
    - Hyvän viitoittamisen perusteet (Tuominiemi Rami, 2010) https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/viitoitusopas.pdf
    - Ulkoilun ja liikunnan merkit – standardi SFS-4424 on hankittavissa verkkokaupasta (Suomen standardisoimisliitto, 2010) https://sales.sfs.fi/fi/index/tuotteet/SFS/SFS/ID2/4/143175.html.stx

5 Toimintaa ohjaavaa lainsäädäntöä

Ulkoilureiteillä liikutaan pääsääntöisesti jokamiehenoikeudella ja siksi sitä koskeva lainsäädäntö on keskeistä sisältöä reittien monikäyttöä arvioitaessa. Maastossa ja vesillä tapahtuvaa moottoriliikennettä säädellään maastoliikennelailla ja vesiliikennelailla.

Lainsäädäntö asettaa jokamiehenoikeuksien ja muun toiminnan reunaehdot, mutta sallitun, ei-hyväksyttävän ja kielletyn toiminnan rajat ovat usein häilyviä. Myös paikalliset olosuhteet vaikuttavat merkittävästi niiden arviointiin.

Alla esitettävä lakilistaus ei ole tyhjentävä, mutta se antaa kattavan kuvan siitä, missä kaikissa laeissa on ulkoilua ja luonnon virkistyskäyttöä sivuavia asioita.

Tässä selvityksessä annetaan joitain esimerkkejä siitä, mitä lainsäädäntö käytännössä voisi merkitä. Lakien soveltamisohjeita voivat antaa ainoastaan viranomaiset tai oikeuslaitos.

5.1 Liikkumista turvaavia lakeja

Liikkumisvapaus

Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. (…).

Suomen perustuslaki 2 luku 9§

Kieltotaulut

Maa- tai vesialueelle ei saa pystyttää sellaista kulkemisen, maihinnousun tai muun jokamiehen oikeuden käyttämisen kieltävää taulua, jonka asettamiseen ei ole lakiin nojautuvaa perustetta.

Luonnonsuojelulaki 5 luku 36 §

Tämä on tärkein maastossa jokamiehenoikeudella liikkumista turvaava laki. Jokamiehenoikeutta voidaan rajoittaa vain lakiin nojautuvin perustein. Lakiin nojautuva peruste on esimerkiksi se, että kulkeminen tosiasiallisesti vaarantaa jonkin uhanalaisen lajin elinolosuhteet (esim. tunturihaukka) tai esimerkiksi soranottoalueella liikkuminen voidaan kieltää sen vaarallisuuden vuoksi.

Vesistössä liikkuminen

Jollei laissa toisin säädetä, jokaisella on oikeus tarpeetonta vahinkoa, haittaa tai häiriötä aiheuttamatta: 1) kulkea vesistössä ja sen jäällä; 2) ankkuroida tilapäisesti vesistössä; 3) (...); 4) uida vesistössä; (…).

Vesilaki 2 luku 3 §

Vesillä liikkuminen on vahva oikeus ja se voidaan kieltää vain harvoin esim. voimalaitoksen läheisyydessä.

Moottorikelkkailureitti

Tässä laissa säädetyllä tavalla voidaan perustaa yleinen oikeus ajaa moottorikelkalla maastosta merkitsemällä erotetulla reitillä (moottorikelkkailureitti) lumipeitteen aikaan.

Maastoliikennelaki 3 luku 13 §

Moottorikelkkailu metsätiellä

Moottorikelkalla saa ajaa metsätiellä lumipeitteen aikana, jos tien pitäjä on sulkenut tien muiden moottorikäyttöisten ajoneuvojen kuin moottorikelkkojen liikenteeltä.

Maastoliikennelaki 3 luku 24 §

Yksityisteillä liikkuminen

Tämä laki ei aiheuta muutosta siihen, mitä toisen maalle astumisesta ja siellä liikkumisesta on katsottava olevan voimassa.

Laki yksityisistä teistä 1 luku 4 § (15.4.2017 voimassa olevan lain mukaan)

Jokamiehenoikeudet ovat voimassa myös yksityisteillä ja siten niillä voi mm. kävellä, hiihtää ja pyöräillä.

5.2 Liikkumista rajoittavia lakeja

Luonnonsuojelulaki

Kansallispuistossa ja muulla luonnonsuojelualueella voidaan joko alueen perustamispäätökseen tai aluetta koskevaan järjestyssääntöön otettavalla määräyksellä kieltää tai rajoittaa liikkumista, leiriytymistä, maihinnousua sekä veneen, laivan tai muun kulkuneuvon pitämistä. Liikkumis- ja maihinnousukielto tai -rajoitus edellyttää, että alueen eläimistön tai kasvillisuuden säilyminen sellaista vaatii.

Luonnonsuojelulaki 3 luku 18 §

Luonnonsuojelulaissa säädetään esimerkiksi luonnonsuojeluohjelmien laatimisesta sekä kansallispuiston, luonnonpuiston ja muiden luonnonsuojelualueiden perustamisesta. Luonnonsuojelun tavoitteiden toteutumiseksi luonnonsuojelualueiden rauhoitussäännöksissä saattaa olla liikkumista rajoittavia säännöksiä.

Lain tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen; luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen; luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävän käytön tukeminen; luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen; sekä luonnontutkimuksen edistäminen.

Omaisuuden suoja

Jokaisen omaisuus on turvattu. (…).

Suomen perustuslaki 2 luku 15 §

Toisen omaisuuteen ei saa kajota. Omaisuutta on esimerkiksi retkeilyn taukopaikat tai pitkospuut.

Hallinnan loukkaus

Joka luvattomasti 1) ottaa haltuunsa, siirtää tai piilottaa toisen hallinnassa olevaa irtainta omaisuutta, 2) käyttää toisen pihamaata kulkutienään taikka toisen hallinnassa olevaa maata rakentamalla, kaivamalla tai muulla sen kaltaisella tavalla tai 3) ottaa haltuunsa toisen hallinnassa olevaa maata taikka rakennuksen tai sen osan, on tuomittava, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta, hallinnan loukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi. Hallinnan loukkauksena ei kuitenkaan pidetä tekoa, josta on aiheutunut ainoastaan vähäinen haitta.

Rikoslaki 28 luku 11 §

Jokamiehenoikeuden kannalta merkittävä on 2) -kohta. Maanomistajan maankäyttöä ei saa haitata eikä sille saa aiheuttaa vahinkoa. Esimerkiksi taimikon vahingoittaminen on kielletty. Toisaalta maanomistajan on lain mukaan siedettävä "vähäistä haittaa".

Vahingonteko

Joka oikeudettomasti hävittää tai vahingoittaa toisen omaisuutta, on tuomittava vahingonteosta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. (...).

Rikoslaki 35 luku 1 §

Esimerkiksi ladun rikkominen voinee olla vahingonteko.

Vahingon aiheuttajan korvausvastuu

Joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jollei siitä, mitä tässä laissa säädetään, muuta johdu. (…).

Vahingonkorvauslaki 2 luku 1 §

Tällaista voi olla mm. oksien, puiden tai muiden esteiden laittaminen poluille tahallaan.

Oikeus liikkua maastossa

Moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ei saa liikkua eikä sitä saa pysäyttää tai pysäköidä maastossa maa-alueella ilman maan omistajan tai haltijan lupaa. (…).

Maastoliikennelaki 2 luku 4 §

Moottorikelkkailu-ura on maastoa ja uralla kelkkailu perustuu uralupaan (=maanomistajan tai haltijan, esim. Metsähallituksen tai kelkkaseuran myöntämä lupa). Poikkeuksia maastoliikenteeseen ovat mm. virkatehtävät ja sairaankuljetus sekä palo- ja pelastustoimen tehtävät yms.

Koirien irti pitäminen

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilymiseksi koiran omistajan tai haltijan on:

1) pidettävä koira taajamassa kytkettynä;

2) pidettävä huolta siitä, ettei koira pääse kytkemättömänä kuntopolulle tai muulle sen kaltaiselle juoksuradalle eikä lainkaan yleiselle uimarannalle, lasten leikkipaikaksi varatulle alueelle, toriaikana torille taikka yleiseen käyttöön kunnostetulle ladulle tai urheilukentälle, jollei se ole erikseen sallittua; (...).

Mitä 1 momentin 2 kohdassa säädetään, koskee myös kissaa. Mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös hevosta sekä soveltuvin osin muuta koti- tai lemmikkieläintä.

Järjestyslaki 4 luku 14 §.

Myös metsästyslaissa on säännöksiä koiran irti pitämisestä mm. metsästystilanteissa.

Ratsastaminen

Ratsastaminen ja hevos- tai muulla vastaavalla ajoneuvolla ajaminen on kielletty kuntopolulla tai muulla sen kaltaisella juoksuradalla, yleiseen käyttöön kunnostetulla ladulla ja urheilukentällä, jollei muuta ole osoitettu.

Järjestyslaki 4 luku 15 §

Ulkoilulaki

Kunta voi antaa määräyksiä ja ohjeita ulkoilureitin käyttämisestä.

Ulkoilulaki 10 §

Ohjeet eivät voi olla kuitenkaan muun lainsäädännön vastaisia. Siten tämä tarkoittaa mm. hiihtosuunnan tms. vastaavien ohjeiden antamista. Esim. leiriytymisen kieltäminen kategorisesti jollain alueella on harvoin mahdollista.

Puolustusvoimien alueet, harjoitukset ja rajavyöhyke

Puolustusvoimilla on oikeus rajoittaa liikkumista hallinnassaan olevilla alueilla tai harjoitusalueilla. Rajavyöhykkeellä liikkumisesta säädetään erikseen.

Mm. laki puolustusvoimista ja rajavartiolaki

Muinaismuistolaki

Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta.

Ilman lain nojalla annettua lupaa on kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen kielletty.

Muinaismuistolaki 1 luku 1 §

Laki ei suoraan rajoita liikkumista muinaisjäännösten alueella, mutta vaikuttaa esimerkiksi kulun ohjaamiseen ja reittien suunnitteluun ja voi sitä kautta rajoittaa liikkumista.

5.3 Yleisiä liikuntaa ja ulkoilua tukevia lakeja

Virkistysalueiden varaaminen

Tämän lain tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle. (...).

Alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää:

1) turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista; (…).

Maankäyttö- ja rakennuslaki 1 §, 5 §, 28 §, 39 §

Maakunta- ja yleiskaavoissa edellytetään virkistykselle sopivien alueiden riittävyyttä.

Laissa tai hallituksen esityksessä ei kuitenkaan anneta kriteerejä tai numeerisia arvoja riittävyyden määrittämiseksi. Virkistyskäyttöön varattujen alueiden virkistysarvoon vaikuttaa myös alueiden laatu, saavutettavuus ja palvelut, mutta näidenkään arvioimiseksi ei ole ohjetta.

Kunnan on tärkeää osallistaa asukkaitaan virkistysalueita koskevaan päätöksentekoon. Tätä edellyttää myös liikuntalaissa mainittu kuntalaisten kuuleminen.

Liikuntalaki

Yleisten edellytysten luominen liikunnalle paikallistasolla on kuntien tehtävä. Kunnan tulee luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle (...).

Kunnan tulee kuulla asukkaitaan liikuntaa koskevissa keskeisissä päätöksissä osana kuntalain (365/1995) 27 §:ssä säädettyä kunnan velvollisuutta huolehtia asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista. Kunnan tulee arvioida asukkaittensa liikunta-aktiivisuutta osana terveydenhuoltolain (1326/2010) 12 §:ssä tarkoitettua terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä.

Liikuntalaki 5 §

Liikuntaolosuhteiden luominen on pääasiassa kunnan tehtävä. Kunnan tulee kuulla asukkaitaan liikuntaa koskevissa keskeisissä päätöksissä.

Ulkoilulaki

Jos yleisen ulkoilutoiminnan kannalta on tärkeätä saada johdetuksi ulkoilijain kulkeminen kiinteistön kautta eikä siitä aiheudu huomattavaa haittaa kiinteistölle, on tästä luovutettava alue ulkoilureittinä käytettäväksi.

Ulkoilulaki 1 §

Mm. talvipolkujen perustaminen, jos latu sulkee kulkuväylät.

Luonnonsuojelulaki

Luonnonsuojelulain yhtenä tavoitteena on luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisääminen

Luonnonsuojelulaki 1 luku 1 §

Kansallispuistot ja muut luonnonsuojelualueet ovat merkittäviä luontoliikunnan ja ulkoilun kannalta. Suojelualueilla edistetään ihmisten luontoliikuntaa perustamalla ja ylläpitämällä reittejä ja retkeilyrakenteita luonnonsuojelulain luonnonsuojelutavoitteiden ja alueiden perustamissäännösten sallimissa rajoissa. Kansallispuiston perustamisesta ja tarkoituksesta säädetään lailla (luonnonsuojelulaki 18 §).

Yleisötilaisuudet ja tapahtumat

Yleisötilaisuuden järjestäjän on hankittava järjestämispaikan omistajan tai haltijan suostumus paikan käyttämiseen tilaisuutta varten (13 §) ja tehtävä tietyissä tapauksissa ilmoitus poliisille (14 §). Kokoontumislaki

5.4 Reittien käyttöä ohjaavia lakeja

Koirakuri

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden säilymiseksi koiran omistajan tai haltijan on:

1) pidettävä koira taajamassa kytkettynä;

2) pidettävä huolta siitä, ettei koira pääse kytkemättömänä kuntopolulle tai muulle sen kaltaiselle juoksuradalle eikä lainkaan yleiselle uimarannalle, lasten leikkipaikaksi varatulle alueelle, toriaikana torille taikka yleiseen käyttöön kunnostetulle ladulle tai urheilukentälle, jollei se ole erikseen sallittua; (19.12.2003/1195)

3) pidettävä huolta siitä, että koiran uloste ei jää ympäristöön hoidetulla alueella taajamassa.

Mitä 1 momentin 2 kohdassa säädetään, koskee myös kissaa. Mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös hevosta sekä soveltuvin osin muuta koti- tai lemmikkieläintä.

Järjestyslaki 14 §

Koiran irtipito metsässä

Metsästyslaissa säädetään koiran kiinnipitovelvollisuudesta ja sen poikkeuksista

Maaliskuun 1 päivästä elokuun 19 päivään ulkona oleva koira on pidettävä kytkettynä tai siten, että se on välittömästi kytkettävissä.

Metsästyslaki 8 luku 51 §

Vaaran aiheuttaminen

Joka tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheuttaa toiselle vakavan hengen tai terveyden vaaran, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vaaran aiheuttamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rikoslaki 21 luku 13 §

Liikkumisen rajoittaminen luonnonsuojelualueella

Luonnonpuistossa saa muualla kuin erikseen osoitetuilla teillä, poluilla tai alueilla liikkua vain sen viranomaisen tai laitoksen luvalla, jonka hallinnassa alue on.

Kansallispuistossa ja muulla luonnonsuojelualueella voidaan joko alueen perustamispäätökseen tai aluetta koskevaan järjestyssääntöön otettavalla määräyksellä kieltää tai rajoittaa liikkumista, leiriytymistä, maihinnousua sekä veneen, laivan tai muun kulkuneuvon pitämistä. Liikkumis- ja maihinnousukielto tai -rajoitus edellyttää, että alueen eläimistön tai kasvillisuuden säilyminen sellaista vaatii.

Luonnonsuojelulaki 3 luku 18 §

Kuluttajaturvallisuuslaki

Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on: 1) varmistaa kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelujen turvallisuus; 2) ennaltaehkäistä kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista aiheutuvia terveys- ja omaisuusvaaroja; 3) 2 kohdassa tarkoitetun vaaran ilmetessä varmistaa, että vaara saadaan riittävän tehokkaalla tavalla poistettua;

Kuluttajaturvallisuuslaki 1 luku 1 §

Huolellisuusvelvollisuus

Toiminnanharjoittajan on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Toiminnanharjoittajalla on oltava riittävät ja oikeat tiedot kulutustavarasta ja kuluttajapalvelusta, ja hänen on arvioitava niihin liittyvät riskit.

Kuluttajaturvallisuuslaki 2 luku 5 §

Kuluttajaturvallisuuslaki ohjaa toiminnanharjoittajaa. Toiminnanharjoittaja on esimerkiksi reitinpitäjä tai reitillä toimintaa harjoittava yrittäjä. Kuluttajalle eli reitin loppukäyttäjälle laki ei säädä velvollisuuksia eikä subjektiivisia oikeuksia (vrt. vahingonkorvauslaki).

Kunnan, valtion tai oikeushenkilön mailla olevat ulkoilureitit katsotaan lähtökohtaisesti kuluttajapalveluiksi (1 luku 3 § kuluttajapalvelulla sellaista palvelua, joka on tarkoitettu käytettäväksi tai jota olennaisessa määrin käytetään yksityiseen kulutukseen).

Laissa säädetään toiminnanharjoittajan velvollisuuksista. Näitä ovat 5§ Huolellisuusvelvollisuus, 7§ Turvallisuusasiakirja ja 9§ Tietojen antaminen kuluttajalle sekä 8§ Vaarallisesta kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta ilmoittaminen.

Kuluttajaturvallisuutta ulkoilureiteilläkin valvoo nyt Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes). Ennen toukokuuta 2016 valvontaa hoitivat kunnalliset terveystarkastajat ja Aluehallintoviranomaiset (AVI). Reittien kuluttaja-turvallisuuden valvonta perustuu pitkälti toiminnanharjoittajan omavalvontaan.

Järjestyssääntö

Kaupunkien, kuntien yms. ulkoilualueiden käyttöä ohjataan järjestyssäännöllä, joka ei sinällään muodosta esim. rangaistusvaatimuspohjaa, vaan on toimintaa ohjaava. Kaupunkien entiset omat järjestyssäännöt korvattiin järjestyslailla.

Kansallispuistoissa ja muilla luonnonsuojelualuilla järjestyssäännössä säädetään oleskelua ja liikkumista koskevista rajoituksista.

Erämaassa toimiminen

Lain tarkoitus

Erämaa-alueita perustetaan alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.

Erämaalaki 1 §

Erämaa-alueille ei saa rakentaa pysyviä teitä (5 §). Reittitoimituksella perustettu kelkkailureitti on TLL:n mukaan tie, mutta toisaalta vain lumipeitteisenä aikana eli sikäli ei pysyvä.

Erämaa-alueen hoidossa ja käytössä on noudatettava hoito- ja käyttösuunnitelmaa, jonka laatii metsähallitus ja vahvistaa ympäristöministeriö (7 §). Erämaa-alueiden virkistyskäyttöä säädellään hoito- ja käyttösuunnitelmalla. Suunnittelussa osallistetaan alueen käyttäjiä.

Erämaa-alueilla talviaikainen maastoliikenne on sallittua oman kunnan alueella maksuttomalla kuntalaisen luvalla. Kesäaikaiseen maastoliikenteeseen paikallisille myönnetään lupia vakiintuneille kulku-urille poronhoitoa ja luontaiselinkeinojen harjoittamista varten.

Paikalliselle väestölle on varattu monia oikeuksia perinteisten luontaiselinkeinojen harjoittamiseen myös suojelualueilla. Näistä elinkeinoista tärkeimmät ovat porotalous ja kalastus, myös metsästys ja marjastus.

Poronhoitoalue

Poronhoitoalue käsittää Lapin maakunnan alueen Kemiä, Keminmaata ja Torniota lukuun ottamatta sekä Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakuntien alueesta Kuusamon, Taivalkosken, Pudasjärven, Suomussalmen ja Hyrynsalmen, Oulusta entisen Yli-Iin kunnan alueen ja entisen Ylikiimingin kunnan alueesta Kiiminkijoen pohjoispuolella olevan alueen, Iistä entisen Kuivaniemen kunnan alueen sekä Puolangasta ja Utajärvestä Kiiminkijoen ja seututien 891 (Hyrynsalmi–Puolanka) pohjoispuolella olevat alueet sellaisina kuin ne olivat 31 päivänä joulukuuta 2014.

Tähän lakiin liittyvässä kartassa olevan rajan pohjoispuolella sijaitsevat valtion maat muodostavat erityisesti poronhoitoa varten tarkoitetun alueen. Tällä alueella olevaa maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle. Maan luovuttaminen tai vuokraaminen tällä alueella saa tapahtua vain sillä ehdolla, että maanomistajalla tai vuokramiehellä ei ole oikeutta saada korvausta porojen aiheuttamista vahingoista.

Poronhoitolaki 1 luku 2 §

Porojen pelottelemisen ehkäiseminen

Porojen pelotteleminen on kielletty. Pelottelemisesta poronomistajalle ja paliskunnalle aiheutunut vahinko ja haitta on korvattava. … Metsästyslain (290/62) noudattamista valvova viranomainen sekä poronomistaja ja poropaimen saavat oman paliskuntansa alueella tappaa isännättömän koiran.

Ulkoilureiteillä ja moottorikelkkailuväylillä liikkujan tulee varautua porojen oleskeluun ja liikkumiseen reiteillä (esim. tilannenopeus kelkkaväylällä, hiihtoreitin monttuisuus tai porojen jätökset ladulla). Poroaitojen veräjät suljetaan käytön jälkeen. Koiran kanssa liikkuvan on oltava huolellinen koiransa kanssa.

Poronhoitolaki 7 luku 42 §

Roskaamiskielto

Ympäristöön ei saa jättää jätettä (…) siten, että siitä voi aiheutua epäsiisteyttä, maiseman rumentumista, viihtyisyyden vähentymistä, ihmisen tai eläimen loukkaantumisen vaaraa tai muuta niihin rinnastettavaa vaaraa tai haittaa.

Jätelaki 8 luku 72 §

Roskaajan siivoamisvelvollisuus

Roskaajan on poistettava roskaava esine tai aine ympäristöstä ja muutoinkin siivottava roskaantunut alue.

Jätelaki 8 luku 73 §

Ulkoilureiteillä, retkeilyalueilla ja muualla luonnossa noudatetaan yleisesti roskattoman retkeilyn periaatetta eli jokainen luonnossa liikkuja tuo maastosta pois omat jätteensä. Keskeisimpien reittien lähtöpisteissä on pisteet jätteen lajittelemiseksi. Valistunut ulkoilija pakkaa eväät ja tarvikkeet siten, ettei turhaa pakkausjätettä yms. edes viedä maastoon.

6 Jokamiehenoikeudet

6.1 Jokamiehenoikeuden pääpiirteet

Jokamiehenoikeuksien ja luonnon virkistyskäytön taustalla on laaja lainsäädäntö. Jokamiehenoikeus-käsite ei sellaisenaan juurikaan esiinny lainsäädännössä, mutta eri lait antavat, ohjaavat tai rajoittavat jokamiehenoikeuksia. (Tuunanen Pekka, Tarasti Markus ja Rautiainen Anne, 2012).

Jokamiehenoikeus tarkoittaa mahdollisuutta liikkua ja toimia alueella, jota maanomistaja ei ole ottanut jokamiehenoikeuden syrjäyttävään erityiseen käyttöön, kuten esimerkiksi viljelyyn tai asumuksen pihapiiriksi (rikoslaki). Maanomistajalla ei ole oikeutta kieltää tai rajoittaa laillista toimintaa maillaan (luonnonsuojelulaki 5 luku).

Viehekalastusta lukuun ottamatta jokamiehenoikeuksien käyttö on maksutonta eikä niiden käyttämiseen tarvita suostumusta tai lupaa (kalastuslaki).

Jokamiehenoikeuksiin ei suoranaisesti vaikuta esimerkiksi maan vuokra- tai rasitesopimukset. Jokamiehenoikeudella toimiminen ei saa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa maan-omistajalle, maankäytölle tai luonnolle (rikoslaki 28 luku). Jokamiehenoikeuksiin sisältyy oikeus hyödyntää ja kerätä tiettyjä luonnontuotteita (rikoslaki 28 luku). Jokamiehenoikeudella saa liikkua, oleskella ja leiriytyä tilapäisesti.

Moottoriajoneuvolla maastossa ajaminen ei ole koskaan jokamiehenoikeutta (maastoliikennelaki). Tilanteista, joissa moottoriajoneuvolla voidaan ajaa maastossa ilman erityistä lupaa, on säädetty maastoliikennelaissa.

Jokamiehenoikeus-käsitteen sijasta vesilaissa (2 luku) käytetään muotoilua ”jokaisella on oikeus”. Jokaisella on oikeus muun muassa kulkea vesistössä ja ottaa vettä henkilökohtaista käyttöä varten.

Lainsäädäntö asettaa jokamiehenoikeuksien reunaehdot, mutta sallitun, ei-hyväksyttävän ja kielletyn toiminnan rajat ovat usein häilyviä ja paikalliset olosuhteet vaikuttavat merkittävästi niiden arviointiin.

Lapissa paikallisilla asukkailla on erioikeuksia metsästykseen, kalastukseen ja maastoliikenteeseen liittyen (mm. metsästyslaki, kalastuslaki, maastoliikennelaki).

Jokamiehenoikeudella ei voi harjoittaa pysyvää toimintaa toisen maalla. Järjestettyihin tilaisuuksiin sovelletaan kokoontumislakia.

Jokamiehenoikeuksien käyttämistä ei saa perusteettomasti kieltää (luonnonsuojelulaki 5 luku). Esimerkiksi tavallisen metsätien varrella oleva kyltti ”Metsässä kulkeminen kielletty” ei rajoita jokamiehenoikeuksia, ellei todellista syytä kieltoon ole. Maankäytöstä johtuvien jokamiehenoikeuden rajoitusten täytyy olla todellisia. Tällaisia ovat esimerkiksi kulkuoikeuden rajoitukset luonnonsuojelualueilla, puutarhassa ja ampumaradalla.

Rakenteiden, kuten keittokatosten tai tulipaikkojen, käyttäminen ei perustu jokamiehenoikeuteen, vaikka ne olisikin tarkoitettu yleiseen käyttöön. Rakenteiden käyttöoikeus perustuu siihen, että niiden omistaja tai haltija on osoittanut palvelut kaikkien käytettäväksi tai käyttöä ei ole erikseen rajoitettu. Omistajalla on oikeus määrätä rakenteidensa käytöstä.

Lue lisää
Jokamiehenoiekudet ja toimiminen toisen alueella (Pekka Tuunanen, Markus Tarasti, Anne Rautiainen, 2012):
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38797/SY30_2012_Jokamiehenoikeudet.pdf

6.2 Jokamiehenoikeudet erilaisilla alueilla

6.2.1 Luonnonsuojelualueet

Mahdollisista luonnonsuojelualueiden liikkumisrajoituksista päätetään alueiden perustamispäätöksissä ja järjestyssäännössä. Aiemman luonnonsuojelulain nojalla perustettujen suojelualueiden rauhoitussäädökset on voimassa olevan luonnonsuojelulain (1996/1096) siirtymäsäännöksellä jätetty voimaan ja ne saattavat poiketa vuoden 1996 luonnonsuojelulain tai sen perusteella annetuista rauhoitussäännöksistä.

Luonnonsuojelualueilla liikkumista voidaan rajoittaa, jos alueen eläimistön tai kasvillisuuden säilyttäminen sitä edellyttää. Myös leiriytymistä voidaan rajoittaa tai kieltää se kokonaan.

Kansallispuistoissa voi yleensä liikkua jokamiehenoikeudella puistojen rajoitusosia lukuun ottamatta. Rajoitusosat ovat useimmiten pienialaisia ja tiettyä aikaa vuodesta koskevia (esim. eläinten pesimisrauha). Koirat on kansallispuistossa pidettävä aina kytkettyinä.

Luonnonpuistojen tärkeimmät tehtävät liittyvät suojeluun ja tutkimukseen, ja niissä liikkumista on rajoitettu. Alueilla saa lähtökohtaisesti liikkua vain Metsähallituksen luvalla tai tietyillä merkityillä reiteillä, joilta poikkeaminen on kielletty. Alueilla liikkumisessa on puistokohtaisia eroja.

Kulkijan vastuulla on ottaa selvää säännöksistä. Valtion mailla tiedot löytyvät pääsääntöisesti suojelualueen luontoon.fi -sivuilta ja reiteillä lähtöpisteiden opastetauluista. Liikkumiskiellon rikkomisesta on rangaistu, esim. sakoilla luonnonsuojelurikkomuksena.

Muita luonnonsuojelualueita ovat valtioneuvoston asetuksella (yli 100 hehtaaria) tai ympäristöministeriön asetuksella (enintään 100 hehtaaria) valtion maille perustetut suojelualueet, ja niillä voi olla luonnonsuojelulain nojalla annettuja jokamiehenoikeuden rajoituksia. Lappiin perustetuilla erämaa-alueilla ei ole erityisiä jokamiehenoikeuksia koskevia rajoituksia.

Yksityisen suojelualueen (YSA) rauhoitusmääräyksissä voidaan rajoittaa jokamiehenoikeuksia, jos kasvillisuuden tai eläimistön suojelu sitä vaatii. Useat kuntien virkistysalueilla olevat suojelualueet ovat tällaisia YSA-alueita. Mahdolliset rajoitukset tulisi olla merkitty maastoon. Rajoituksia on yleisimmin vesilintujen tärkeillä pesimäalueilla. Alueen kuuluminen Natura 2000 -verkostoon ei sinällään rajoita jokamiehenoikeuksia, mutta alueilla voi olla muun muassa luonnonsuojelulain mukaisia rajoituksia.

6.2.2 Poronhoitoalue

Poronhoitoalue on määritelty poronhoitolaissa ja se kattaa Lapin maakunnan (Kemi-Tornion aluetta lukuun ottamatta) sekä pohjoisosat Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnista. Poronhoitoalue ei vaikuta jokamiehenoikeuksiin.

Porotalous tulee ottaa huomioon alueella toimittaessa. Poroja ei saa pelotella, ja tarpeettoman häiriön aiheuttamista eläimille on muutoinkin vältettävä. Aitojen portit tulee aina sulkea, koska niiden auki jättämisestä voi aiheutua vahinkoa. Poronhoitoalueella on oltava erityisen varovainen koirien kanssa toimiessa. Tietyin edellytyksin poropaimenella on lupa tappaa isännätön koira (poronhoitolaki, 7 luku).

Poronhoitotöissä käytetään moottorikelkkoja ja mönkijöitä. Niiden käyttäminen ei ole jokamiehenoikeutta vaan perustuu mm. maastoliikennelakiin.

6.2.3 Puolustusvoimien alueet

Puolustusvoimat voi rajoittaa jokamiehenoikeuksia tai kieltää ne kokonaan käytössään olevilla alueilla puolustus- ja turvallisuussyistä. Liikkumisrajoitukset on merkitty maastoon. Liikkumisen rajoittaminen voi olla ajoittaista esim. ampumaharjoitusten vuoksi.

Toimintaohjeet Hämeenkankaan harjoitus- ja monikäyttöalueelle, Metsähallitus:
https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Esitteet/hameenkangas-kesafin.pdf

6.3 Jokamiehenoikeuden käytön rajoittaminen

Yleiseen käyttöön kunnostettua reittiä ei saa vahingoittaa, eikä sen käyttötarkoitusta haitata (esim. hoidettu latu). Jos ladun sivussa voi liikkua esim. pakkaskelillä muutoin kuin hiihtämällä, kunta voi antaa siihen luvan latuohjeessa.

Pelkkä toiminnan kaupallisuus (esim. ohjattu lumikenkäretki) ei rajaa tekemistä jokamiehenoikeuden ulkopuolelle. Jokamiehenoikeuden käyttöä arvioidaan toiminnan tosiasiallisten vaikutusten kautta. Jos toiminta aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa maankäytölle tai haitan aiheutumisen riski on kasvanut, toimintaan tarvitaan maanomistajan suostumus.

Kansallispuistoissa yms. valtion mailla yritystoiminta perustuu yhteistyösopimuksiin alueen ylläpitäjän eli Metsähallituksen kanssa.

Vähäisiä vaikutuksia ympäristölle aiheuttavien tapahtumien ja toiminnan järjestäminen ei aina edellytä maanomistajan kanssa sopimista, mutta usein se on suositeltavaa toiminnan jatkuvuuden ja sosiaalisen hyväksynnän takia.

Vesialueella saa kulkea moottorikäyttöisellä kulkuneuvolla, ellei sitä ole erikseen viranomaispäätöksellä kielletty. Vesialueella ja jäällä kulkuoikeudet ovat siis jokamiehenoikeuksiakin laajemmat.

7 Statukseltaan erilaiset reitit

Ulkoilureitit on useimmiten tehty yleiseen käyttöön. Niitä voidaan perustaa tiettyjä lajeja, esimerkiksi kävelyä, pyöräilyä, ratsastusta, hiihtoa, koiravaljakkoajoa tai näiden yhdistelmiä varten. Moottorikelkkailureitit ja -urat perustetaan maastoon moottorikelkkailun ohjaamista varten.

Ulkoilureitille ei saa aiheuttaa vahinkoa. Myöskään reitin käytölle ei saa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa. Mahdollisia haittoja ja vahinkoja voidaan ennalta estää käytön ohjauksella.

7.1 Yleiset ulkoilureitit

Yleiset ulkoilureitit sijaitsevat valtion tai kunnan omalla maalla tai ne on perustettu yksityisen maanomistajan kanssa tehdyllä sopimuksella.

Ulkoilulain mukaisessa reittitoimituksessa perustetaan pysyvä käyttöoikeus reitin maapohjaan ja pystytään näin turvaamaan reitin pysyvyys myös maanomistajan vaihtuessa. Ulkoilulaissa ei ole säädetty reittitoimituksella perustetun reitin pitäjälle erityisiä reittiä koskevia oikeuksia tai velvollisuuksia. Kunta voi antaa ohjeita ulkoilureitin käyttämisestä.

Lapin moottorikelkkailureiteistä huomattava osa on perustettu moottorikelkkareittitoimituksella. Reittitoimituksella perustettuja, omin voimin liikkumiseen tarkoitettuja ulkoilureittejä on vähän. Reittitoimitetut reitit ovat pysyvämpiä ja mahdollistavat mm. matkailuinvestointeja.

7.2 Polut

Luonnossa on ihmisten ja eläinten kulkemisen seurauksena syntyneitä polkuja. Polkuja ei ole erityisesti perustettu eikä kukaan ole vastuussa niistä.

Polut saattavat sijaita maanomistajan kannalta ongelmallisessa paikassa etenkin, jos polun käyttö lisääntyy merkittävästi, tai jos ympäröivä maankäyttö muuttuu. Esimerkiksi uuden asuinalueen myötä ulkoilupaine sitä ympäröivän alueen metsissä lisääntyy tai uusi moottoritie katkaisee aiempia ulkoiluyhteyksiä ja maastossa kulkeminen siirtyy uuteen paikkaan.

Tällaisissa tapauksissa voi olla tarkoituksenmukaista ohjata kulkua sopivammalle alueelle tai perustaa alueelle joko ulkoilureitti tai kevyen liikenteen väylä. Ulkoilun ohjaaminen yleistä virkistyskäyttöä varten kuuluu lähinnä kunnalle.

Polku voidaan merkitä maastoon ja kartoille palvelemaan yleisenä ulkoilupolkuna. Merkittyä polkua koskee reitinpitäjän vastuu (kuluttajaturvallisuuslaki). Merkintä ei edellytä polun rakentamista tai kestävöintiä.

7.3 Yksityiset ulkoilureitit

Yksityiset ulkoilureitit ovat usein matkailuyritysten tai matkailukeskusten asiakkaitaan varten rakentamia reittejä. Yksityisiä reittejä on tehty esimerkiksi ratsastukseen, koiravaljakko- tai poroajeluja tai mönkijäsafareita varten.

Yksityisten reittien käyttöä ei voi kieltää tai rajoittaa alueilla, joilla voidaan toimia jokamiehenoikeudella.

Silloin kun yksityinen ulkoilureitti sijaitsee suljetulla alueella tai on muuten ympäristöstään selvästi rajattu esimerkiksi aitaamalla, voi reitin käyttöä rajoittaa tai käytöstä periä maksua.

7.4 Esteettömät reitit

Ikääntyvien ulkoilijoiden ja matkailijoiden osuuden kasvaessa myös erilaisten esteettömien reittien tarve kasvaa. Esteettömillä reiteillä tarkoitetaan usein liikuntaesteisille tarkoitettuja reittejä (pyörätuolireitit), mutta esimerkiksi näkö- tai kuulovammaisellekin soveltuvia reittejä voidaan tuottaa nykyteknologiaa hyödyntäen (esim. ääniopastetut mobiilireitit).

Esteetön reitti ja sen oheispalvelut, kuten tulipaikat, luontolavat ja muut vastaavat, palvelevat myös tavallisia liikkujia ja mm. perheitä. Esteettömät reitit ovat tärkeitä myös esimerkiksi sellaisille matkailijoille, jotka ovat tottumattomia liikkumaan suomalaisessa luonnossa.

Esteettömiä reittejä on tarjolla mm. useilla Metsähallituksen kohteilla. Kuntien ja muiden tahojen ylläpitämiä esteettömiä reittejä toteutetaan usein vapaaehtoisvoimin, kansalaisaloitteella tai erilaisilla hankkeilla (EU-raha, kyläyhdistykset, järjestöt ym.). Esteettömien reittien rakentamisessa sovelletaan ja hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan järjestöjen laatimia suosituksia.

Pinnanmuodot ja sääolosuhteet asettavat retkeilypalveluiden suunnittelulle ja ylläpidolle luonnolliset rajat, joten jokainen esteetön tai helppokulkuinen reitti on erilainen. Käyttäjäkunnallakin on erilaisia tarpeita, joten esteettömien reittien käyttäjäryhmien osallistaminen jo aikaisessa suunnitteluvaiheessa on erityisen tärkeää.

Lue lisää esteettömyydestä:
Luontoliikunta, Esteettömyystiedon keskus
http://www.esteeton.fi/portal/fi/liikkuminen/luontoliikunta/
Esteettömyys luontokohteilla, Metsähallitus, 2017
http://www.luontoon.fi/esteeton
Jouppilanvuoren esteetön reitti, Lakeuden elämysliikunta
http://www.visitpohjanmaa.fi/files/9614/1596/6344/Jouppilanvuoren_elamysliik_fi.pdf

7.5 Yksityistiet

Yksityistielain kokonaisuudistus on valmisteilla ja se astunee voimaan vuoden 2017 aikana. Hallituksen esitys eduskunnalle yksityistielaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (2017) oli lausunnolla raporttia kirjoitettaessa, mutta se ei voimaan astuessaan muuta jokamiehenoikeuksiin liittyviä käytäntöjä.

Yksityistiellä voidaan liikkua jokamiehenoikeudella esimerkiksi kävellen, hiihtäen, pyöräillen ja ratsastamalla. Suljettu puomi ei estä kävelyä, pyöräilyä tms. jokamiehenoikeuden käyttöä, ellei sen takana ole esimerkiksi viljelys tai todellinen pihapiiri.

Moottoriajoneuvolla ja hevosajoneuvolla ajaminen yksityistiellä tai muualla maa-alueella ei ole jokamiehenoikeutta. Hevosajoneuvolla tarkoitetaan hevosen vetämää vaunua tai rekeä.

Tieosakkaat taikka tiekunta voivat kieltää kaikilla tai joillakin moottori- tai hevosajoneuvoilla tapahtuvan tien käytön. Tilapäisten moottori- tai hevosajoneuvoliikennettä koskevien käyttörajoituksien tulee olla merkitty tien varteen. Tiehen saatu valtion tai kunnan avustus vaikuttaa tienpitäjän oikeuteen rajoittaa tien käyttöä esimerkiksi puomilla.

Tienpidon kustannuksia selvästi nostava satunainen tai tilapäinen toiminta edellyttää tienpitäjän lupaa ja siitä voidaan periä käyttömaksu. Tienpidon kustannuksiin kuuluu muun muassa lanaus, auraus ja hiekoitus. Kävely ja pyöräily nostavat harvoin tien kunnossapidon kustannuksia ja siksi niihin ei yleensä voida eikä ole tarpeen puuttua.

8 Ulkoilulajien ja niiden reittien erityispiirteitä

Kuntien ja kaupunkien lähivirkistysalueilla, matkailukeskuksissa, yksityismailla ja kansallispuistoissa on erilaiset lähtökohdat toteuttaa reittejä.

Esimerkiksi Lapin matkailukeskuksissa reittien käyttäjäryhmät, vuodenajat sekä luonnonolosuhteet eroavat eteläisen Suomen kaupunkien olosuhteista ja käyttäjistä. Reittien tarve vaihtelee ja suunnittelu tulee tehdä aina paikallisista lähtökohdista.

Kaikki ulkoilulajit ja liikkumistavat eivät sovellu joka paikkaan. Osa ulkoilulajeista ei tarvitse varsinaista reittiä. Reittien myötä lisääntyvä informaatio, rakenteet ja palvelut hyödyttävät kuitenkin myös jokamiehenoikeudella reittien ulkopuolella tapahtuvaa ulkoilua (esim. kävely, retkeily, lumikenkäily, hiihtovaellus, erävaellus, vesiretkeilylajit, pyöräsuunnistus, rogaining tai vapaalasku).

Reittejä käytetään moniin eri liikuntalajeihin ja samaakin lajia voi harrastaa monilla erityyppisillä reiteillä, esimerkiksi hyvinkin luonnonmukaisilla poluilla tai rakennetuilla ja huolletuilla reiteillä.

Ulkoiluharrastuksista osa on ympärivuotisia (esim. kävely, pyöräily) ja niissä tarvitaan reittejä, joita voidaan käyttää ympäri vuoden. Osa lajeista taas on kausiluontoisia (esim. moottorikelkkailu, melonta, matkaluistelu, lumikenkäily).

Paikalliset olosuhteet vaikuttavat siihen, millaisia reittejä voidaan ja mitä kannattaa tehdä. Tyypillisesti esimerkiksi retkeilyn ja maastopyöräilyn harrastajista osa tarvitsee helppoja, lyhyitä, hyvin saavutettavia ja opastettuja reittejä, kun taas osa kulkee pelkän kartan varassa vaativissa olosuhteissa jopa useita päiviä.

Kaikki reitit eivät palvele kaiken tasoisia ulkoilijoita. Hiihtämään opetteleva lapsi tarvitse erilaisen latureitin kuin treenaava aktiivihiihtäjä tai luonnonrauhaa hakeva talviretkeilijä. Reiteillä ei pidä pyrkiäkään tarjoamaan joka paikassa jokaiselle jotakin, vaan keskittyä oman alueen käyttäjäkunnan tarpeisiin ja omiin maantieteellisiin ja luonnonoloista johtuviin vahvuuksiin.

8.1 Kesän ulkoilureittilajeja

8.1.1 Kävely ja sauvakävely

Kävelyä harrastaa 85 % suomalaisista. Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki, 2017) on 108 kävelyreittiä ja 1 602 kuntorataa.

Kävely on ympärivuotinen, edullinen ja lähes kaikille sopiva liikuntamuoto.

Ulkoilureittejä ja kuntoratoja käytetään eniten kuntalaisten omaan lähi- ja arkiliikuntaan. Helpot. lyhyet ja tasapintaiset rakennetut reitit ovat tärkeitä ikääntyville, perheille ja vähän liikkuville. Rakennetut reitit vastaavat myös seuratoiminnan ja paikallisten tapahtumien tarpeisiin. Sauvakävely oli aikansa suuri innovaatio, jolla on edistetty erityisesti vanhempien ikäluokkien liikuntaa.

Kävelyyn ja sauvakävelyyn käytetään huomattavan paljon asuinympäristön tuttuja, merkitsemättömiä luonnonpolkuja. Polut onkin syytä huomioida asuinympäristöjen kaavoituksessa ja muun maankäytön suunnittelussa - silloinkin, kun ne eivät ole merkittyjä ja ylläpidettyjä.

Matkailukeskuksissa ja luontokohteilla kävelyreittien pääkäyttäjiä ovat usein matkailijat. Lyhyet ja hyvin merkityt ympyräreitit ovat eniten käytettyjä. Ympäristö ja olosuhteet ovat usein matkailijoille vieraita, joten opastusta ja ohjeistusta tarvitaan enemmän (esim. ladulla kävely, tien liukkaus, heijastin yms.).

8.1.2 Koiran ulkoilutus

Vuonna 2016 Suomessa yli 800 000 koiraa (Tilastokeskus, 2017). Vuonna 2013 koiria oli 640 000. Koirien ulkoiluttamisessa keskeistä on kävelylenkkeily asuinympäristössä. Myös pitkillä reiteillä kuljetaan koiran kanssa (esim. juoksulenkkeily tai retkeily koiran kanssa).

Kuntoreiteillä ja vastaavilla koira on pidettävä kytkettynä, samoin muualla taajamissa (järjestyslaki). Myös metsästyslaki säätää koiran kiinnipitämisestä. Osalla kuntien kuntoreiteistä koirien ulkoiluttaminen on kokonaan kielletty merkein. Koira ja sen käyttäytyminen on aina ulkoiluttajan vastuulla. Ristiriitoja muiden käyttäjäryhmien kanssa tulee koirien pitämisestä irrallaan tai liian pitkässä taluttimessa sekä koirien jätöksistä.

Jätelain 19 § kieltää jättämästä ympäristöön roskaa tai likaa, josta voi aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle, epäsiisteyttä, maiseman rumentumista, viihtyisyyden vähentymistä tai niihin rinnastettavaa muuta vaaraa tai haittaa. Tämä koskee myös koirien ulosteita.

Lue lisää aiheesta:
Koirapalvelut 2011 - 2015, Tampereen kaupunki, 2011
http://www.tampere.fi/liitteet/t/62QPaWQqH/Koirapalvelut_raportti_nettiversio.pdf
Koirien määrä kasvaa valtavaa vauhtia, Aamulehti, 2016
http://www.aamulehti.fi/kotimaa/koirien-maara-kasvaa-valtavaa-vauhtia-suomessa-yha-useammalla-on-jo-kaksi-koiraa-24043455/

8.1.3 Patikointi ja vaeltaminen

27 % suomalaisista patikoi, keskimäärin 15 kertaa vuodessa. Liikuntapaikkarekisterissä on 503 retkeilyreittiä ja 405 luontopolkua (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Patikoimisella tarkoitetaan yleensä lähinnä päivä- ja viikonloppuretkeilyä jalkaisin. Vaeltamisena pidetään useamman vuorokauden mittaista kulkemista yöpymisvarusteiden kanssa. Termien käyttö yleisesti ei ole selkeää.

Retkeily-sanaa käytetään usein synonyyminä patikoinnille ja lyhyille vaelluksille. Retkeillä voi kuitenkin monin eri tavoin, kuten esimerkiksi melomalla, hiihtämällä, pyöräillen tai ratsastamalla.

Merkityt ympyräreitit ovat suosituimpia patikointireittejä. Päiväretkeilyn suosio on ollut kasvava. Erityisesti kansallispuistojen merkitys ja käyntimäärät ovat kasvaneet voimakkaasti. Kansallispuistojen ohella suosittuja patikointikohteita ovat kuntien luontopolut, ulkoilu- ja virkistysalueet, matkailukohteiden lähiympäristöt ja yksittäiset luontokohteet.

Kaikilla patikointiin tarkoitetuilla reiteillä oleellista on luonnon kokeminen, maisema ja luonnonnähtävyydet. Reittien rakentamisessa ja ylläpidossa on hyvä käyttää menetelmiä, jotka eivät liikaa riko reitin luonnonläheisyyttä ja esteettisiä arvoja.

Pitkiä merkittyjä reittejä on eniten valtion mailla. Pitkillä ylikunnallisilla reiteillä reittien kunto on usein hyvin vaihteleva, eivätkä reittejä koskevat tiedot ole ajan tasalla.

Pidemmät vaellukset keskittyvät merkityille reiteille kansallispuistoihin tai reitittömään ympäristöön tunturissa. Eräretkeily jokamiehenoikeudella maastossa ilman merkittyjä reittejä saattaa olla vähenemässä, mutta toisaalta erilaiset ylipitkät vaellukset saavat paljon näkyvyyttä ja innostavat nuorempia liikkujia.

Lue lisää uutisia patikoinnista:
Retkeilyreiti arvioidaan jalan, Yle 2010
http://yle.fi/uutiset/3-5602850
Retkeilyn suosio kasvattaa varustebisnestä, Yle 2011
http://yle.fi/uutiset/3-5427613
Kansallispuistojen suosio jatkaa kasvuaan - ministeri Tiilikainen luottaa luontoon matkailun veturina. Metsähallitus 2016
http://www.metsa.fi/-/kansallispuistojen-suosio-jatkaa-kasvuaan
Kansallispuistojen suosio kasvaa, puistoihin investoidut summat palautuvat moninkertaisina, Biotalous 2016
http://www.biotalous.fi/kansallispuistojen-suosio-kasvaa-puistoihin-investoidut-summat-palautuvat-moninkertaisina/

8.1.4 Juoksulenkkeily ja polkujuoksu

31 % suomalaisista käy joskus juoksulenkillä. Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa on 1 602 kuntorataa (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Juoksemista harrastetaan kuntoradoilla, teillä ja kevyen liikenteen väylillä. Kävely- ja pyörätie on tutkimusten mukaan Suomen suosituin ulkoilupaikka (Tiehallinto, 2005).

Kuntoradat ovat helposti saavutettavia, hyvin huollettuja ja tärkeitä matalan kynnyksen liikkumiselle. Juoksu on suosittua kestävyysliikuntaa. Juoksutrendejä ovat olleet mm. hölkkäbuumi, maratonjuoksu, polkujuoksu, ultrajuoksut ja porrasjuoksu.

Polkujuoksu

Polkujuoksua harrastavien määrää ei tiedetä. Erityisesti polkujuoksulle osoitettuja reittejä ei ole, eikä liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa ole omaa reittityyppiä polkujuoksureitille.

Polkujuoksusta on ennen puhuttu maastojuoksuna ja sen harrastajamäärät ovat kasvaneet voimakkaasti. Poluilla juokseminen tarjoaa luontoelämyksiä ja monipuolista fyysistä rasitusta koko keholle.

Olennaista lajissa on pehmeä alusta, epätasaisuus ja vaihtelevat maastonmuodot. Rakennetut kuntoradat ja tasapintaiset ulkoilureitit eivät vastaa polkujuoksun tarpeisiin.

Polkujuoksun esteitä ovat mm. tiedon puute sopivista poluista ja eksymisen pelko. Metsäpolkujen merkitseminen reitiksi palvelisi kasvavaa polkujuoksun harrastajakuntaa. Talvisin polkujuoksua palvelisivat riittävän kovapohjaiset talvipolut.

Polkujuoksijat suosivat melko pitkiä reittejä (esim. 10–30 km), mutta arkiliikuntaan sopivat kaiken mittaiset polut muutamasta kilometristä ylöspäin. Lajiin soveltuvat monenlaiset ei-rakennetut polut mm. useimmat patikointireitit, maastopyöräilyreitit ja kesäaikana latupohjat tai moottorikelkkailureitit. Luontopolut ovat usein maastoltaan sopivia, mutta lyhyitä.

Vuonna 2016 Suomessa oli yhteensä 110 polkujuoksutapahtumaa ja niissä yhteensä 14 552 osanottajaa (Trailrunning.fi, 2016). Tapahtumien ja osallistujien määrässä oli 47 % kasvu vuoteen 2015 verrattuna. Tapahtumia varten viitoitetaan tilapäiset reitit (esim. 10 - 200 km). Suuret juoksutapahtumat ovat matkailulle merkittäviä. Matalan kynnyksen sarjoilla ja matkoilla pyritään liikuttamaan massoja ja innostamaan uusia ihmisiä liikkumaan.

Lue lisää polkujuoksun erityispiirteistä:
Polkujuoksu Wikipediassa, 2016
https://fi.wikipedia.org/wiki/Polkujuoksu
Polkujuoksun ja tiejuoksun vauhtivertailua, Trailrunning.fi, 2017
http://www.trailrunning.fi/

8.1.5 Pyöräily maanteillä

55 % suomalaisista pyöräilee. Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa on 94 pyöräilyreittiä (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Pyöräily on merkittävä liikennemuoto mm. työmatka- ja asiointiliikenteessä. Arkipyöräilyn reittinä käytetään pääasiassa maanteitä, pyöräteitä, kevyenliikenteenväyliä, yms. tieliikenteen reittejä. Yleensä pyöräilyssä suositaan päällystettyjä väyliä, mutta myös sorateitä ja ulkoiluteitä käytetään. Tienviitat tai kaupungin pyörätieverkosto ei kuitenkaan vielä ole “pyöräilyreitti”.

Tuotteistetuilla maantie- ja retkipyöräilyreiteillä on kasvavaa kotimaista ja kansainvälistä kysyntää. Maantie- ja katualueilla käytettäviä reittimerkintätapoja säätelee mm. tieliikennelaki ja -asetus. Pyöräilyn harrastajat jakavat omia ajoreittejään vertaisjakona verkkosivuilla (http://jalki.fi/), jossa on noin 150 reittiä.

Kartta Tampereen seudun viitoitetuista pyöräilyreiteistä
http://www.tampere.fi/tiedostot/v/5yWaBJo9c/viitoitetut_reitit_2016.pdf

8.1.6 Maastopyöräily

Vuonna 2010 maastopyöräilyn, eli mtb:n harrastajia oli 330 000 (8 % suomalaisista) ja sen jälkeen kasvu on kiihtynyt (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa on 27 maastopyöräilyreittiä (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Tavallisen maastopyöräilyn eli poluilla pyöräilyn (cross country -pyöräily, sticycling) lisäksi lajissa on useita erilaisia harrastustyylejä luontoympäristössä sekä alalajeja, joita harrastetaan erityisesti ko. lajia varten rakennetuilla reiteillä ja liikuntapaikoilla, kuten traileilla ja bike parkeissa. Pääosin luontoympäristössä ajettavia ovat esimerkiksi XCO (maastopyöräilyn olympialaji) ja maastopyöräenduro, näissä painottuvat ajotekniset taidot ja vauhti ja radoilla saattaa olla lajikohtaisia rakenteitakin. Alamäkilajien (DH) ratoja on tehty tyypillisesti esimerkiksi laskettelurinteisiin kesätoiminnaksi.

Maastopyöräily kuuluu jokamiehenoikeuteen ja suurin osa maastopyöräilystä tapahtuu tavallisilla poluilla. Lajin ominaisuuksiin kuuluvat luonnonmukaiset, kapeahkot, epätasaiset polut ja erilaiset alustat vaihtelevassa maastossa. Myös vetovoimaisella maisemalla ja luontoympäristöllä on merkitystä.

Polkujen lisäksi maastopyöräilyyn käytetään eritasoisia ulkoilureittejä sekä maastossa olevia moottoriajoneuvojen uria (latupohjat, kärrytiet, mönkijäurat, vanhat ajourat). Maastopyöräilyä varten ei useinkaan tarvitse rakentaa erillisiä maastopyöräreittejä vaan lajia palvelevat polut (ks. monikäyttöpolut), kun niistä reititetään ja merkitään luontevia lenkkejä.

Soratiet, kylätiet, metsäautotiet ja kivituhkapintaiset ulkoilureitit eivät sovellu varsinaisiksi maastopyöräilyreiteiksi niiden helpon kuljettavuuden vuoksi, mutta ne voivat toimia lyhyinä siirtyminä polkujen välillä tai palvella tavallisella pyörällä luontoympäristössä liikkuvia.

Varsinkin kokemattomat maastopyöräilijät tarvitsevat helpohkoja, merkittyjä reittejä (esim. 5 - 15 km). Aktiiviharrastajat tarvitsevat myös pitkiä ja yhtenäisiä sekä ajotekniikaltaan vaativampia reittejä. Matkailua, tapahtumia ja lajiharrastajia palvelevat laajemmat merkityt reittiverkostot, joissa on eritasoisia ja -pituisia reittejä.

Kansallispuistoissa ja muilla luonnonsuojelualueilla pyöräily voi olla kiellettyä tai rajattu tietyille reiteille, usein teille tai maastossa oleville moottorikäyttöisten ajoneuvojen käytössä oleville urille.

Kuntien luontopoluilla, kuntoradoilla, retkeilyreiteillä ja latupohjilla saattaa olla mm. pyöräilykieltoja, mikä vaikeuttaa polkujen reitittämistä pyöräilylle tai reittien matkailumarkkinointia.

Reittien vertaisjako verkossa on maastopyöräilijöille tärkeä keino löytää reittejä. Esimerkiksi Jälki.fi-palvelussa on 540 maastopyöräreittiehdotusta. Tällaiset “omat polut” eivät sellaisenaan palvele kaikkia maastopyöräilijöitä eivätkä varsinkaan matkailua, mutta niistä saa valmista, koottua tietoa reittisuunnittelun pohjaksi.

Maastopyöräilyssä harrastajien osallistuminen olosuhdetyöhön on poikkeuksellisen laajamittaista. Pyöräilyseurat, -yhteisöt ja yksittäiset harrastajat tekevät paljon omaehtoista työtä reittien löytämiseksi sekä vapaaehtoistyötä suunnittelussa ja toteuttamisessa. Useat uudet maastopyöräilyreitit ovat harrastajien aktiivisen työn tulosta. Kunnat ja matkailukeskukset ovat viime aikoina lähteneet kehittämään maastopyöräilyn olosuhteita ja uusimpana mukaan ovat tulleet talvipyöräilypolut.

Ulkoilureittien lisätiedoissa (esim. Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa, Retkikartassa ja kuntien liikuntapaikkasivuilla) maininta soveltuvuudesta maastopyöräilyyn lisäisi reittitarjontaa huomattavasti. Samoin maininta maastopyöräreittien talvikäytöstä olisi tarpeellinen lisätieto.

8.1.7 Ratsastus

Ratsastusta harrastaa 170 000 suomalaista (Kansallinen liikuntatutkimus, 2010). Ratsastuskäytössä olevia hevosia on lähes 40 000. Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa on 21 ratsastus- tai hevosreittiä (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Ratsastuksen harrastajamäärä on lähes kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Suurin osa harrastajista asuu kaupungeissa.

Yleiseen käyttöön tarkoitettuja ratsastusreittejä on vähän. Reittitarve on suurin tallien lähistöllä, mutta myös matkailukohteissa on kysyntää niille. Satunnainen luonnossa ratsastaminen kuuluu jokamiehenoikeuksiin. Säännöllinen tai runsas ratsastus saattaa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa luonnolle tai reitille ja siksi siitä on sovittava maanomistajan kanssa.

Kuntopolulla tai muulla sen kaltaisella juoksuradalla tai yleiseen käyttöön kunnostetulla ladulla ratsastaminen on kielletty, ellei merkeillä ole toisin osoitettu (järjestyslaki 4 luku 15 §).

Ratsastusreiteiksi sopivat esimerkiksi metsätiet, vanhat kärrytiet, leveät polut, pellonpientareet sekä hiljaiset yksityistiet. Ratsastusreitin suunnittelussa on huomioitava sekä ratsastajan, hevosen että muiden ulkoilijoiden turvallisuus.

Pehmeäpintainen reitti on hevoselle parempi kuin kivikko tai kallio. Puut ja oksat on raivattava riittävän leveältä ja korkealta.

Sopiva ratsastusreitin pituus vastaa noin tunnin ratsastusaikaa, eli muutamaa kilometriä. Hyvässä reittiverkostossa on useita erimittaisia silmukoita joista osa voi olla haastaviakin.

Ratsastusreiteistä vain pieni osa kuntien ylläpitämiä, valtaosa on yksityisten maanomistajien, talliyrittäjien ja ratsastajien itse ylläpitämiä. Yksityisesti perustetut reititkin ovat usein kaikkien käytettävissä.

Matkailussa maastoretket ja ratsastusvaellukset ovat useimmiten ohjattua toimintaa ja käytetyistä reiteistä on sovittu Metsähallituksen tai muiden maanomistajien kanssa. Kansallispuistoissa ratsastusta on yleensä rajoitettu järjestyssäännöllä. Hevosille sallittuja reittejä on esim. Nuuksiossa (22 km), Seitsemisessä, Kolilla ja UK-puistossa.

Talvella maastoratsastusreitit avataan pyryn jälkeen ratsastamalla tai hevosia kahlauttamalla. Ratsastustiet tai leveät reitit voidaan huoltaa auraamalla. Moottorikelkalla pohjattuja polkuja tai reittejä ei suositella talviratsastukseen, koska kelkan kovettama lumikerros voi vahingoittaa hevosen jalkoja.

Yleiset tiet on tarkoitettu myös hevosten ja hevosajoneuvojen liikkumiseen, siten kuin laeissa ja asetuksissa on säädetty. Tieliikenteessä ratsukko on kulkuneuvo, jota koskee tieliikennelaki. Ratsukon ensisijainen

paikka on tien oikeanpuoleinen piennar tai jos piennarta ei ole, ajorata. Kärry tai reki hevosen perässä tekee siitä hevosajoneuvon, jolloin sen tulee noudattaa ajoneuvoja koskevia tieliikennesääntöjä.

Ratsastus kevyen liikenteen väylällä on tieliikenneasetuksen (1982/182) mukaisesti mahdollista sallia käyttämällä liikennemerkkiä 427 “ratsastustie“ (pyöreä sininen ratsastajamerkki). Tieliikenneasetuksen mukaan merkillä osoitetaan ratsastustie, jota ratsastajan on käytettävä asianomaiseen suuntaan kuljettaessa. Ratsastustietä saa käyttää vain ratsastaja. Yhdistetty tai rinnakkainen ratsastustie ja kävely-pyörätie voidaan osoittaa merkein.

Tiehallinnon ohjeen mukaan sekä ratsastajien, kevyen liikenteen että muun liikenteen kannalta paras ratkaisu olisi tehdä ratsastukselle erillinen ratsastusreitti tai oma kavioura pienehkön välikaistan päähän jalankulku- ja pyörätiestä (Tiehallinto 2002).

8.2 Kesän muut lajit

8.2.1 Melonta ja vesiretkeily

37 % suomalaisista soutelee vuosittain. Melojien määrää ei tiedetä. Liikuntapaikkarekisterissä (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki on noin 50 melonta- ja vesiretkeilyreittiä. Reitit ovat eritasoisesti merkittyjä ja huollettuja.

Melonta on pitkään ollut kasvava retkeily- ja kuntoilulaji. Kuntoliikuntaa ja retkeilyä vesillä harrastetaan myös soutamalla. Kirkkovenesoudun suurin suosio on taittunut, mutta tapahtumissa ja ohjelmapalveluna sillä on merkitystä.

Melonta- ja vesiretkeilyreiteissä olennaisia osia ovat vesillelasku-, rantautumis- ja kantopaikat viitoituksineen sekä kartat ja reittiselostukset. Sähköiset GPX-jäljet ja mobiilikartat helpottavat reitillä pysymistä. Vesiretkeilyreittien tuotteistamisessa edellä mainitut seikat on otettava huomioon. Vesiretkeilyreitiksi ei riitä pelkkä kunnan tai matkailukeskuksen verkkosivuilla maininta hyvistä melontamahdollisuuksista.

Vähimmillään vesiretkeilyn ja melontamatkailun tarpeisiin tarvitaan vapaita, rakentamattomia rantoja, joihin pääsee vesitse ja maitse. Retkimelontaa hyödynnetään paljon matkailussa myös ilman merkittyjä reittejä (kanoottivuokraus, ohjatut retket). Omatoimimelontaan on saatavissa reittitietoa esim. seuroista ja harrastajien vertaisjakona.

Koskimelonnassa ja avomerimelonnassa on tavallista retkimelontaa suuremmat taitovaatimukset ja turvallisuusriskit.

Koskireitit on luokiteltu vaativuuden mukaan. Esimerkiksi vesitilanne muuttaa vaativuutta, joten käyttäjän on itsekin osattava arvioida vaativuutta ja omia taitojaan. Koskimelonnassa ja avomerimelonnassa on tarjolla vain harvoja tavallista ulkoilijaa tai matkailijaa palvelevia reittejä. Helpohkoja koskireittejä (luokat I-III) voidaan hyödyntää melontamatkailussa, mikäli kanootin voi kantaa koskien ohi merkittyä reittiä pitkin. Vauhdikkaissa koskissa (esim. II-IV) kosken-lasku kumilautoilla on merkittävä ohjelmapalvelu.

Lue lisää:

Merkitty melontareitti: Oravareitti Juva – Sulkava
http://www.oravareitti.fi/index.php/fi/reittiselostussuomi
Melonta- ja Soutuliitto, koskiluokitukset, 2017
http://www.melontajasoutuliitto.fi/turvallisuus

Retkeily Suomessa, Outdoors Finland
http://www.outdoorsfinland.fi/aktiviteetit/melonta/
Koskenlasku, jokimelonta ja sup Kuusamossa, Ruka! Kuusamo
http://www.ruka.fi/koskenlasku
Ruunaan reitit, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/ruunaa/reitit

8.2.2 Geokätköily

Geokätköily on uudehko ja koko maailmaan levinnyt ulkoilulaji, joka yleistyi nopeasti satelliittipaikannusteknologian myötä. Geokätköily ei perustu valmiisiin reitteihin vaan pistemäisiin kohteisiin, geokätköihin. Kätköjä tekevät lajin harrastajat itse.

Matkailussa geokätköilyn vetovoimaa hyödynnetään kaupungeissa ja matkailukeskuksissa monenlaisilla luonto-, historia- ja kulttuurikohteilla. Maastokätköt sijoitetaan usein vetovoimaisen luontokohteen alueelle, maastoon reitin varrelle tai taukopaikoille. Tästä syystä geokätköilijätkin voidaan osittain laskea reittien käyttäjiksi. Laji on ympärivuotinen ja sitä harrastaessa voidaan liikkua esim. jalkaisin, pyörällä, lumikengillä tai meloen.

Retkeilykohde, matkailuyritys tai matkailualue voi hyödyntää geokätköilyä. Alueen geokätköistä voidaan viestiä ja kohteelle voidaan tuottaa omiakin kätköjä ”tilaustyönä”. Myös kansallispuistoissa on paljon geokätköjä. Lajissa järjestetään kansainvälisiä tapahtumia (megaeventit), jotka kokoavat suuren määrän osallistujia etsimään kätköjä tietyltä alueelta ja samalla tutustumaan alueen matkailulliseen tarjontaan. Esimerkiksi uusien tai vähällä käytöllä olevien reittien käyttöä, tunnettuutta ja ulkoilun monimuotoisuutta voidaan edullisesti lisätä geokätköjen avulla.

Saariselän Kiilopäällä on toteutettu 67 geokätkön laajuinen reitti, jolla on mittaa yli 20 km. Kätköjä haetaan yleensä yksi tai muutama kerrallaan, joten reitti palvelee samojakin käyttäjiä moneen kertaan.

Lue lisää:
Rovaniemen geokätköt listattuna, Geocache.fi 2017
http://www.geocache.fi/caches/jakauma.php?kuntalista=Rovaniemi
Pelkosenniemen geokätköt listattuna, Geocache.fi 2017
http://www.geocache.fi/caches/jakauma.php?kuntalista=pelkosenniemi
Geokätköily, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/geokatkoily
Geokätköily, Suomen Latu Kiilopää
http://www.kiilopaa.fi/elamyksia-liikuntaa/geokatkoily.html

8.2.3 Suunnistus

Suunnistusta harrastaa 5 % väestöstä (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010) . Suomen Suunnistusliitto ylläpitää omaa rekisteriä alueista, joista on olemassa suunnistuskartta. Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki) on vain 8 kiintorastirataa ja 66 suunnistusaluetta.

Suunnistaminen on jokamiehenoikeus ja kuuluu osana lähes kaikkeen maastossa liikkumiseen. Liikuntalajina ja kilpaurheilussa suunnistuksen liikuntapaikka on suunnistuskartan kattama suunnistusalue.

Useimmiten suunnistusalueen kartan oikeudet omistaa suunnistus- tai urheiluseura, mutta myös kaupunki tai matkailukeskus voi olla suunnistusalueen “ylläpitäjä”.

Ylläpitäjä tuottaa alueen suunnistuskartan ja sopii maanomistajien kanssa alueen käytöstä suunnistukseen. Taajamissa suunnistusalue saattaa sijaita kunnan maalla, mutta laajemmilla suunnistukseen käytetyillä alueilla on yleensä lukuisia maanomistajia. Sopimukset suunnistuskäytöstä tehdään maanomistajien lisäksi myös metsästysoikeuden haltijoiden kanssa. Kilpailuista ja muista tapahtumista sovitaan erikseen.

Kiintorastiradalla maastoon on sijoitettu pysyvät rastit eikä radan käyttö edellytä suunnistustapahtumaa vaan se on käytettävissä omatoimiseen suunnistamiseen. Kiintorastirata on siten tavallaan suunnistajien reitti. Ulkoilun kannalta suurempi merkitys on järjestetyllä iltarastitoiminnalla. Siinä maasto ja sen polut tulevat tutuksi, mikä edesauttaa muutakin luonnossa liikkumista.

Uudempi versio kiintorastiradasta on mobiilisuunnistus- eli mobo-rata. Mobo-ratoja on Suomessa 110 kpl ja ne sijaitsevat yleensä keskeisesti kuntien lähiliikuntametsissä.

Rogaining eli “retkisuunnistus” on suunnistusta ja retkeilyä yhdistävä kestävyysliikuntalaji, jossa edetään suunnistaen jalkaisin tai maastopyörällä. Tapahtuman kesto on yleensä 2-24 tuntia.

Pyöräsuunnistuksessa liikutaan maastopyörällä ja lajissa hyödynnetään suunnistusalueella olemassa olevia reittejä ja polkuja, ja maastossa olevia moottoriajoneuvojen uria ja teitä.

Hiihtosuunnistuksessa eteneminen tapahtuu maastoon yleensä moottorikelkalla avattuja ja karttaan merkittyjä erilevyisiä ja -tasoisia hiihtouria pitkin.

Lue lisää suunnistuksesta:
Pyöräsuunnistus, Suomen Suunnistusliitto
https://www.suunnistusliitto.fi/liitto/suunnistuksen-lajimuodot/pyorasuunnistus/
Hiihtosuunnistus, Suomen Suunnistusliitto
https://www.suunnistusliitto.fi/liitto/suunnistuksen-lajimuodot/hiihtosuunnistus/

8.2.4 Luontouinti

70 % suomalaisista ui vuosittain luonnon vesissä. Heistä 7 % harrastaa kuntouintia ja 68 % virkistysuintia. Talviuintia harrastaa 10 %. (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa on 270 talviuintipaikkaa (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Uintiharrastus luonnonvesissä on kasvussa ja talviuinti (avantouinti) ja triathlon-harrastus ovat suosittuja.

Harrastuspaikkoina ovat ylläpidetyt uimarannat ja -paikat, talviuintipaikat sekä ei-ylläpidetyt luonnonrannat.

Uiminen luonnonvesissä on jokamiehenoikeus. Erilaisten uintipaikkojen tarjoaminen ylläpitää kansalaisten uimataitoa. Kuntien uimarantoja on viime vuosina lakkautettu turvallisuusvaatimusten takia. Uimarannat ja talviuintipaikat ovat kuluttajaturvallisuuslain 7 §:ssä tarkoitettuja paikkoja, joista vaaditaan turvallisuusasiakirja.

8.3 Talven ulkoilureittilajeja

8.3.1 Hiihto

Maastohiihtoa harrastaa 41,5 % väestöstä, rinnelajeja 17 % ja muuta hiihtoa tai laskettelua 4,9 % (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Liikuntapaikkarekisteri Lipaksessa on 2 523 latua (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki). Lisäksi osa Lipaksessa kuntoradoiksi merkityistä reiteistä on talvisin huollettuja latuja.

Hiihdon harrastajamäärään vaikuttaa olosuhteiden tarjonta ja saavutettavuus. Lajiin on kunnissa ja matkailukeskuksissa satsattu kauan. Kunnissa hiihtoladut ovat kunnan tarjoamia perusliikuntapalveluja.

Talvimatkailukeskuksissa latuverkostot ovat laajoja ja hyvin huollettuja. Ylläpitäjänä voi toimia joko kunta tai latupooli, jolloin huoltoa kustannetaan myös matkailuyrittäjiltä kerättävillä ja käyttäjille vapaaehtoisilla latumaksuilla.

Kuntoladuilla on yleensä sekä vapaan hiihtotyylin väylä että perinteisen hiihtotavan latu. Hiihtosuunta voi olla määritelty tai latu voi olla kaksisuuntainen. Keskeisimmät ladut ovat yleensä valaistuja.

Urheilukeskusten kilpaladut ovat usein maastoltaan vaativia, joten ne eivät sovellu lapsille, ikääntyville, vähän liikkuville tai hiihtotaidottomille matkailijoille. Kilpa- ja kuntolatujen ohella tarvitaan matalan kynnyksen hiihtolatuja eli lyhyitä tasamaan lenkkejä. Lapin matkailukeskuksissa laaja latuverkosto on ollut yksi keskeisiä kilpailutekijöitä, mutta kaukomaiden matkailijoille ja nuorille monipuolinen ulkoilutarjonta on latukilometrejä tärkeämpää.

Maaseutukylissä ja matkailukeskusten takamailla on usein tarjolla kelkalla kevyemmin hoidettuja perinteisen tyylin retkilatuja, joiden kunnossapitoa hoitaa esim. kyläyhdistys tai yksittäinen matkailuyrittäjä.

Epävarmat ja lyhenevät lumitalvet tuovat haasteita latujen ylläpitoon. Samalla ensilumenlatujen kysyntä ja määrä on lisääntynyt. Keinolumilatuja tuotetaan ainakin tykkilumesta, säilölumesta, jääkenttien hilelumesta sekä jäähdyttämällä reitin pohjaa. Ensilumenladuilla vahvistetaan myös matkailuelinkeinon talvikauden alkua.

Hoidetuilla laduilla on lähtökohtaisesti kielletty mm. koirien ulkoiluttaminen ja ratsastus elleivät ne ole erikseen sallittu (järjestyslaki). Kunta voi lisäksi antaa ohjeita ulkoilureitin käyttämisestä, esimerkiksi määritellä hiihtosuunnan.

Kunnissa ja matkailukeskuksissa keskeisillä paikoilla sijaitsevat, helposti saavutettavat lähiulkoilureitit toimivat talvisin yleensä latuina. Samalla ei-hiihtävien ulkoilumahdollisuudet kapenevat. Huolletun ja yleiseen käyttöön tarkoitetun hiihtoladun käytölle ei saa aiheuttaa haittaa. Pakkasilla luisteluhiihtoväylään ei usein kuitenkaan jää huomattavaa jälkeä lumikenkäilystä, läskipyöräilystä tai potkukelkkailusta. Tämä riippuu tietenkin lämpötilasta ja lumen kosteudesta.

Muun kuin hiihtämisen rajoittaminen ladulla perustuu usein turvallisuusseikkoihin. Kävelyn ja muiden käyttötapojen rajoittaminen yleisellä ulkoilureitillä on kuitenkin kiistanalaista, koska latukin on maastoa ja näin ollen siellä saa liikkua jokamiehenoikeudella. Poikkeuksen muodostavat viralliset reittitoimitetut reitit, jolloin reitti on varattu kyseiseen käyttöön.

Pääsääntöisesti ulkoilijat eivät halua tahallaan rikkoa latua, jos vaan vaihtoehtoisia reittejä on tarjolla. Vähäluminen siirtymäaika varsinkin hiihtokauden alussa aiheuttaa usein ristiriitoja hiihtäjien ja muiden reitinkäyttäjien välillä. Käytön ohjaamisessa tulisikin käyttää ensisijaisesti muita keinoja kuin kieltoja. Osoittamalla muille ulkoilijoille vaihtoehtoisia kulkuväyliä, kuten talvipolkuja, laduilla kulkemisen tarve vähenee ja kulku siirtyy toisaalle. Ladun ylittämistä on harvoin mahdollista välttää muillakaan reiteillä.

Lue lisää:
Suomen Ladun latuohjeet 2016
https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/latuohjetaulu-2015.pdf
Maastohiihdon suorituspaikat, Suomen Hiihtoliitto 2006
http://hiihtoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/41d259815ac1bb9b7c2c1cd165ab1a6b/1483949648/application/pdf/282494/hiihdon%2520suorituspaikat.pdf
Kuluttajaturvallisuus, maastohiihto, Tukes 2013
http://www.tukes.fi/fi/Toimialat/Kuluttajaturvallisuus/Kuluttajapalvelut/Palveluiden-turvallisuusvaatimuksia/Maastohiihto/

Hiihtäminen koiran kanssa

Koiria ulkoilutetaan talvellakin useimmiten kävellen, mutta koirille sallittujen hiihtolatujen kysyntä on kasvanut. Lipaksessa koiralatuja on 38 kpl (Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki).

Koiralatu voi olla erillinen vain koirahiihtoon tarkoitettu latu tai vuorolatu, jolloin koirahiihtäjille on varattu yleiseltä ladulta tietyt vuorot (viikonpäivät tai kellonajat). Koirahiihtolatuja tai vuorolatuja on suurimmissa kaupungeissa, pääkaupunkiseudun kunnissa ja satunnaisemmin muissakin kunnissa. Talvimatkailukeskuksissa (mm. Muonio, Salla, Pyhä ja Levi) koirien ulkoiluttamiseen on yleensä varattu latuja.

Tavallisille huolletuille hiihtoladuille ei saa viedä koiria ellei sitä ole erikseen sallittu. Koiraladuillakin koira pitää aina olla kytkettynä.

Rauhalliseen koiran kanssa hiihtelyyn sopii perinteinen latu tai luisteluhiihtoa varten pohjattu ja harvakseltaan huollettava retkilatu.

Skijoring eli vetohiihto on vauhdikas koirahiihdon laji, joka edellyttää hyväkuntoisen luisteluladun ja mäkien ja mutkien suhteen loivapiirteisen latuprofiilin. Koirahiihtoon tarkoitetun harjoitusladun sopiva pituus on noin 2 - 5 km.

Jäälatujen yhteydessä on usein helppo toteuttaa myös koirien ulkoiluttamiseen sallittu latu tai aurattu ura.

Lue lisää:
Koirahiihtoharrastus lisääntyy Uudellamaalla, Yle 2013
http://yle.fi/uutiset/3-6457357
Keravan koiraladulla mennään lujaa, Keski-Uusimaa 2013
http://www.keski-uusimaa.fi/artikkeli/220979-keravan-koiraladulla-mennaan-lujaa
Ylivieskan koirahiihtoladun kartta 2015
http://www.ylivieska.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/ylivieska/embeds/ylivieskawwwstructure/20104_Koiralatu_2015.pdf

Hiihtolatu perustamisen ja ylläpidon näkökulmasta

Ladun perustamisesta ja pitämisestä ei ole erikseen säädetty. Ulkoilureitille perustettua, yleiseen tai yksityiseen käyttöön tarkoitettua latua ei saa rikkoa eikä sen käyttöä haitata. Latujen erityisasemaa käsitellään julkaisussa Jokamiehenoikeudet ja toimiminen toisen alueella (Pekka Tuunanen, Markus Tarasti ja Anne Rautiainen, 2012).

Useimmiten hiihtolatuja pidetään yllä latukoneella tai moottorikelkalla. Niiden käyttö vaatii maa-alueella maanomistajan luvan. Jääpeitteisellä vesialueella saa ajaa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ja tehdä hiihtoladun tai muun reitin ilman erityistä lupaa.

Latupoolit ja eräät muut latuja pitävät tahot ovat rahoittaneet latujen pitoa perimällä vapaaehtoisia maksuja. Vapaaehtoiset maksut eivät vaikuta oikeuteen käyttää reittiä.

Ladunpitäjä ei voi vaikuttaa reitin käyttöoikeuteen lukuun ottamatta alueella järjestettyjä tilaisuuksia, kuten hiihtokilpailuja. Tekolumilatu voi olla maksullinen silloin, kun se on muusta ympäristöstä selvästi erottuva, eli käytännössä silloin kun muualla ei ole lunta.

Vesilain yleiskäyttöoikeudella voidaan perustaa jäälle hiihtolatu tai luistelurata. Jääpeitteiselle vesialueelle tehdylle ladulle ei saa aiheuttaa tarpeetonta vahinkoa eikä sen käyttöä saa häiritä (vesilaki 16 luku). Toisaalta jäälle avattu latu voi vaarantua vesialueen omistajan harjoittaman laillisen toiminnan kuten kalastuksen tai muun yleiskäytön johdosta.

Jäällä liikutaan pääsääntöisesti omalla vastuulla. Reitin käyttäjä kuitenkin yleensä olettaa, että jäälle merkitty latu tai luistelureitti on käyttökunnossa ja turvallinen. Tästä syystä reitin pitäjän tulee seurata jään kuntoa ja turvallisuutta ja tarvittaessa sulkea reitti.

Luisteluradan perustamisesta ja pitämisestä luonnonjäällä ei ole erikseen laeissa säädetty, eikä sillä ole sellaista erityistä oikeudellista asemaa ja suojaa kuin virallisella jäätiellä tai jäällä kulkevalla moottorikelkkaileureitillä.

Jos luisteluradalla on yleisötilaisuus, siihen sovelletaan kokoontumislakia. Tällöin tapahtuma-alueen tulee olla rajattu ja toimintaan tarvitaan alueen omistajan suostumus. Yksityisluonteisia tapahtumia voi järjestää jokamiehenoikeudella.

Luonnon jäälle perustetusta luisteluradasta, kävelyreitistä tai vastaavasta voidaan periä vapaaehtoista maksua. Vesialueen yleiskäyttöä ei kuitenkaan voi määrätä maksulliseksi.

8.3.2 Talvikävely, fatbike-pyöräily, polkujuoksu, ym.: monikäyttöä talvipoluilla

Kävely on ympärivuotinen ulkoilulaji. Myös maastopyöräily ja polkujuoksu ovat muuttuneet ympärivuotisiksi harrastuksiksi, eikä harrastamista haluta lopettaa lumentuloon. Talvipyöräilyn kasvuun on vaikuttanut mm. fatbike-pyörien yleistyminen ja myös talvijuoksuun on saatavilla uudenlaisia varusteita (nastakengät, otsalamput yms.).

Kävelijät ja muut “suksettomat” haluavat liikkua luontoympäristössä talvellakin. Maantiet, jalkakäytävät ja muut liikenneväylät eivät tarjoa luonnossa liikkumisen kokemusta, rauhaa, virkistäytymistä ja maisemia.

Talvisin hiihtoladut katkaisevat usein keskeisimmät ulkoilureitit ja maastopolut, joita muina aikoina vuodesta kuljetaan jalan ja pyörällä.

Talvikävelyyn osoitettuja reittejä on toistaiseksi hyvin vähän. Yhtenä ongelmana on ollut epävarmuus talvikunnossapidon vastuukysymyksistä. Viralliset talvikävelyreitit ovatkin yleensä leveitä, tiemäisiä ja niitä ylläpidetään auraamalla ja hiekoittamalla. Hoidetulla ja usein valaistullakin talvikävelyreitillä on helppo liikkua ja se sopii matalan kynnyksen talviulkoiluun myös vähemmän liikkuville. Myös matkailu luo tarvetta luonnonläheisille, mutta hoidetuille talvikävelyreiteille, koska turistit eivät useinkaan ole tottuneet liukkauteen.

Merkityille talvipoluille olisi kysyntää. Polkulajien (mm. kävelijät, koiranulkoiluttajat, fatbike-pyöräilijät ja polkujuoksijat) tarpeeseen isot ja tasapintaiset reitit eivät vastaa, koska polkulajeissa liikutaan luonnonmukaisemmilla maastoreiteillä. Metsäpoluilla hiekoitus tai vastaava talvikunnossapito ei ole realistista, mutta polkulajien harrastajat eivät yleensä kaipaakaan erityistä kunnossapitoa. Polkujen ollessa jäisiä liikutaan muualla tai varustaudutaan nastakengillä ja -renkailla.

Monikäyttöisten merkittyjen talvipolkujen puuttuessa ulkoilijat käyttävät tavallisia metsäpolkuja lumitilanteen mukaan. Taajamaympäristöissä polut pysyvät avoinna tallauksen ja muun käytön seurauksena. Paksumman lumipyryn jälkeen tarvitaan aktiiviliikkujia tarpomaan tai ajamaan polut auki ja useamman perättäisen pyryn jälkeen käytettävissä oleva reitistö alkaa kutistua. Tärkeimpien polkujen merkitseminen kohdentaisi kulkua, jolloin ainakin pääpolut pysyisivät avoimina.

Paksulumisissa osissa maata tai vähäisen käytön alueilla (pienet taajamat ja haja-asutus) polku pitäisi silloin tällöin avata esim. moottorikelkalla ja kapealla lanalla, jotta se pysyisi kuljettavana.

Varsinkin eteläisessä Suomessa hiihtokausi on lyhyt ja usein pätkittäinen. Loppusyksyn ja kevättalven rospuuttokaudet ovat pidentyneet eikä latuja aina voida kunnostaa. Siirtymäkausilla käyttäjille on epäselvää, milloin saa kulkea milläkin tavoin. Onko esim. aiemmin pohjattu ja huonokuntoinen latupohja vain satunnaisten hiihtäjien käytössä vai samaan aikaan myös jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden käytössä.

8.3.3 Lumikenkäily

Lumikenkäilyä harrastaa 4,4 % väestöstä (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Lumikenkäily on suosittu laji mm. matkailun ohjelmapalveluna ja harrastus lienee senkin myötä viime vuosina lisääntynyt.

Laji perustuu umpihangessa kulkemiseen ja jokamiehenoikeuteen. Tyypillisesti lumikenkäily on lähiretkeilyä umpihangessa. Matkailukeskuksissa lumikenkäily kuuluu usein ohjelmapalveluihin ja omatoimiretkeilyä varten on vuokrattavissa varusteita. Lumikenkäily sopii sellaisillekin henkilöille, jotka eivät osaa hiihtää. Varsinkin matkailukeskuksissa tarvitaan viitoitettuja lumikenkäilyreittejä, koska moni ei uskalla lähteä omatoimiretkelle ilman merkittyjä reittejä.

Useat talvireitit ja urat sopivat lumikenkäilyyn. Kysyttyjä ovat lyhyet ympyrälenkit, vaihteleva maasto, houkuttelevat kohteet ja palvelut, luontokohteet tai latukahvilat. Lumikengillä pääsee jyrkkiin ja pienipiirteisiinkin maastoihin, kuten kallioille ja niillä voi liikkua tiheämmässä metsässä kuin suksilla. Esimerkiksi kesäaikaiset luontopolut voidaan merkitä talvisin lumikenkäilyyn. Lumikenkäreitin ylläpito sisältää viitoittamisen ja yleensä polun avaamisen kauden alussa ja joskus myös pyryjen jälkeen. Reitin avaaminen tehdään lumikengillä kulkien tai moottorikelkalla.

Lumikenkäily sopii samoille talvipoluille esim. muun talvikävelyn ja fatbike-pyöräilyn kanssa, tosin lumikengillä kuljetaan lyhempiä matkoja kuin pyörällä. Vilkkailla moottorikelkkailureiteillä turvallisuusseikat rajoittavat lumikenkäilyä, mutta hiljaisia uria voisi paikoin hyödyntää myös lumikenkäilyyn.

Lue lisää lumikenkäilystä:
Kolin kansallispuiston talvireitit, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/koli/reitit/talviretkeily
Lumikenkäily kuntoiluna, Suomen Lumikenkäilijät ry 2017
https://snowshoe.sporttisaitti.com/lumikenkaily-lajina/lumikenkaily-kuntoiluna/

8.3.4 Matkaluistelu

Retkiluistelua harrastaa 4,5 % väestöstä. Matkaluistelua ja luistelua harrastaa 7,6 % väestöstä (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010).

Matkaluistelua varten tarvitaan luonnonjäälle kunnostettu ja huollettu reitti. Retkiluistelua harrastetaan luonnonjäillä, eikä siihen tarvita merkittyjä reittejä. Ylläpidettyjen luonnonjääratojen lisääntyminen on näyttänyt kasvattavan luistelun viimeaikaista suosiota.

Huoltokalustona jäällä on esim. traktori tai mönkijä sekä aura, höylä ja/tai harja. Huoltokalusto vaatii vähintään 20–25 cm teräsjäätä, joten kauden pituus ja ajankohta riippuvat suuresti sääoloista. Kunnat ovat olleet varovaisia luonnonjään luistelureittien perustamisessa. Ylläpitäjänä on siksi usein esimerkiksi kyläyhdistys tai rannalla sijaitseva yritys. Reitin pituus voi olla muutamasta sadasta metristä useisiin kilometreihin ja leveys määräytyy usein huoltokaluston mukaan (esim. 3-8 m).

Matkaluistelureittiä ei usein tarvitse erityisesti merkitä, mutta se saatetaan merkitä esim. havuviehkoilla. Ohjetaulut ja varoitukset sekä ajankohtaisinfo ovat tärkeitä, koska jään vahvuus ja radan kunto voivat vaihdella hyvin nopeasti sään mukaan.

8.3.5 Potkukelkkailu

Potkukelkkailua harrastaa 8,2 % väestöstä (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Potkukelkkailu on hyötyliikuntamuoto varsinkin maaseudulla ja ohjelmapalvelutuote esimerkiksi hiihtokeskuksissa. Potkukelkkailija luetaan jalankulkijaksi, joten tieliikenteessä kuljetaan jalkakäytävällä tai pientareella.

Moottorikelkkailuväylillä saa potkutella jokamiehenoikeudella, mutta turvallisuusseikat yleensä estävät moottorikelkkaväylien matkailullisen hyödyntäminen. Potkukelkoilla liikutaan myös lumipeitteisillä tai auratuilla jääalueilla esimerkiksi pilkkimisen yhteydessä.

Matkailukeskusten monikäyttöiset talvipolut sopivat usein myös potkukelkkailuun (esim. Ylläksen alue). Leveillä jalaksilla varustetulla polkukelkalla on mahdollista retkeillä pidemmilläkin reiteillä (esim. Kilpisjärvi-Halti -reitti).

Jalankulkuväylien hiekoittaminen estää potkukelkan käyttöä kulkumuotona lähes kaikissa taajamissa, mutta laki mahdollistaa osahiekoituksen kunnan päätöksellä.

Lue lisää:
Fiksulla hiekoituksella potkukelkka on oiva menopeli, Yle 2015
http://yle.fi/uutiset/3-7771022
Mitä kuuluu potkukelkkakaistoille, Sydän-Hämeen Lehti 2014
http://shl.fi/2014/02/06/mita-kuuluu-potkukelkkakaistoille/

8.3.6 Koiravaljakkoajelu

Koiravaljakolla ajelee vuosittain noin 1 % väestöstä (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Koiravaljakolla ajaminen maastossa ja jääalueella on jokamiehenoikeus, siinä missä muukin motorisoimaton liikkuminen.

Koiravaljakolla liikkumisesta ei ole erikseen säädetty. Koiravaljakko on ajoneuvo, jota ei ole lainsäädännössä määritelty mihinkään erityiseen ajoneuvoluokkaan. Esimerkiksi hevosajoneuvo ja polkupyörä on määritelty tieliikennelaissa.

Käytännössä koiravaljakolla ajo talvella edellyttää moottorikelkoilla tehtäviä uria. Moottoriajoneuvoa ei saa käyttää maastossa ilman maanomistajan lupaa (maastoliikennelaki 2 luku 4 §). Tästä syystä koiravaljakkoajoon tarkoitetusta urasta täytyy käytännössä aina sopia maanomistajan kanssa.

Pohjois-Suomessa poronhoitoalueella tulee huomioida, että koiravaljakolla liikkuminen ei saa häiritä porotalouden harjoittamista. Poronhoitolaissa säädetään porojen pelottelun ehkäisemisestä ja pelottelemisesta poronomistajalle aiheutuneen vahingon ja haitan korvaamisesta (poronhoitolaki 7 luku 42 §).

Koiravaljakolla ajaminen ja koiravaljakkoajoon käytettyjen reittien lähtö- ja levähdysalueiden suunnittelu on toteutettava siten, että alueella harjoitettavalle porotaloudelle ei aiheuteta tarpeetonta häiriötä. Tarkempia tietoja alueen poronhoitotöistä saa paliskunnilta ja poroisänniltä. Valtion mailla Metsähallitus neuvottelee reiteistä paliskuntien kanssa.

Tulkinnan mukaan viralliset moottorikelkkareitit eivät ole koiravaljakoiden käytettävissä, koska moottorikelkkareitillä sovelletaan tieliikennelakia, joka rajaa muiden ajoneuvojen käytön kelkkareitiltä. Epävirallisilla moottorikelkkaurilla noudatetaan maastoliikennelakia, joten urilla voi liikkua jokamiehenoikeudella. Pohjois-Suomesta saadun kokemuksen mukaan, jos liikennettä on kohtuullisen vähän, voidaan kelkkailu ja koiravaljakkotoiminta ohjata samalle väylälle.

Metsäautoteihin sovelletaan yksityistielakia ja tieliikennelakia. Yksityisellä tiellä ovat voimassa jokamiehenoikeudet, mutta laillinen ajoneuvolla-ajokielto koskee myös koiravaljakkoa.

Teiden ja reittien rikkominen on kielletty eikä tien käyttämistä suunniteltuun käyttötarkoitukseen saa estää. Teillä ja urilla koiravaljakolla liikkuvan tulee ottaa huomioon muu liikenne ja liikkujat. Valjakolla tulee liikkua aina tien oikeassa reunassa tai pientareella. Valot ja heijastimet ovat tarpeen havaittavuuden parantamiseksi.

Koiravaljakkoajelun harrastajilla on käytössään yksityisiä harjoitusreittejä. Matkailukeskusten lähellä koiravaljakkoajelu on pääosin ohjelmapalvelutoimintaa. Usein reitistö palvelee tietyn yrityksen tarpeita. Ohjelmapalveluissa voidaan käyttää hyvinkin lyhyttä reittiä, mutta pitkiä safareita varten tarvitaan kymmenien kilometrien mittaisia reittejä.

Valtion ja kuntien maalle on osoitettu joitain koiravaljakkoreittejä yleiseen käyttöön (mm. Hossan retkeilyalue, Muonion kunta). Pohjois-Lapin pitkillä kelkkailu-urilla voi tehdä pitkiäkin koirasafareita (esim. Käsivarren erämaa-alue).

Lue lisää esimerkkejä:
Koiravaljakko tutustuttaa Syötteen upeisiin maisemiin, Syötteen Eräpalvelut
http://www.syotteenerapalvelut.fi/koiravaljakkoajelut
Koiravaljakon paikka liikenteessä, keskustelu SHS-forumilla 2011
http://www.siperianhusky.info/keskustelu2/index.php?topic=6540.0

8.3.7 Poroajelu

Poroajelut ovat useimmiten ohjelmapalveluja, jotka toteutetaan yrityksen lähiympäristössä. Yleensä poroajeluun riittää lyhyt reitti, esim. 500 m - 1 km. Tällaiset reitit ovat usein yksityisiä ja yrityksen omassa tai useamman yrityksen yhteisessä käytössä.

Poro ja pulkka tai reki voidaan rinnastaa koiravaljakkoon tai kärryä tai rekeä vetävään hevoseen, eli tulkinnan mukaan se on ajoneuvo. Näin ollen poroajelu ei olisi sallittua virallisilla moottorikelkkailureiteillä.

Maastossa porolla voi kulkea jokamiehenoikeudella. Yleisellä tiellä poroajoneuvolla kuljetaan oikeassa reunassa tai pientareella muuta liikennettä haittaamatta.

Lue lisää poroajeluista:
Poroajelut, Santa Claus Reindeer
http://www.santaclausreindeer.fi/fi/poroajelut/

8.4 Umpihankilajeja ja reittejä tarvitsemattomia lajeja

Umpihankilajeissa ei lähtökohtaisesti tarvita erillisiä reittejä, mutta taukopaikat ja muut retkeilypalvelut sekä yleinen reittitieto ovat tarpeellisia myös umpihankiliikkujille.

Umpihangessa liikuttaessa välineinä voi olla esimerkiksi metsä- tai tunturisukset, lumikenkäsukset tai vapaalaskusukset. Tukireitteinä toimivat mm. ladut, merkityt talvipolut ja kelkkaurat sekä suunnistustaitoisilla aktiiviharrastajilla myös satunnaiset kelkanjäljet.

Umpihangessa kuljetaan myös mm. metsästyksen, kalastuksen ja luontokuvauksen takia. Moottorikelkalla reittien ulkopuolella voidaan liikkua mm. työ- ja virkatehtävissä maastoliikennelain sallimissa tapauksissa.

Kansallispuistoissa ja muilla luonnonsuojelualueilla reittien ulkopuolella liikuttaessa käyttäjän tulee aina olla selvillä alueen järjestyssäännöstä. Suojelualueilla voi olla liikkumisrajoituksia, joko pienialaisia paikallisia rajoituksia tai talviaikaisia ajallisiakin rajoituksia.

8.4.1 Retkiluistelu

Väestöstä 4,5 % harrastaa retkiluistelua (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010). Hiihtokauden lyhenemi-nen on lisännyt kiinnostusta retkiluistelua kohtaan. Suomen Retkiluistelijat ry:llä yli 3 300 jäsentä, joista suuri osa painottuu pääkaupunkiseudulle ja Uudenmaan rannikolle (Suomen Retkiluistelijat ry, 2017).

Retkiluistelun harrastaminen on täysin sidoksissa jää- ja lumitilanteeseen, joten harrastusmahdollisuudet ja kauden pituus vaihtelevat vuosittain huomattavasti. Ennalta arvaamattomuuden ja turvallisuustekijöiden vuoksi retkiluistelu ei yleensä sovellu matkailupalveluksi.

Kunnostamattomalla luonnonjäällä liikkuminen tapahtuu jokamiehenoikeudella ja omalla vastuulla. Turva-varusteet ovat välttämättömiä, samoin jään lukemisen taito. Lajia harrastetaankin usein ohjatusti harrasta-jien ryhmissä.

Retkiluistelua palvelevat samat paikat kuin retkimelontaakin: vesillelasku-, rantautumis- ja taukopaikat, sekä uimarannat ja -paikat pysäköintialueineen.

8.4.2 Umpihankihiihto, erähiihto, hiihtovaellus

Hiihtovaeltamisessa palvelevat pitkät huolletut latureitit (esim. Hetta-Pallas, Ylläs-Levi) tai merkityt talvirei-tit (esim. Kilpis-Halti).

Talvivaellus umpihangessa ei ole varsinainen turistilaji, sillä ei myöskään ole erillistä reittitarvetta. Aktiivi-harrastajat liikkuvat jokamiehenoikeudella.

8.4.3 Lumikenkäsukset eli liukulumikengät

Lumikenkäsukset eli karvapohjaiset “lättysukset” ovat uusi, kotimainen lumiliikuntaväline, joka on ollut markkinoilla noin 5 vuotta. Se on suksen ja lumikengän välimuoto, jossa karvapohja tekee nousuissa lumikenkämäisen pidon, mutta pituus mahdollistaa suksimaisen laskemisen ja hiihtämisen.

Tyypillisesti lumikenkäsuksilla tehdään lähiretkiä umpihangessa. Laji sopii myös matkailijoille, koska siinä ei tarvita hiihtotaitoa eikä erityisiä hiihtojalkineita.

Merkitty reitti tai ohjatut retket helpottavat matkailijaa tai aloittelijaa (tukireitteinä esim. lumikenkäreitit, talvipolut ja lyhyet ladut). Matkailukeskuksissa lumikenkähiihto toimii ohjattuna ohjelmapalvelutuotteena tai omatoimiretkeilynä vuokravarustein. Välineistä käytetään nimitystä ”skinbased”.

Tutustu liukulumikenkiin valmistajan sivuilla, Skinbased 2017
http://www.skinbased.com/

8.5 Uusia, pieniä ja nousevia ulkoilulajeja

Rogaining

Rogaining on jalkaisin tai maastopyörällä tapahtuvaa retkisuunnistusta eli pistesuunnistusta. Laji on kestävyys- ja retkeilylaji, jonka tapahtuman tyypillinen kesto 2 h - 24 h.

Laji hyödyntää olemassa olevia reittejä ja polkuja. Tapahtuman järjestäminen vaatii laajan alueen, joten sopivia ovat esim. kansallispuistot ja laajat ulkoilualueet. Rogaining-tapahtumassa reitillä voi olla luontoympäristön ohella myös teitä ja taajamaa, joten tapahtumia on mahdollista järjestää myös kaupungissa. Kulkeminen tapahtuu jokamiehenoikeudella. Merkittyjä kohteita ovat tapahtumakeskuksen lisäksi rastipisteet, joille tarvitaan tapahtuman aikaiset luvat ja esim. kansallispuistossa tapahtumalupa koko alueelle.

Rogainingissa ei ole pysyviä ratoja.

Mobo-suunnistus

Uudempi versio kiintorastiradasta on mobiilisuunnistus eli mobo-rata, jossa karttana ja rastileimasimena käytetään älypuhelinta ja sen ilmaista sovellusta. Laji kiinnostaa myös lapsia ja nuoria.

Mobo-rata sopii erinomaisesti mm. koulujen käyttöön ja omatoimiseen luontoliikuntaan, mutta myös suunnistuksen lajiharjoitteluun. Mobo-radat suunnitellaan yleensä helposti saavutettaviksi keskeisille ulkoilu- ja luontoalueille ja matkailukeskuksiin. Ratoja on Suunnistusliiton rekisterissä yli 110 kpl ja rasteja noin 1 700 kpl. Ratojen määrä on yli kaksinkertaistunut vuoden 2016 aikana.

Usein lähimetsät ovat kunnan tai muiden julkisyhteisöjen maita, joten radan perustaminen on suhteellisen helppoa. Radan perustamiseen tarvitaan suunnistuskarttaoikeudet ja maankäyttöluvat rastipisteille. Reitin rakentamiskustannukset ovat vähäiset.

Lue lisää mobosta:
Mobolla suunnistuksen alkuun, Suomen Suunnistusliitto
http://mobo.suunnistus.fi/
Mikä on mobo? Suomen Suunnistusliitto
http://mobo.osport.ee/

Seikkailuliikunta ja multisport

Seikkailutapahtumat ovat kestävyysliikuntaa, jossa korostuu luonnossa liikkumisen monipuolisuus. Tapahtumissa edetään suunnistamalla esim. juosten, kävellen, meloen ja maastopyöräillen. Lisäksi tapahtumaan sisältyy yllätystehtäviä kuten esim. uinti-, kiipeily-, rullaluistelu-, ratsastus-, nokkeluus- tai ratkaisutehtävät. Lajille ei tarvita omaa reittiä, vaan se hyödyntää olemassa olevaa reittiverkostoa ja retkeilypalveluita.

Tapahtumissa on lähes aina myös matalan kynnyksen sarjoja, joissa matkat ovat lyhempiä ja tehtävät helpompia kuin kilpasarjoissa. Seikkailutapahtumia järjestetään myös talvella, jolloin suunnistetaan esim. jalkaisin, maastopyörällä, lumikenkäillen, hiihtäen tai retkiluistimilla. Lajiin liittyy yhteisöllisyys, koska tapahtumassa toimitaan aina parina tai muutaman henkilön joukkueena. Tapahtumat keräävät suuren joukon harrastajia, joten niillä on merkitystä matkailullisesti.

Seikkailu-urheilu on eri asia kuin seikkailupuistot, jotka ovat rakennettuja “esteratoja”.

Sup-lautailu

Sup-lautailu eli stand-up-paddling on melonnan oheen noussut uusi laji, jossa melotaan surffilaudan kaltaisella tukevalla laudalla seisten tai polviasennossa. “Suppilautailua” harrastetaan yleensä rantavesissä, mutta kokeneemmat melovat myös järvillä ja joilla. Laji kuuluu jokamiehenoikeuden piiriin ja sopii esim. monipuolisen uimarannan tai muun rantakohteen oheistoiminnaksi.

Sup-lautojen vuokraus ja lajikurssit ovat yleistyneet matkailupalveluna. Tuhansien järvien maassa kaikki vesistöihin liittyvät aktiviteetit ovat tarpeellisia kesämatkailun monipuolistamisen kannalta.

Lue lisää suppailusta:
Seisoen melonta eli suppailu on uusin villitys, Yle 2013
http://yle.fi/uutiset/3-6696285
Sup-lautailu, Arctic Trainers
http://www.arctictrainers.fi/sup-lautailu/

Leijahiihto ja leijalautailu

Leijahiihdossa ja leijalautailussa liikutaan tuulivoimalla leijan vetämänä. Leijahiihdossa välineenä on leijan lisäksi lumilauta, laskettelusukset tai luistimet. Lajin harrastuspaikoiksi soveltuvat tuuliset avoimet alueet, kuten meren tai järven jää ja avotunturi.

Kesällä leijalautailussa käytetään lainelautaa, vesisuksia tai vastaavia välineitä ja lajia harrastetaan merenrannikolla tai järvillä. Leijalajit ovat nousevia ohjelmapalvelulajeja.

Leijahiihdosta lisää:

Leijahiihto ja talvisurffaus, Ylläksen matkailu-info
http://www.yllas.fi/tekemista/leijahiihto-ja-talvisurffaus.html
Leijahiihto ja leijalautailu, Snowkite
http://www.snowkite.fi/html/leijalautailu.html

Vapaalasku (freeride, off-piste -lasku) ja rando-hiihto

Vapaalasku ja rando-hiihto yhdistävät laskettelua ja retkeilyä. Niitä harrastetaan hoidettujen rinteiden ulkopuolella ja takamaastoissa sekä laajemminkin tunturialueilla. Lajit ovat rinnelajeja luonnonläheisempiä. Nousut kuljetaan yleensä omin voimin ja ne ovat osa lajia. Off-pistelaskussa nousemiseen saatetaan käyttää hiihtohissejä.

Lajeissa liikutaan tunturimaastossa omin voimin ja jokamiehenoikeudella, enimmäkseen reittien ulkopuolella umpihangessa tai hankikannolla, mutta siirtymiä kulkiessa voidaan hyödyntää myös talvireittejä ja retkeilyn taukopaikkoja. Harrastaminen vaatii hyvät lajitaidot ja tietämystä mm. lumivyöryistä. Randoilu on erityisen suosittua Keski-Euroopassa.

Porrasjuoksu

Porrasjuoksu on sekä polkujuoksuun että muuhun liikuntaan yhdistettävissä oleva lihaskuntoa ja liikkuvuutta parantava kuntoilun muoto, joka nousi nopeasti suosituksi mm. sosiaalisen median kautta.

Lajia varten on varta vasten rakennettu pitkiä portaita tai muu ulkoilureitti kierrätetään olemassa olevien portaiden kautta.

Lue lisää porrasjuoksusta:
Malminkartanon täyttömäen portaat ovat treenaajan täydellinen peppupiina, Helsingin Sanomat 2016
http://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002895224.html
Ala sinäkin porrasjuosta – Tässä lista Suomen parhaista treenipaikoista, Idealista
http://www.idealista.fi/porrasjuoksu/
Porrastelu -porrastele kukkuloille, Turun kaupunki
https://www.turku.fi/vapaa-aika/kulttuuri/kulttuurikuntoilu/porrastelu-porrastele-kukkuloille

Ultrajuoksu

Ultrajuoksu on sekä maantie- että polkujuoksun ilmentymä. Ultrajuoksuksi lasketaan kaikki maratonia pidemmät tapahtumat ja suoritukset. Yhä useampi harrastaa juoksemista tavoitteenaan ylipitkä juoksusuoritus.

Ylipitkiä polkujuoksuja järjestetään mm. kansallispuistojen retkeilyreiteillä, sillä luonto ja maisemat ovat oleellinen osa lajia. Pitkien retkeilyreittien polut sopivat hyvin lajiin. Tapahtumat ovat erittäin suosittuja ja osallistujamääriä joudutaan usein rajoittamaan. Tapahtumat tuovat matkailutuloa ja uusia käyttäjäryhmiä pitkille retkeilyreiteille.

Matkauinti ja swim-run luonnonvesissä

Märkäpukujen yleistyminen on mahdollistanut pidemmän uimisen luonnonvesissä. Matkauinti on lisääntynyt myös mm. triathlon-harrastuksen myötä. Myös vesijuoksua harrastetaan kesällä järvissä. Runsasjärvisessä maassamme on hyödyntämätöntä matkailupotentiaalia erilaisissa uintilajeissa.

Swim-run yhdistää luontouintia ja retkeilyä: lajissa uidaan vesistöjen poikki ja kuljetaan maakannakset jalkaisin. Luonnonvesissä suoritettavat liikuntalajit kuuluvat jokamiehenoikeuden piiriin. Uimarannat, rantautumispaikat yms. vesistöjen ulkoilupalvelut ovat palvelevat eri vesiliikuntalajeja.

Rullaluistelu, rullasuksihiihto ym.

Rullaluisteluun, rullasuksihiihtoon ja rullalautailuun sopii hyväkuntoinen kevyenliikenteenväylä tai vastaava. Rullahiihtoa varten on joihinkin hiihtourheilukeskuksiin tehty asfaltoituja hiihtoreittejä, jotka saattavat toimia talvella ensilumenlatujen pohjana.

Erilaisten päällystettyjen alustojen (asfaltti, betoni, puurakenteiset alustat) tarjoaminen voi houkutella nuoria liikkumaan, lajeina mm. skeittaus ja skuuttaus ja erilaiset temppuiluun soveltuvat pyörät. Uutena mukaan ovat tulleet sähköavusteiset ns. kävelyä korvaavat laitteet (mm. Segway).

Keppihevostelu

Keppihevosharrastus on lapsille ja nuorille soveltuva edullinen omatoimiliikuntamuoto. Keppihevostelussa yhdistyvät hevosharrastus, ulkoilu ja käsityötaidot.

Keppihevosratsastuksessa järjestetään pieniä ja isoja kilpailuja ja laji on liikuntana leviämässä myös aikuisten harrastukseksi. Keppihevosilla liikutaan enimmäkseen ratsastuspaikoilla, mutta myös lähiulkoilureiteillä.

Keppihevostelu on tässä mukana esimerkkinä siitä, että ennakkoon ei voida tietää, mitkä lajit tai ulkoilutavat tulevaisuudessa saavat ihmisiä liikkumaan!

Lue lisää keppihevostelusta:
Pilkka ei hidasta keppihevosten menoa – "Keppareita" harrastavat myös aikuiset, Helsingin Uutiset 2016
http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/385724-pilkka-ei-hidasta-keppihevosten-menoa-keppareita-harrastavat-myos-aikuiset
Keppihevosten Suomenmestaruuskilpailut 2016
http://viuhku.net/sky/SM2016/

8.6 Moottorikelkkailu ja mönkijäajelu

8.6.1 Moottorikelkkailu

Suomessa oli vuonna 2016 noin 146 000 rekisteröityä moottorikelkkaa, joista liikennekäytössä noin 83 000. Noin neljäsosa kaikista moottorikelkoista on rekisteröity Lappiin (Tilastokeskus ym. 2016).

Eteläisessä osassa maata kelkkailukausi on usein lyhyt ja reittejä niukemmin, mutta kelkoista 8,4 % oli rekisteröity Uudellemaalle (v. 2013). Harrastajakunta on erittäin miesvaltaista (yli 95 %), kaikkiaan 10 % suomalaisista ajaa vuosittain moottorikelkalla (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010).

Lapissa ja talvimatkailukeskuksissa moottorikelkkailulla on huomattavia tulo- ja työllisyysvaikutuksia matkailuelinkeinolle. Sillä on huomattava merkitys myös talviajan poronhoidolle, metsätaloudelle ja kalastukselle.

Valtionmailla moottorikelkkailu urien ulkopuolella on pääsääntöisesti kielletty. Perusteltuun tarpeeseen voi hakea Metsähallitukselta erillisen maastoliikenneluvan.

Kelkkailureitit ja -urat ovat tyypillisesti pitkiä, jopa satojen kilometrien pituisia, joten ne ovat useimmiten ylikunnallisia.

Virallisia reittejä perustavat ja ylläpitävät kunnat, paikalliset moottorikelkkailukerhot tai esim. reitistöyhdistykset. Usein ylläpidosta vastaa pooli, jossa on mukana useita alueen toimijoita.

Uria ylläpitää ja uraluvan myöntää valtion mailla Metsähallituksen luontopalvelut, yksityisillä urilla esimerkiksi kelkkakerho. Reittejä kunnostetaan kelkkailukauden aikana mm. lanaamalla tai tampparilla.

Kävely ja hiihtäminen ovat jokamiehenoikeudella sallittuja sekä moottorikelkkailureitillä että -uralla. Pyöräily, koiravaljakkoajo ja poroajelut pulkalla tai reellä ovat kiellettyjä virallisilla moottorikelkkailureiteillä, mutta sallittuja urilla. Moottorikelkkailureittiä ja -uraa on maastossa vaikea erottaa toisistaan, joten eroa tulisi selkiyttää.

Monikäytön kannalta oleellista on turvallisuus. Sekä kelkkailijoiden että muiden käyttäjien turvallisuuteen voidaan vaikuttaa mm. reittisuunnittelulla, nopeusrajoituksilla ja hyvillä merkinnöillä. Kelkkaväylillä moottorikelkkailu on päätarkoitus, ja muulla tavoin liikkujan on turvallisuutensa vuoksi oleellista huolehtia omasta näkymisestään.

Reittitoimitukset ja -sopimukset koskevat vain lumipeitteistä aikaa, mikä rajoittaa tai estää reittipohjien kesäaikaista monikäyttöä.

Reittien perustamiseen ovat vaikuttaneet moottorikelkkailun aiheuttamat sosiaaliset ristiriidat esim. maanomistajien, paikallisten asukkaiden ja mökkiläisten, muiden virkistyskäyttäjien tai luonnonsuojelun kanssa. Ristiriitoja ovat aiheuttaneet esimerkiksi turvallisuusriskit, koetut melun ja pakokaasun aiheuttamat häiriöt sekä luonnon kuluminen (Päivänen Jani, Virrankoski Lauri, Liikonen Larri, 2006).

Moottorikelkkailu-urien ja -reittien määrää valtakunnallisesti ei tarkkaan tiedetä. Valtionmaiden reitit ja urat löytyvät Retkikartasta. Kunnilla, kelkkapooleilla ja kelkkakerhoilla on omia reittikarttoja ja harrastajilla on vertaisjakona tuotettu valtakunnallinen "reittipankki", joka kattaa sekä reittejä että uria.

Lue lisää:
Moottorikelkkailu huvina, hyötynä ja häiriönä. Harrastajien, yritysten ja luonnon virkistyskäytön näkökulmia, 2006.
https://helda.helsinki.fi/handle/10138/38729
Eräluvat, Metsähallitus 2015
http://www.eraluvat.fi/maastoliikenne/kelkkailureitit-ja-urat/metsahallituksen-urat-ja-kelkkailureitit.html
Moottorikelkkailu urilla, Metsähallitus, 2015
https://www.eraluvat.fi/maastoliikenne/moottorikelkkailu-urilla.html
Moottorikelkkailupalvelut, Muonion kunta
http://www.muonio.fi/fi/matkailu-ja-elinkeino/aktiviteetit/moottorikelkkailupalvelut.html

8.6.2 Moottorikelkkailureitit ja -urat reitin perustajan ja ylläpitäjän näkökulmasta

Maastoliikennelain mukaan moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ei saa liikkua eikä sitä saa pysäyttää tai pysäköidä maastossa maa-alueella ilman maanomistajan lupaa. Poikkeuksia muodostavat mm. virkatehtävät ja pelastustoimet.

Jokaisella on oikeus liikkua jääpeitteisellä vesialueella vesilaissa (1 luku 24 §) säädetyllä tavalla. Moottorikelkkaa saa maastossa kuljettaa 15 vuotta täyttänyt. Virallisilla moottorikelkkareiteillä, tiellä ajettaessa tai tietä ylittäessä kuljettajalla tulee olla vähintään T-luokan ajokortti.

Metsätiellä moottorikelkalla saa ajaa lumipeitteen aikana, jos tienpitäjä on sulkenut tien muulta moottoriajoneuvojen käytöltä.

Alueellinen ympäristökeskus (ELY-keskus) voi perustellusti kieltää moottorikäyttöisen ajoneuvon käytön tietyllä alueella muuhun kuin virkatehtäviin tai rajoittaa sitä. Se voi myös määrätä nopeusrajoituksen maastossa alemmaksi kuin maastoliikennelain 29 §:n nojalla säädetty yleinen nopeusrajoitus.

Maastoliikenneasetuksen mukaan suurin sallittu nopeus maastossa maa-alueella on 60 km/h. Jääpeitteisellä vesialueella, joka ei ole virallinen moottorikelkkareitti, suurin sallittu nopeus on 80 km/h. Mikäli kelkkaan on kytketty perävaunu, jossa kuljetetaan henkilöä, on suurin sallittu nopeus maastossa 40 km/h.

Moottorikelkkailureitit

Moottorikelkkareitti on virallisesti toimitettu reitti, jota koskee tieliikennelaki ja jolla liikkuminen on maksutonta. Reitti on maanomistajalle rasite, joten reitti säilyy myös maanomistajan vaihtuessa. Lapin moottorikelkkareiteistä kolmannes on perustettu reittitoimituksella. Moottorikelkkailureittejä oli Lapissa noin 3 500 km vuonna 2011 (Metsähallituksen urat ja kelkkailureitit, 2015).

Tätä kirjoitettaessa hallituksen esitys uudeksi tieliikennelaiksi on lausuntokierroksella. Lausuntoversiossa esitetään reittien ja urien osittaista yhdistämistä moottorikelkkateiksi. Muutos vähentäisi merkittävästi urien määrää.

Moottorikelkkaurat

Moottorikelkkauraa ei ole toimitettu vaan sen käytöstä on sovittu maanomistajan kanssa. Urilla noudatetaan maastoliikennelakia. Uria ylläpitävät esim. kunnat, moottorikelkkayhdistykset ja Metsähallitus. Uria on sekä maksuttomia että maksullisia. Maksullisia ovat Metsähallituksen ylläpitämät urat, joiden käyttöön voi lunastaa uraluvan.

Maanomistajien kanssa sopimuksilla perustettuja moottorikelkkailu-uria on Lapissa noin 5 000 km, lisäksi niitä on mm. Pohjois-Karjalassa reitistöyhdistyksellä noin 1500 km (Pohjois-Karjalan maakunnallisten virkistyspalvelujen ylläpito, 2013), Pohjois-Pohjanmaalla noin 1000 km ja Pohjois-Savossa noin 400 km. (Metsähallituksen urat ja kelkkailureitit, 2015).

Uralla ajaminen edellyttää uran pitäjän lupaa, joka voi olla maksullinen (esim. kausilupa tai päivälupa) tai maksuton. Keskisissä ja eteläisissä osissa maata olevat kelkkailuväylät ovat usein uria.

Liikennesäännöt ovat voimassa soveltuvin osin myös urilla. Liikennemerkkejä on usein niukemmin kuin virallisilla reiteillä.

Moottorikelkkaurien merkitys on huomattava sekä matkailulle että paikalliselle virkistyskäytölle. Valtakunnallisesti uria on noin kolminkertainen määrä virallisiin reitteihin verrattuna. Lapissakin urastoa on enemmän kuin virallisia kelkkareittejä.

Virallinen reitti on kalliimpi perustaa, mutta virallinen reitti on urastoa pysyvämpi ja elinkeinotoiminnan kannalta varmempi ratkaisu. Viralliset moottorikelkkailureitit ovat tarpeen varsinkin taajamien ja matkailukeskusten alueilla sekä matkailukäytön jatkuvuuden kannalta. Syrjäisillä tai asumattomilla alueilla maankäyttöpaineet ovat pienempiä ja uratkin voivat siksi olla melko pysyviä tai tarvittaessa uraa voidaan siirtää maanomistajan ja reitinpitäjän välisellä sopimuksella.

Moottorikelkkaurien ja -reittien maastomerkinnät

Reitin ja uran erot ovat epäselviä jopa kelkkailijoille, mutta ennen kaikkea muille maastossa ja reiteillä liikkuville. Toteutuessaan luonnosversio hallituksen esityksestä uudeksi tieliikennelaiksi helpottaisi tätä ongelmaa. Jätkänristejä eli punaisia ristiviittoja käytetään reitin kulun osoittamiseen sekä reiteillä että urilla. Viralliset kelkkareitit merkitään maastoon pyöreillä, sinisillä moottorikelkkailua osoittavalla liikennemerkillä (n:o 426). Urilla ei yleensä ole tätä reittimerkkiä ollenkaan tai merkkinä käytetään ohjeellisena nelikulmaista sinistä merkkiä. Urastoilla on usein puutteita myös varoitus- ja muissa liikennemerkeissä.

Virkistyskäyttäjien kannalta kelkkailuväylien merkinnöissä on parannettavaa, jotta käyttäjät tietäisivät mitkä liikkumista koskevat säännökset ovat reitillä voimassa. Esimerkiksi Ruotsissa jätkänristillä (punainen ristiviitta) merkitään monikäyttöistä talviretkeilyreittiä, ja kelkkailun salliminen kyseisellä reitillä merkitään täydentävillä merkeillä. Suomen Lapissakin retkeilyreitin kulkua voidaan avotunturialueilla merkitä ristiviitoilla.

Lue lisää:
Moottorikelkkailureitin tai -uran ja maantien risteäminen, Tiehallinnon ohje nro 82, 2006:
http://alk.tiehallinto.fi/thohje/ttiens/tts82_moottorikelkat.pdf

8.6.3 Mönkijäajelu

7 % väestöstä ajaa vuosittain mönkijällä (Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo, 2010).

Moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettamiseen maa-alueella tarvitaan maanomistajan lupa. Mönkijä voidaan rekisteröidä myös tieliikenteeseen, jolloin sillä voi ajaa yleisillä teillä.

Pääsääntöisesti kesäinen maastoliikenne on sallittu vain erityisperustein, esimerkiksi Ylä-Lapissa poronhoitotehtävissä.

Yleiseen käyttöön tarkoitettuja ajouria mönkijöille (maastonelipyörät, -kolmipyörät ym.) ei tiettävästi ole Suomessa montaa. Syötteellä on Metsähallituksen perustama, mönkijäajeluun tarkoitettu reitti valtion luonnonhoitometsäalueella. Reittiä ylläpitää paikallinen kelkkapooli ja sen käyttö on maksullista.

Yksityisillä safariyrityksillä on omia uria, jotka ovat käyttäjille maksullisia. Joissain moottoriurheilukeskuksissa lienee mahdollista ajaa myös mönkijällä. Lopen kunnassa on aiemmin ollut kunnan tuottama mönkijäura, mutta sen käyttö on päättynyt.

Lapin erämaa-alueilla on vakiintuneita moottorikäyttöisille ajoneuvoille tarkoitettuja kulku-uria, kuten mönkijäuria ja entisiä Tiehallinnon polkuteitä. Metsähallitus voi myöntää näille urille kesäaikaisia maastoliikennelupia paikkakuntalaisille siltä osin, kuin urat kulkevat valtionmaalla. Luvan perusteena on esimerkiksi poronhoidon, kalastuksen tai muun perinteisen luontaiselinkeinon harjoittaminen alueella.

Ulkopaikkakuntalaisille, virkistyskäyttäjille tai matkailun yritystoimintaan kesäaikaisia maastoliikennelupia ei yleensä myönnetä, mutta hevosilla tapahtuvaan ohjelmapalveluyritystoimintaan voidaan myöntää lupia. Useimmat tällaiset urat sopivat monenlaiseen omin voimin tapahtuvaan liikkumiseen. Uria ei yleensä ole merkitty maastoon.

Esimerkiksi kansallispuistojen huoltouria ei yleensä merkitä esim. retkeilykartoille, koska reittejä ei ylläpidetä yleiseen käyttöön eikä niitä ole merkitty maastoon, mutta niitä voi käyttää jokamiehenoikeudella liikkumiseen.

Lapin erämaa-alueilla mm. poromiesten vakiintuneista mönkijäurista on muodostunut omatoimisten ja suunnistustaitoisten retkeilijöiden, maastopyöräilijöiden ja metsästäjien käyttöön soveltuvia uraverkostoja.

Lue lisää mönkijäreiteistä matkailutuotteena ja reittinä:
Mönkijäreitti vetää turisteja Syötteelle, Kaleva 2009
http://www.kaleva.fi/uutiset/pohjois-suomi/monkijareitti-vetaa-turisteja-syotteelle/290729/
Paljakassa on Suomen pisin mönkijäreitistö, Paljakka 2016
http://paljakka.fi/monkijareitit/
Ohjeet ja säännöt, Lassesring
https://lassesring.wordpress.com/saannot/
Paikallisten asukkaiden oikeudet toimintaan suojelualueilla, Metsähallitus 2015
http://www.metsa.fi/paikallisten-oikeudet

9 Eri lajien olosuhdevaatimuksista ja edellytyksistä

VIHREÄ= soveltuu hyvin
KELTAINEN= soveltuu melko hyvin
ORANSSI= vaatii tapauskohtaista harkintaa
PUNAINEN= yleensä ei sovellu

MAASTOTYYPPI								
KESÄLAJIT	kaikki	tasamaa	loivapirteinen	vaihteleva	jyrkkäpiirteinen, kalliot, rinteet ym	jääpeite	vesistö (vakavesi)	virtavedet
kävely, käv.ulkoilu								
patikointi, lähiretkeily								
vaeltaminen								
koirailu								
juoksulenkkeily								
polkujuoksu								
maastopyöräily								
mtb-traili								
sähkömaastopyöräily								
mönkijät yms								
ratsastus								
melonta								
soutu								
sup-lautailu, surffaus								
luontouinti								
TALVILAJIT								
talvikävely								
fatbike (talvioyöräily)								
hiihto, perint. latuhiihto								
hiihto, vapaa latuhiihto								
vaellushiihto								
lumikenkäily								
retkiluistelu								
matkaluistelu								
potkukelkkailu								
leijahiihto								
moottorikelkkailu								
vaellusratsastus talvella?								
koiravaljakko (rekiajo)								
koirahiihto (skijoring)								
koiran ulkoilutus hiihtäen								

ESIMERKKEJÄ REITIN TOTEUTTAMISEN EDELLYTYKSISTÄ	Luontainen maasto, polku sellaisenaan	Raivaus (puskat, oksat, vesat; vapaan tilan levennys)	Pohjan tasaus, esteiden poisto (kannot, kivet)	Rakennettu reitti (tasaus, levennys, mahd. pinnoite).	Kestävöinti tarpeellisin paikoin	Pitkokset, portaat tarvittaessa	Valaistus	erityiset rakenteet
monikäyttöpolku (kävely, polkujuoksu, maastopyöräily, koirailu)								
ulkoilureitti, semihuollettu (esim. latupohja)								rummut, ojasillat
kuntorata, pinnoitettu								latusillat
retkeilyreitti (lähiretk.)								
erävaellusreitti								kahluupaikat?
maastopyöräilyreitti								
maastopyöräilytrail (voi olla semirakennettu)								ratarakenteet, sillat
ratsastustie								
maastoratsastusreitti								
melontareitti								laiturit yms
koskimelontareitti								laiturit yms
talvipolku (monik.)								ojasillat tms?
talvikävelyreitti (hiek)								esim kivituhkapinnoite
fatbikereitti (talvi)								mk-ojasillat?
latu, perint. (leveä)								latusillat, alikulut
latu, vapaa								latusillat, alikulut
retkilatu								ojasillat tms?
koiralatu (ulkoilutus)								
lumikenkäily								
jäärata (matkaluist. ym)								
moottorikelkkareitti								ojasillat, tienylityksissä "mutka-aidat"
moottorikelkkaura								ojasillat, tienylityksissä "mutka-aidat"
koiravaljakkoreitti								

ESIMERKKEJÄ REITIN HUOLTOSUUNNITELMASTA	kausitarkistus (esim. ennen käyttökauden alkua)	huoltotarkistus ajoittain (esim käyttökaudella 1-2 x/kk)	konehuolto ajoittain (erillisen tarpeen mukaan)	jatkuva konehuolto käyttökaudella (reitin käyttöylläpito)	huoltotoimet palautteen mukaan (esim. vaaroihin reagoiminen)
monikäyttöpolku					
ulkoilureitti, semihuoll. (latupohja)					
kuntorata, pinnoitettu					
retkeilyreitti (lähiretk.)					
erävaellusreitti					
maastopyöräreitti (polku)					
maastopyörätraili					
ratsastusreitti (maasto)					
ratsastustie					
melontareitti (järvi)					
koskimelontareitti					
talvipolku(monik.)					
talvikävelyreitti (hiek)					
fatbikereitti (talvi)					
latu, perint. (leveä)					
latu, vapaa					
retkilatu					
koiralatu (ulkoilutus)					
lumikenkäily					
jäärata (matkaluist. ym)					
moottorikelkkareitti					
moottorikelkkaura					
huskysafarireitti					
mönkijäsafarireitti					

10 Monikäyttöön liittyvät ennakkoluulot ja asenteet

10.1 Yleistä

Ulkoilureittien käyttöön ja liikkumisen ohjaukseen liittyy paljon asenteita, ennakkoluuloja ja kiinnittymistä vanhoihin tapoihin. Usein ulkoilureittien käyttöä katsotaan kapeasti vain itselle tutun lajin näkökulmasta.

Tässä kappaleessa kerrotaan erilaisista ulkoilureitteihin liittyvistä ajatuksista, jotka ovat tulleet Suomen Ladulle tutuksi ulkoilureittien käyttäjien tai ylläpitäjien kanssa keskustellessa. Niiden tavoitteena on avata lukijan näkökulmaa ja käsitystä siitä, miten eri tavoin asioista voidaan ajatella. Ajatukset ohjaavat aina käyttäytymistä ja toimintaa.

Ulkoilijoilla, aktiivikuntoilijoilla, samoin kuin matkailijoillakin on paljon erilaisia tapoja ulkoilla. Keskimäärin ulkoilijoilla on 13 eri lajia, joita he vuoden kierron aikana harrastavat tai toteuttavat. Esimerkiksi hiihtäjä on ison osan vuodesta muuta kuin hiihtäjä ja meloja voi olla talvilomalla esimerkiksi moottorikekkailija.

10.2 Usein kuultuja esimerkkejä ja väitteitä käytännöstä

Joka lajille pitäisi olla oma reitti, koska
”on vaarallista ohjata monia lajeja samalle reitille”
”reitin käyttäjät eivät hyväksy reitillä muita kuin samalla tavalla liikkuvia.”

- Reitin turvallisuuteen monikäytössä voidaan vaikuttaa monin tavoin.

Viitoitettuja ulkoilureittejä ei tarvita, koska
”Meillä on metsä lähellä ja jokamiehenoikeudella kaikki pääsevät sinne ulkoilemaan koska haluavat.”

- Monet lajit tarvitsevat reittejä. Opastetut reitit ja polut liikuttavat moninkertaisesti.

Vaillinainen opastus riittää. Kartassa ei tarvitse olla “olet tässä” -pistettä, koska
”Jokaisen ulkoilijan on syytä viimeistään tässä vaiheessa retkeilyuraansa opetella lukemaan karttaa.”

- Reitti ei ole se paikka, missä ulkoilijaa opetetaan tai pakotetaan opettelemaan lukemaan karttaa. Suunnistamisen opiskelu tapahtuu muualla.

Kävely, vaeltaminen ja hiihto ovat perinteisiä ja oikeita tapoja liikkua luonnossa.
”Pyöräily on lähtökohtaisesti vähemmän perinteinen tapa liikkua luonnossa.”
”Pyöräily on luontoa kuluttavaa ja siksi se pitää kieltää.”

- Ulkoilutavat ja -lajit muuttuvat. Samoin varusteet. Ei ole oikeita ja vääriä tapoja liikkua, on vain erilaisia tapoja. Pyöräilyn kuluttavuus on osoitettu paljon oletettua vähäisemmäksi seurantatutkimuksissa.

Hiihto on ainoa tärkeä talvilaji, muut toiminnot ovat laduille alisteisia.
”Kaikki ulkoilureittipanostus talvella pitää suunnata latuihin. Kävelijöillehän on jalkakäytävät ja maantiet.”

- Kaikki eivät hiihdä, eikä kaikkien tarvitse hiihtää. Monet ulkoilijat haluavat kuitenkin liikkua luonnossa myös talvella. Muiden, kuin hiihtolatujen ylläpito on luontoympäristössä talvisin vähäistä.

Talvella hiihtäjä on ainoa oikea reitin käyttäjä.
”Hiihtokausi on lyhyt ja hiihtäminen kansallisurheilua. Kaikkien kuuluu talvella hiihtää.”
”Kesäkausi on sitten muita lajeja varten.”

- Kunta voi antaa latuohjeessaan luvan liikkua pohjustetulla uralla muillakin keinoilla latua rikkomatta. Esimerkiksi polkujuoksu ja fatbike-pyöräily ovat uusia, ympärivuotisia lajeja, joille ei juuri ole tarjolla harrastuspaikkoja talvella.

Eri lajit eivät “mahdu” samoille reiteille.
”Ei siitä tule kuin tappelu jos reitille mennään jollain muilla välineillä.”

- On paljon kansainvälisiä esimerkkejä monikäytöstä hiihtoladulla. Mm. Kanadassa ja Ruotsissa pyöräily ja kävely ovat monin paikoin sallittuja. Kyse on asenteista, hyväksymisestä ja tilan antamisesta toisille. Latuja ei tietenkään saa rikkoa.

Monikäyttö on riskialtista ja uusi laji on vaaraksi kävelijöille tai muille ulkoilijoille.
”Ne menee niin kovaa että ei koskaan tiedä jos voi jäädä alle.”

- Pyörässäkin on jarru. Ja pyöräilijän on oltava aina valmis kohtaamaan polulla eläimiä, kaatuneita runkoja tai muita liikkujia. Pyöräilijän oman edun mukaista on hallita tilannenopeus, jossa itseenkään ei satu.

Luontomatkailijoille riittää, kun on vain joku reitti - luonto on niin upea.
”Suomen luonto on kaunis joka paikassa. Ei sen näkemiseksi mitään reittejä tarvita.”

- Metsää riittää. Merkittäviä ovat vetovoimaiset kohteet ja niiden saavutettavuus. Reitit ovat ensiarvoisen tärkeitä.

”Reittien perustaminen on kallista eikä kunnilla ole resursseja.”

- Reittien ylläpito moniin rakennettuihin paikkoihin (hallit, kentät yms.) verrattuna on edullista, eikä sido vuotuista budjettia vastaavalla tavalla.

”Eihän reitti tai ulkoilupolku ole mikään liikuntapaikka. Panostetaan halleihin, kun niihin saa tukeakin.”

- Valtiolta voi saada avustuksia myös reittien perustamiseen.

”Ulkoilureitit, polut ja luontoalueet tiivistyvissä kaupungeissa ovat este tuottavalle rakentamiselle. ”

- Lähiluonnon ja ulkoilumahdollisuuksien merkitys terveydelle, hyvinvoinnille ja asumisviihtyvyydelle on suuri. Joskus reitit sijoitetaan joutomaalle tai reitit katkeavat lyhyiksi pätkiksi.

”Hiihto, kävely ja juoksu ovat kaikkien tapa liikkua. ”

- Jos päättäjät, suunnittelijat ja ylläpitäjät eivät itse tunne uusia tai nousevia lajeja, on vaikea huomata niiden yleisyyttä ja tarpeita tai niiden soveltuvuutta erilaisille reiteille.
- Urautuminen ja vanhan toistaminen saattaa olla uusien ratkaisujen etsimisen esteenä eikä muita ratkaisumalleja tai resurssien jakamista toisin edes huomata.

Riskien korostaminen tai sen taakse piiloutuminen

- Ylläpitäjän vastuu ja kuluttajaturvallisuuden tulkinnat pelottavat ja luovat epävarmuutta. Asiaan perehtyminen on työlästä ja aika ei riitä sellaiseen. Huonot esimerkit, kuten korvausvelvollisuudet tai jopa syytteet ovat tehokas este edes harkita mitään uutta.

Turvallisuuden korostaminen toimintatapana

- Esimerkiksi yleisten uimarantojen lakkauttaminen johtaa pidemmällä aikavälillä uimataidon puutteeseen, joka on suurempi turvallisuusriski kuin yksittäisen pelastusrenkaan puuttuminen. Yhden hetken ja yhden pisteen turvallisuus saattaa heikentää turvallisuuden isopa kuvaa.

”Matkailuperusteilla on helpompi saada rahoitusta investointeihin.”

- Vaikka asioita tehdään matkailu edellä, myös kuntalaiset hyötyvät palvelujen lisääntymisestä, silti yhteensovittamisen esteenä voi olla esim. eri rahoituskanavat tai kunnan hallintokuntien yhteistyön puute.

Opasteista usein kuultua: ”Kyllä kaikki löytää ja tietää (kuntien paikalliset lähireitit)”.

- Muuttoliike, uudet ulkoilijat, maahanmuuttajat, ulkoiluun siirtyneet sisäliikkujat jne. eivät tunne omaa lähiympäristöä yhtä hyvin kuin ennen tunnettiin, joten “itsestään selvätkin” reitit pitää merkitä tai opastaa ja tietoa pitää olla saatavissa ennakkoon myös netin kautta.

”Maanomistajan kanssa on tehty reittisopimukset, ei niitä voi mennä muuttamaan.”

- Esimerkiksi kävelyyn perustetun reitin maanomistajat eivät ehkä vastustakaan muita liikkumistapoja, vaikka niin luullaan. Kulun ohjaamisesta voi olla hyötyä myös maanomistajalle. Olemassa olevien polkujen hyötykäyttö, luvattoman moottoriliikenteen väheneminen ja taukopaikkojen ilkivallan väheneminen ovat usein myös maanomistajan etu.

”Se tai se laji” aiheuttaa ”sitä ja tätä” haittaa tai häiriötä eikä siksi ole sosiaalisesti hyväksyttävää

- Lajin maine päättäjien silmissä tai lajin sopivuus tiettyyn paikkaan/maastoon/reiteille saattaa perustua yhteen tai muutamaan negatiiviseen palautteeseen. Todelliset käyttäjät eivät ehkä koe haittoja, mutta runsaskin positiivinen palaute jää maastoon.

”Monikäyttö tulee kalliiksi huoltokulujen takia.”

- Monikäyttöisen reitin huolto hoituu samoilla huoltokerroilla ja samat viitat ja rakenteet palvelevat eri lajeja. Monikäytöllä voidaan perustella vähän käytettyjen reittien olemassaoloa, kun niille saadaan lisää käyttäjiä.

11 Kuntien ja Metsähallituksen toteuttamia esimerkkejä reittien monikäytöstä

Kunnilla ja Metsähallituksella on lukuisia kokeiluja ja uuden tyyppisiä toteutuksia reittien käytön monipuolistamiseksi. Niissä on huomioitu sekä uusia että kasvussa olevia ulkoilulajeja.

Toisten kokeiluista voi saada ajatuksia ja ideoita muokattavaksi omiin olosuhteisiin ja tarpeisiin. Esimerkit painottuvat muutamaan lajiin, mutta niistä voi silti olla hyötyä monikäytön suunnitteluun. Pienelläkin idealla tai muutoksella voidaan aikaansaada uudenlaisia ulkoilureittejä tai osoittaa jo olemassa olevia reittejä uusien käyttäjäryhmien tarpeisiin. Esimerkkikohteet ovat mittakaavaltaan hyvin erilaisia, mikä antaa asioihin useamman eri näkökulman.

1. MÄNTYHARJU-REPOVESI: maastopyöräily, patikointi ja melonta

Matkailuhankkeena EU-tuella toteutettiin 33 km maastopyöräilyreitti taukopaikkoineen Mäntyharjulta Repoveden kansallispuistoon.

Reitistö yhdistää patikointia, maastopyöräilyä ja melontaa ja muodostaa eri tavoin kuljettavan verkoston, jossa hyödynnetään reitin varrella samoja taukopaikkoja ja matkailuyritysten palveluja. Reitistön markkinoinnissa on käytetty kärkenä maastopyöräilyä.

Lue lisää kohteesta:
Mäntyharju – Repovesi maastopyöräilyreitti 2015
https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/c-toteutettuja-reitteja/a-mantyharju-repovesi-reitti_valmis-teksti.pdf

2. SYÖTE: maastopyöräily ja patikointi

Syöte on toiminut Metsähallituksen pioneerialueena maastopyöräilyn edistämisessä. Kansallispuistoon ja sen lähialueille on perustettu eri hankkeilla yhteensä noin 80 km merkittyjä maastopyöräilyreittejä. Kesäaikaiset kävijämäärät alueella ovat nousseet merkittävästi. Reitit perustuvat luonnonpolkuihin ja ne ovat myös patikoijien ja polkujuoksijoiden käytössä. Syötteen reiteillä on alkamassa reittien kunnostushanke (EAKR-hanke), jossa tehdään myös pari uutta monikäyttöistä reittiä.

Lue lisää kohteesta:
Pyöräilijöiden suosikkireittejä kunnostetaan Syötteellä – kaksi uutta reittiä luvassa, Kaleva 2017
http://www.kaleva.fi/uutiset/pohjois-suomi/pyorailijoiden-suosikkireitteja-kunnostetaan-syotteella-kaksi-uutta-reittia-luvassa/748362/
Syötteen kehittäminen maastopyöräilyn kärkikohteeksi, Veikko Virkkunen, Metsähallitus
https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/c-toteutettuja-reitteja/aa-case-syote.pdf

3. SYÖTE: fatbike talvipoluilla ja kelkka- ja koiravaljakkoreiteillä

Syötteen alueella on pilotoitu talviaikaisia monikäyttöreittejä. Talvipolut kulkevat kansallispuiston huoltoreittejä sekä yrittäjien koiravaljakko- tai kelkkareittejä pitkin. Metsähallituksen ohella keskeisenä reittitoimijana on ollut pyöräilyyn erikoistunut hotelli. Metsähallituksen reiteillä (yhteensä 56 km) voi mm. kävellä ja lumikenkäillä ja osa reiteistä on käytettävissä myös retkihiihtoon. Reitistöstä noin 20 km on harvemmin huollettua erämaareittiä, joka soveltuu kuljettavaksi fatbikella. Laduilla pyöräily on sallittua erikseen merkityissä kohdissa.

Lue lisää kohteesta:
Syötteen pyöräilyreitit, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/syote/reitit/syotteenpyorailyreitit
Syötteen kansallispuisto, talvireitit
http://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Esitteet/syote-talvireitit.pdf
Pyöräilyä revontulien loisteessa, BHC Iso-Syöte
http://www.bhc.fi/

4. YLLÄS - LEVI: patikointireitti avattiin myös pyöräilijöille

Metsähallitus perusti 55 km maastopyöräilyreitin kahden suuren matkailukeskuksen välille. Reitti oli osa EU-tuella toteutettua mittavaa kesämatkailun kehittämishanketta.

Osa reitistä kulkee kansallispuistossa, missä pyöräily muutoin ei ole sallittua. Reitti perustuu vanhoihin patikointireitteihin, jotka olivat osin huonossa kunnossa ja vaativat kestävöintiä mm. lahojen pitkospuiden takia.

Reitin käyttömäärät nousivat oleellisesti maastopyöräilyn myötä. Talvisin reitillä on huolletut ladut, eikä talvipyöräily ole toistaiseksi tällä reitillä mahdollista.

Lue lisää kohteesta:
Maastopyöräilyreitit Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa, Pekka Sulkava, Metsähallitus
https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/c-toteutettuja-reitteja/g-yllas-levi_maastopyorailyreitti_sulkava-ja-yllasjarvi.pdf

5. YLLÄS: monikäyttöiset talvireitit mm. pyöräily, lumikenkäily ja potkukelkkailu

Kolarissa Ylläksen matkailualueella on toteutettu noin 50 km yhteisiä talvipyöräily- ja lumikenkäilyreittejä. Reiteillä voi liikkua myös lumijalaksilla varustetulla potkukelkalla. Reitit on merkitty latujen kanssa samalle talviurheilukartalle, mikä markkinoi kaikille alueen monipuolista talviliikuntavalikoimaa ja lisää sopuisuutta reiteillä.

Talvipyöräilyreitit ylittävät latuja ja kulkevat paikoin lyhyesti myös latuväyliä pitkin, eikä siitä ole aiheutunut hankaluuksia. Reittejä ei pohjata tai huolleta säännöllisesti vaan ne voivat olla ajoittain pehmeitä ja epätasaisia. Talvipyöräilyreittien kehittämisessä ja huollossa on mukana paikallinen pyörävuokraamoliike. Alueelle on nyt alettu ideoida reittipoolia vastaamaan talvipoluista.

Lue lisää kohteesta:
Talvipyöräily, Ylläs on ykkönen
http://www.yllas.fi/tekemista/pyoraily/talvipyoraily.html

Talvipyöräily vetää ulkoilmaihmisiä Ylläkselle, Ulkoilma-akatemia, 2016
http://ulkoilunmaailma.fi/ulkoilma/talvipyoraily-vetaa-ulkoilmaihmisia-yllakselle/

6. PORONPOLKU JA ILVESREITISTÖ: Etelä-Suomen laajin maastopyöräilyreitistö koeajalla

Poronpolku kulkee Lopella, Kanta-Hämeessä. Se on noin 30 km mittainen merkitty patikointireitistö, jolla on jo 50 vuoden ajan järjestetty Etelä-Suomen suurin patikointitapahtuma (noin 3 000 osallistujaa/v).

Reittiä ylläpitää yhdistys, jossa on mukana myös Lopen kunta. Reittipohjan omistavat kunta, yksityiset maanomistajat ja metsäyhtiö. Osa reitistä kulkee valtion luonnonsuojelualueella.

Poronpolku koostuu erimittaisista silmukkareiteistä ja alueella on myös useita laavuja ja taukopaikkoja. Monipuolinen harjumaasto ja pitkä ajokausi houkuttelivat Poronpolulle maastopyöräilijöitä. Poronpolkua ei kuitenkaan voitu markkinoida maastopyöräilyyn eikä reitillä voitu järjestää maastopyöräilytapahtumia, koska maankäyttösopimuksissa reitistön käyttötavaksi oli kirjattu vain kävely.

Reitin ylläpitäjä sopi maanomistajien kanssa reitin osoittamisesta maastopyöräilyyn vuoden koeajaksi. Pyöräilyn suosio reiteillä on noussut ja reitin aktiivinen käyttökausi pidentynyt. Ylläpitäjä on tyytyväinen käyttäjämäärän kasvuun, joka osaltaan vähentää ilkivallan vaaraa esim. tulipaikoilla. Maanomistajat eivät ole kokeneet lisääntynyttä maastopyöräilyä haitaksi eikä yhteiskäytössä patikoinnin kanssa ole ilmennyt ongelmia. Kokeilun jälkeen ylläpitäjä sopi maanomistajien kanssa Poronpolun pysyvästä maastopyöräilykäytöstä ja merkinnät tullaan vakinaistamaan. Reitistön ylläpito on ulkoistettu yrittäjälle, joka huoltaa koko Hämeen Ilves-reittiä. Koko Ilvesreitillä on nyt alkanut reitistön kehittämishanke, joka tähtää monikäytön laajentamiseen, reitistön laadun ja ympärivuotisuuden kasvattamiseen ja päiväreittien lisäämiseen.

Lue lisää kohteesta:
Poronpolku, Metsähalltus 2017
http://www.luontoon.fi/poronpolku
kartat: http://poronpolku.fi/reittikartta/ ja
http://www.retkikartta.fi/?id=823
reittiselostus: http://www.luontoon.fi/poronpolku/reittiselostus/poronpolku
Hämeen Ilvesreitin kehittämishanke, Hämeenraitti 2016
http://www.hameenraitti.fi/hanke/hameen-ilvesreitin-kehittamishanke/

7. TURKU: kulttuurikuntoreitit yhdistävät ulkoilun ja kulttuurin

Kulttuurikuntoreitit hyödyntävät kaupunkialueella olemassa olevia kulkureittejä, mm. jalkakäytäviä, pyöräteitä ja ulkoilureittejä. Ne perustuvat puhelimelle ladattavan mobiilikartan ja/tai ääniopastuksen ja/tai tulostettavan kartan seuraamiseen.

Kaupungissa kulkevilla reiteillä voi ulkoilla kiireettömästi ja tutustua samalla kaupunkiin ja sen tarinoihin. Reittejä on useita eri teemoilla ja erimittaisia ja niitä voi kulkea kävellen, juosten ja useimpia myös pyöräillen. Reitille on saatavissa myös ulkoilun tehtäväkortit, jotka johdattavat havainnoimaan ympäristöä erilaisten tehtävien avulla.

Porrastelu-reitti: Keskustan alueelle on tehty kolme runsaasti portaita sisältävää Porrastelu-kulttuurikuntoilureittiä (2 km, 9 km ja 11 km).

Selkokieliset reitit sopivat erityisen hyvin maahanmuuttajille. Kävelyreittejä on neljä erilaista. Jokaiselle reitille on oma kartta ja teksti reitistä. Kulttuurikuntoilun tehtävät kannustavat arkiliikuntaan, ottamaan kontaktia ja olemaan vuorovaikutuksessa.

Lue lisää kohteista:
Selkokieliset reitit Turkuun, Turun kaupunki
https://www.turku.fi/vapaa-aika/kulttuuri/kulttuurikuntoilu/selkokieliset-reitit-turkuun
Porrastelu – porrastele kukkuloille, Turun kaupunki
https://www.turku.fi/vapaa-aika/kulttuuri/kulttuurikuntoilu/porrastelu-porrastele-kukkuloille

8. OUNASVAARA: onnistunut ja edullinen talvikävelyreitti

Ounasvaaran talvikävelyreitti perustettiin kokeiluluontoisesti vuonna 2010 ja sen toteutti hiihtoseura. Taustalla oli kävelijöiden halu kulkea talviluonnossa, matkailijoiden tarpeet ja laduilla kävelyn aiheuttamat ristiriidat. Nykyisin suosittu reitti on Rovaniemen kaupungin ylläpitämä ulkoilureitti. Talvikävelyreitti kulkee luonnonpoluilla, osan yhtä matkaa Ounasvaaran luontopolun kanssa. Reitti on ollut edullinen perustaa ja ylläpitää. Perustamiskustannukset olivat aikoinaan n. 6 000 euroa ja ylläpitokustannukset vain muutaman sata euroa talvikautta kohti.

Reitti on merkitty ja sillä on opastaulut. Reitti tampataan moottorikelkalla talvikauden alussa ja tarvittaessa pari kertaa talven aikana. Pääosin polku pysyy auki jatkuvalla käytöllä. Rengasreitin ja yhdysreittien pituus on noin 6 km. Talvikävelyreitin varrella on näkötorni ja kaksi laavua tulipaikkoineen.

Talvella 2015–16 Ounasvaaralle suunniteltiin ja merkittiin fatbike-reitti, joka on samalla monikäyttöinen talviliikuntareitti. Pyöräilyn ohella polulla voi lumikenkäillä ja hiihtää retkihiihtoa. Reitti syntyi harrastajien aloitteesta. Reittilinjaus perustuu pyöräilijöiden omatoimisesti tekemien talvipolkujen reiteille. Talviliikuntareittiä ylläpidetään moottorikelkalla ja kapealla lanalla, ylläpidon kustantaa Rovaniemen koulutuskuntayhtymän omistama oy, joka myös vuokraa läskipyöriä. Merkityn reitin lisäksi fatbike-pyöräilijät ylläpitävät omia talvipolkujaan tamppaamalla polunpohjia lumikengillä ja pitämällä pyöräillen polkuja auki myös muiden omatoimiliikkujien käytettäväksi.

Lue lisää kohteesta:
Ounasvaaran talvikävelyreitti, Etiäinen
http://www.etiainen.fi/gpsalbum/Ounasvaaran-talvikavelyreitti/21ndifjx/b9987c5f-c73b-4ccd-89e5-a1119ffb2382
Ounasvaaralle talvikävelyreitti, Yle 2010
http://yle.fi/uutiset/3-5524818
Ounasvaara, talvireittien kartta, Rollo MTB
http://www.rollomtb.fi/RolloMTB/Talvireittien_kartta.html
Talvella ajettavia Fatbike-reittejä Ounasvaaralla, Rollo MTB
http://www.rollomtb.fi/RolloMTB/Talvireitit.html

9. LEVI: talvikävely- ja potkukelkkailureitit

Levillä on yhteensä noin 20 kilometriä talvikävelyreittejä ja talvipyöräilyreittejä noin 8 km. Reitit ovat saavutettavissa eri majoitusalueilta. Reittejä ylläpidetään moottorikelkalla. Reitit ovat melko leveitä, joten niillä on tilaa useille eri liikkumistavoille, kuten talvikävelylle, polkukelkkailulle ja lumikenkäilylle. Immeljärven yli

menevän hiihtoladun vieressä kulkee erikseen talvikävely- ja talvipyöräilyreitti. Osalla reittiä voi ulkoiluttaa koiria kävellen tai hiihtäen.

Lue lisää kohteesta:
Potkukelkkailu ja talvikävely, Levi.fi
http://www.levi.fi/fi/viihdy-levilla/hangilla/potkukelkkailu-talvikavely.html
Kartta Levin talvikävelyreiteistä, Levi.fi
http://www.levi.fi/media/files/kartat/kartat-2015-2016/levi_talvikavelyreitit_2016_netti_u.pdf

10. SAARISELKÄ JA INARI: Aurorapolku ja Juutuanpolku ylläpidetään lumilingolla

Lähinnä matkailijoita palvelemaan tehty ympärivuotinen noin 2,1 km pituinen Aurorapolku sijaitsee Urho Kekkosen kansallispuiston alueella Saariselällä. Se on rengasreitti, jota huolletaan lumilingolla ja hiekoittamalla. Reitin kunnossapidosta huolehtii urakoitsija.

Mäkinen reitti on maastoltaan melko vaativa. Reitti vie pois matkailukeskuksen valojen piiristä, joten talvisin se mahdollistaa pimeyden, tähtitaivaan ja revontulien tarkkailun.

Reitin varrella on uusi päivätupa ja myös suurempiin sisä- ja ulkotapahtumiin sopiva tapahtumapaikka. Kävijälaskurin mukaan Aurorapolulla on ollut vuonna 2016 lähes 32 000 kulkijaa ja suosituimmat kuukaudet ovat joulu-, marras-, heinä- ja maaliskuu.

Vastaavanlainen lingolla auki pidettävä talvikävelypolku on Juutuanpolku, joka on luontokeskus Siidan lähireitti Inarin kirkonkylällä. Joen eteläpuolinen polun osa pidetään avoinna talvikävelijöille.

Lue lisää kohteesta:
Talvikävelyreitti, Revontulipolku, Saariselän Keskusvaraamo Oy
http://saariselka.com/aktiviteetit/treklife/reitit-talvella/talvikavelyreitti-revontulipolku/
Aurorapolku, Urho Kekkosen kansallispuisto, Metsähallitus
http://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/UKK-Aurorapolku-tuotekortti.pdf

11. SALLA: Koiran kanssa hiihtäminen yleisillä laduilla

Sallassa on kolme koirien kanssa hiihtäville sallittua latua: Kaunisharjun lenkki (12,0 km) Sallatunturissa, Ratiskaviidan lenkki (5,5 km) Sallan keskustassa ja Kalliojärven lenkki (20 km). Koirien kanssa hiihtäville on merkitty hiihtosuunta, muille hiihtäjille ladut ovat kaksisuuntaisia. Latukartalla, verkkosivuilla ja lähtöpisteissä on ohjeet koirien kanssa toimimisesta laduilla. Koirat on oltava kytkettyinä ja jätökset kerättävä pois laduilta.

Kaikkiaan Sallassa on hoidettuja latuja 160 km, joten lähes neljäsosa laduista on sallittuja myös koirille. Koirahiihtäjien määrä ei ole kovin suuri, mutta vuosi vuodelta lisääntyvä. Koiran kanssa hiihtävät ovat pääosin tavallisia koiranulkoiluttajia ja myös metsästyskoiriensa kuntoa hoitavia metsästysharrastajia. Yksittäisiä vetokoiraharrastajiakin on laduilla käynyt. Latuverkoston hoidosta vastaa latupooli, johon kuuluu Sallan kunta ja alueella toimivia yrityksiä.

Lue lisää kohteesta:
Sallan koiraladut
http://loma.salla.fi/cache/1/1e4c894ee64cb70c89411e4ac4db7895ac70ce60ce6_koiralatu-ohjeet_2015.pdf

Latukartta, Salla
http://loma.salla.fi/cache/1/1e4a789e70b2d3ca78911e484279d250594896e896e_latukartta_10_2014_a1.pdf

12. ROVANIEMI JA LOHJA: Koiran kanssa hiihtäminen vuoroperiaatteella

Rovaniemen kaupungin liikuntapalvelut on myöntänyt Rovaniemen Palveluskoirakerhon valjakkohiihtäjille harjoitusvuoroja muutamilla valaistulle ladulle (Pöyliövaara, Ounasvaaran hiihtostadionin latu ja toistaiseksi voimassa oleva vuoro Nivavaaran ladulla). Seuran tehtävä on ilmoittaa muille ladun käyttäjille selkein kyltein alkavasta vuorosta ja ottaa heidät huomioon.

Valjakkohiihto (vetohiihto) on vauhdikas laji. Valvonnalla ja valjakoiden käyttäytymisellä vältetään syntymästä vaaratilanteita. Kaupungin liikuntapalvelut pidättää oikeuden perua vuoron, mikäli turvallisuus, muiden hiihtäjien ladunkäyttö tai latujen kunto vaarantuu.

Lohjalla on ollut koiralatu käytössä vuodesta 2013. Koiravuoro oikeuttaa koirien ulkoiluttamiseen hiihtäen ja koiravaljakolla ajeluun tiettyinä viikonpäivinä kello 20 jälkeen. Koiralatu on käytössä yhdellä 6,5 km mittaisella valaistulla reitillä, joka on Lohjan latuverkon suosituin ja keskeisin lenkki.

Koiravuoron tarjoaminen koirien ulkoiluttajille sai alkunsa koiravaljakkoajelun herättämistä kiistoista. Nyt koiria ulkoiluttavia hiihtäjiä on viikoittain useita kymmeniä. Valjakkotoiminta on ollut muutaman harrastajan ajoa. Koiravuorojen aikana saavat hiihtää muutkin.

Kaupungin kaikkia liikuntapaikkoja ylläpitää Lohjan Liikuntakeskus Oy (LLK), joka on kunnallinen osakeyhtiö. Ylläpitäjän näkökulmasta kyseinen toiminta ei aiheuta mitään haittaa ladunpitämiselle. Koirien jättämät jäljet eivät vaikuta ladun kuntoon mitenkään, vaikka muut käyttäjät sitä alussa pelkäsivät. Koirien jätökset on kiitettävästi korjattu pois ladulta. Tärkein ja haastavin työ ylläpitäjälle on ollut saada muille käyttäjille selväksi pelisäännöt siitä, että koirien kanssa toiminta reitillä on sallittua. Käyttäjien välisiä ongelmatilanteita ei ole alun jälkeen enää ollut. Vuorokäytäntö on ollut toimivaa ja aikoja on noudatettu tunnollisesti.

Lue lisää kohteesta:
Valjakkohiihdon harjoitusvuorot valaistuilla laduilla 2016 – 2017, Rovaniemen palveluskoirakerho ry 2016
http://rpkk.com/toiminta/valjakkourheilu/
Lohjan latukartta, Lohjan liikuntakeskus Oy
http://www.liikuntakeskus.lohja.fi/Liitetiedostot/Latukartta%202015%20Harju%20Virkkala.pdf
Liikuntakeskuksen ylläpitämät / isännöimät ulkoliikuntapaikat, Lohjan Liikuntakeskus Oy
http://www.lohjanliikuntakeskus.fi/default.asp?kieli=246&id_sivu=94&alasivu=94

13. LIMINKA: maastopyöräilyreitistön kehittäminen

Limingassa toteutettiin useita erimittaisia ja -tasoisia maastopyöräilyreittejä, jotka yhdistyvät reitistöksi. Reitistön suunnitteli ja toteutti kokenut lajiharrastaja, jonka liikuntatoimi ja elinkeinotoimi yhdessä palkkasivat hanketta varten. Hankkeeseen käytettiin kunnan oman rahoituksen lisäksi Leader-rahaa. Reitit on merkitty maastoon ja lisäksi reittiselosteet ja ladattavat GPX-tiedostot ovat saatavissa sekä kunnan että matkailuorganisaation nettisivuilla. Reittejä ylläpitää kunnan liikuntatoimi.

Pääosa reiteistä sijoittuu yksityismaille (noin 300 maanomistajaa), vain pieneltä osin kunnan ja valtion maille. Käyttösopimukset yksityisten kanssa on tehty suullisesti ja maanomistajat ovat olleet tyytyväisiä käytön ohjaamiseen ja polkujen käyttöön maillaan.

Reittiverkosto luotiin olemassa olleita polkuja ja moottoriajoneuvojen uria reitittämällä. Uutta reittiä toteutettiin vain muutama pätkä reitin siirtämiseksi pois metsätieltä. Uusi osuus "polutettiin" mönkijällä ajamalla. Reitistön muut kunnostustyöt tehtiin kevyellä moottorisaha-raivaussaha-lapio-menetelmällä ja ojien yli tehtiin kevyet lankkusillat. Jatkossa on tarkoitus toteuttaa yhdysreitit myös naapurikaupunkeihin Ouluun ja Raaheen.

Reittejä käytetään myös kävelyyn, polkujuoksuun ja lumikenkäilyyn. 14 km mittaiselle fatbike-reitille on saatu yksityismaanomistajilta lupa huoltaa reittiä moottorikelkalla.

Lue lisää kohteesta:
Maastopyöräily, Limingan kunta
http://www.visitliminka.fi/sivu/fi/liikunta/maastopyoraily/

14. RANTASALMI: yritysten ylläpitämä luistelu- ja talviulkoilureitti luonnonjäällä

Muutama matkailuyritys ylläpitää reittiä Linnansaaren kansallispuiston vesialueella Rantasalmen kirkonkylän, Oravin kylän ja kansallispuiston saarien välillä. Reitti kulkee kansallispuiston vesialueella ja reittilinjaukset on suunniteltu yhdessä Metsähallituksen kanssa. Norpansuojelun takia alueella on mm. maihinnousurajoituksia. Huolletuilla reiteillä jään kestoa seurataan mittauksin. Reitti merkitään ja avataan, kun jää kestää huollon auto-, traktori- ja mönkijävetoisilla laitteilla.

Ylläpitoa kustannetaan käyttäjiltä kerättävillä maksuilla ja kunta osallistuu kuluihin pienellä osuudella. Pisimmillään huollettua reittiä on 40 km, normaalitalvina perusreitti on noin 20 km. Reitti on auki luistelukauden aikana päivittäin ja jäätiedot löytyvät ylläpitäjän päiväkirjasta.

Muille liikkujille talvireittinä toimii viereinen moottorikelkkailu-ura, jolla voi liikkua jalkaisin, hiihtäen, lumikengillä moottorikelkalla tai rekikyydillä. Koiria voi ulkoiluttaa kävellen, hiihtäen ja myös luistellen. Reitin varrella on penkkejä sekä yleisiä tulipaikkoja, lettukahviloita ja kansallispuiston saaressa on yleinen lumikenkäreitti. Uusina palveluina alueelle on suunniteltu läskipyöräilyä ja leijahiihtoa.

Lue lisää kohteesta:
Retkiluistelu, hiihto ja talvivaellus, Saimaa Holiday Oravi
http://www.oravivillage.com/fi/Aktiviteetit/Talvi/Retkiluistelu,-hiihto-ja-talvivaellus

15. TUUSULANJÄRVI: Kuntien ylläpitämä luistelurata ja monikäyttöinen talviliikunta-reitti luonnonjäällä

Tuusulanjärvelle tehdään vuosittain Tuusulan ja Järvenpään kuntien yhteinen matkaluistelurata, jäälatu ja kävelyreitti. Reitillä on mittaa 8,7 km. Luistelureitille on useita lähtöpisteitä ja jääladulle yhteyksiä muilta laduilta. Tuusulanjärven jääreitillä on parhaimmillaan useita tuhansia käyttäjiä päivässä ja se on kaikenikäisten suosiossa, joten lyhyenkin kauden hoitopanostus kannattaa.

Tuusulanjärven reiteille tullaan paljon naapurikunnista ja kauempaakin koko pääkaupunkiseudulta. Hoitokauden alussa jään vahvuus varmistetaan kairauksin koko reitin matkalla. Aluksi rata avataan pientraktorilla keskivallin molemmilta puolilta ja molempiin suuntiin auraten. Näin muodostuu 2 aurattua lenkkiä ja kolme

vallia. Sisin aurattu lenkki on tarkoitettu luisteluun. Keskimmäisen vallin päälle tehdään 2 perinteistä latuuraa ja luisteluhiihtoväylä. Uloin aurattu lenkki on tarkoitettu kävelijöille, potkukelkkailijoille ja pyöräilijöille. Uloimmalle vallille tehdään 2 latu-uraa koirahiihtäjien käyttöön. Sisimmän ja uloimman vallin tarkoituksena on myös estää lumen ”juokseminen” keskimmäisten ratojen kiusaksi tuulisina päivinä. Aurauksilla saadaan myös pakkasen jäätä kasvattava vaikutus maksimoitua. Luistinradan jäätä kunnostetaan auraamalla ja harjaamalla, mutta ei jäädytetä eikä höylätä. Kunnossapidon pääperiaate on se, että Järvenpää ja Tuusula hoitavat kumpikin rataa oman kuntansa alueella. Ratojen hoidossa pyritään samanlaisiin menetelmiin ja aikataulutukseen ja reittien kunnosta tiedotetaan kuntien liikuntapaikkasivuilla.

Lue lisää kohteesta:
Tuusulan järvi, Tuusulan kunta
https://www.tuusula.fi/sivu.tmpl?sivu_id=2401#
Tuusulanjärven ylläpito talvella, Tuusulan kunta
https://www.tuusula.fi/sivu.tmpl?sivu_id=6123
Matkaluisteluradat, Suomen Luisteluliitto 2016
http://www.luisteluliitto.fi/radat/matkaluisteluradat/

16. NIVALAN PYSSYMÄKI: maastopyöräilyreitti ja -rata sekä polkujuoksu-vaellusreitti

Pyöräilyseuran aktiivit toteuttivat kaksi maastopyöräilyreittiä: 28 km XCM-reitti ja 4,4 km XCO-rata. Reitit perustettiin seuran harrastus- ja kilpailutoimintaa varten, yksityismaille ja maanomistajien vahvalla myötävaikutuksella. Maanomistajat traktoreineen olivat mm. mukana talkoissa. Hanketta rahoitettiin EU-Leader-tuella. Talvisin pyöräreitti ei ole käytössä koska se risteää useissa paikoissa hiihtolatujen kanssa.

Lue lisää kohteesta:
Pyssynmäen maastopyöräilyreitit, Tiina Riikonen, Suomen Latu ry
https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/c-toteutettuja-reitteja/e-nivala-pyssymaki_reitti-case.pdf

17. KITTILÄN RAATTAMA: fatbike sallittu luisteluladulla

Kittilän Raattamassa on kokeiltu fatbike-pyöräilyn sallimista hiihtoladuilla. Kyseessä on melko hiljainen ja vähän käytetty latuverkosto, jolle haetaan lisäkäyttöä. Talvipyöräilykokeilu latujen yhteiskäytössä on kahdella ladulla (4,2 km ja 9,1 km). Reitit on merkitty maastoon maastopyörämerkeillä sekä keltamustalla nauhalla. Pyöräilijöillä on väistämisvelvollisuus hiihtäjiä kohdatessa.

Pyöräily on kielletty kaikilla muilla hiihtoreiteillä sekä läheiseen Pallas-Yllästunturin kansallispuistoon johtavilla laduilla. Yhteiskäyttökokeilussa olevat ladut ovat loivia, suhteellisen leveitä ja näkyvyys on hyvä, joten kohtaaminen on turvallista. Latuja hoitaa latupooli. Pyöräilykäytöstä tiedotetaan hiihtäjille ennakkoon latupoolin verkkosivuilla ja maastossa. Ristiriitoja ei ole ilmaantunut, mutta pyöräilykäyttöä on ollut toistaiseksi vain vähän. Jos talvipyöräily kansallispuistossa tulee sallituksi, silloin Raattaman reitit yhdistyisivät Pallaksen ja Muonion alueiden laajaan reitistöön.

Lue lisää kohteesta:
Hiihtoreitit, Raattaman reitit ry
https://raattamanreitit.fi/hiihtoreitit/

18. HOLLOLA: leveän latuväylän sivussa kävellään ja pyöräillään

Hollolassa on keskeisellä paikalla suosittu muutaman kilometrin mittainen latu, joka on leveä ja hyvin loivapiirteinen. Se on osa Hollolan kunnan ja Lahden kaupungin yhteisessä hoidossa olevaa Salpausselän latureitistöä (yhteensä n. 50–70 km), joka on suurimmaksi osaksi hyvin mäkistä maastoa.

Tasapohjainen latuosuus on lumettomana aikana kävely- ja pyörätie ja samalla laajempaa luontoreitistöä yhdistävä osuus. Latujen teko katkaisee osan luontoreittien yhteyksiä ja takavuosina sekä laduilla kulkeminen että sen kieltäminen aiheutti kiistoja.

Nykyisin käveleminen ja pyöräileminen talvisin on mahdollistettu. Ladun viereen jyrätään kelkalla pohja, joka ohjaa suksettomien kulkua. Pohjaa ei ole erikseen merkeillä osoitettu kävelyyn ja pyöräilyyn, mutta ulkoilureittikartalle osuus on merkittynä osana kävelyreittisuositusta (pääosin kevytväyliä kiertävä 8 km reitti). Paikalle tallautuu nopeasti talvipolku ja polkua käytetään aktiivisesti läpi talven sekä kävellen että pyöräillen. Talvipolulla ei ole muuta talvikunnossapitoa, esimerkiksi hiekoitusta. Talvipolun käyttö on vakiintunutta eikä nykyisin ole ristiriitoja hiihtäjien kanssa.

Lue lisää kohteesta:
Ulkoilureitit ja hiihtoladut sekä Mobo-suunnistusrata, Hollolan kunta
http://www.hollola.fi/ulkoilureitit-ja-hiihtoladut-seka-mobo-suunnistusrata
Lahden kaupungin latujen tiedotuspalvelu
http://www.mski.fi/lahti/main.jsp

19. POHJOIS-ESPOO: yhdistys ylläpitää ratsastuspolkuja

Pohjois-Espoossa on paljon ratsastustalleja, mutta pulaa ratsastusreiteistä. Ratsastaminen muilla reiteillä ja paikallisteillä aiheutti ristiriitoja. Kaupunki kutsui koolle talliyrittäjät ja sen tuloksena yrittäjät perustivat Pohjois-Espoon Ratsastuspolut ry:n.

Alueella on Espoon ja Helsingin kaupungin maita sekä suuria yksityismaanomistajia, joiden maille reittejä suunniteltiin. Rahoitusta saatiin EU:n Leader-hankkeesta. Ratsastuspolkuja on nyt 22 km, mikä riittää usean tunnin mittaiseen ratsastusretkeen. Reiteistä suurin osa on metsäpohjaisia polkuja ja kärryteitä ja loppuosa kulkee niitä yhdistäviä hiljaisia pikkuteitä pitkin. Alue on Nuuksion järviylänköä.

Metsäosuuksilla maasto on melko vaativaa, koska alueella on paljon kallioita ja suota. Ratsastuspolut on merkitty maastoon ja ne ovat käytettävissä ympäri vuoden. Kunnossapito kustannetaan yritysten ja ratsastajien jäsenmaksuilla. Huolto on ulkoistettu yrittäjälle. Talvella polut avataan ratsastamalla. Poluilla on muitakin liikkujia, kuten koiranulkoiluttajia ja maastopyöräilijöitä, mutta ratsastajat ovat ratsastuspoluilla “etuajo-oikeutettuja” ja maastossa ratsastetaan vain kokeneilla hevosilla.

Lue lisää kohteesta:
Ratsastusreittikartta, Pohjois-Espoon ratsastuspolut ry 2013
http://www.ratsastuspolut.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=93&Itemid=54
Ratsastusreitin käyttöohjeet ja säännöt, Pohjois-Espoon ratsastuspolut ry
http://www.ratsastuspolut.fi/images/stories/dokumentit/reitinkayttoohjesaannot.pdf

20. KANKAANPÄÄ: Vuorokäyttö, puolustusvoimain harjoitusalue palvelee myös retkeilyä

Puolustusvoimilla on laajoja harjoitusalueita eripuolilla maata. Usein harjoitusalueet ovat kangasmaastoa ja niillä on paljon polkuja ja harjoituskäytöstä syntyneitä uria, jotka muodostavat polkuverkostoja ja pitkiäkin reittejä. Useilla harjoitusalueilla on myös luontokohteita, jotka ovat puolustusvoimain maankäytön vuoksi säästyneet rakentamiselta. Alueita saatetaan käyttää harjoituksiin vain harvakseltaan. Turvallisuusnäkökohdat huomioiden osa alueista sopiikin muina aikoina liikunnan ja luontomatkailun käyttöön.

Esimerkiksi Kankaanpään Niinisalon varuskunnan harjoitusalue Hämeenkankaalla on monipuolinen monikäyttöalue, jolla on kuntoratoja, retkeilyreittejä patikointiin, sauvakävelyreittejä, pyöräreitti läpi koko alueen, esteettömiä reittejä, ratsastusreitti sekä yrittäjien safarireittejä mönkijä- ja koiravaljakkoajoon ja maastopyöräilyreittejä ja talvisin hiihtolatuja. Armeijan harjoitusten aikana virkistyskäytössä voi olla käyttörajoituksia.

Säkylän ja Oripään kunnissa Porin prikaatin Huovinrinteen ja Virttaankankaan harjoitusalueilla kulkee ulkoilureittejä. Vakinaisten reittien ohella erillisluvilla järjestetään vuosittain tapahtumia, joissa harjoitusalueita saadaan käyttää hiihto-, patikointi- tai maastopyöräilytapahtumiin. Näin tapahtumiin saadaan pitkiä yhtenäisiä reittejä.

Monia harjoitusalueita on käytetty suuriin suunnistustapahtumiin ja -kilpailuihin, kuten Jukolan viestiin tai rastiviikkoihin. Suunnistuskäytössä alueiden yhtenäisyys ja laajuus ovat etu, samoin kuin se, että liikkumiskieltojen takia kilpailumaasto on kaikille “uutta”.

Varuskuntien lopettaessa ja harjoitustoiminnan ehkä vähentyessä alueiden vuorokäyttö virkistykseen olisi toivottavaa.

Lue lisää kohteesta:
Harjoitus- ja monikäyttöalue Hämeenkangas, Metsähallitus
https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Esitteet/hameenkangas-kesafin.pdf
Koivistonkierros, Jämijärvi, Outdoors Satakunta
http://www.outdoorssatakunta.fi/wp-content/uploads/2016/06/Koivistonkierros_FI.pdf
Harjureitin ulkoilureittisuunnitelma, Antti Mäkelä
http://www.sakyla.fi/assets/files/liikunta/Reittisuunnitelma_Harjureitti_nettisivuille.pdf.

21. VANTAA: ratsastusreitit kaatuivat maanomistajan vastustukseen

Vantaalla laadittiin selvitys yleiskaavaa varten ja kaavassa varattiin tilaa myös ratsastusreitille. Alueella on paljon ratasastustalleja ja ratsastuksenharrastajilta puuttuu reittejä. Kunnalliset reitit eivät ole toteutuneet, koska maanomistajien kanssa ei ole päästy sopimukseen. Ratsastustalleilla on lyhyitä yksityisiä ratsastusreittejä.

Lue lisää aiheesta:
Ratsastusreitit, Vantaan kaupunki
http://www.vantaa.fi/vapaa-aika/liikunta/ladut_ja_reitit/ratsastusreitit#

22. NUUKSIO: kansallispuiston ratsastusreitit

Nuuksion kansallispuistossa on 22 km ratsastusreittejä entisillä kärryteillä. Myös muita liikkujia kulkee samoilla reiteillä. Muita kansallispuistoja, joissa on ratsastukseen osoitettuja tai sallittuja reittejä on mm. Koli ja UK-puisto. Kolilla osa reiteistä on käytössä myös talvisin.

Lue lisää aiheesta:
Nuuksion kansallispuisto - Ratsastusreitit ja kiipeilypaikat, Metsähallitus 2003
https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/1803
Nuuksion reitit, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/nuuksio/reitit
Kolin aktiviteetit, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/koli/aktiviteetit
Ratsastus, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/ratsastus

23. KEMPELE: polkureitistön kehittäminen (meneillään oleva hanke)

Kempeleen kunta toteuttaa kunnan alueelle maastoliikuntareitistön, joka koostuu toisiinsa kytketyistä rengas- ja yhdysreiteistä. Reitit merkitään maastoon ja niistä tullaan julkaisemaan digitaalinen kartta. Reittejä toteutetaan usean eri vaativuustason mukaan, niin aloittelijoille kuin kokeneille harrastajillekin. Keskeistä suunnittelussa on asukkaiden ja käyttäjien osallistaminen: maastopyöräily- ja polkujuoksuharrastajat on kutsuttu mukaan suunnittelun alusta asti. Reittilinjauksissa oleellista on säilyttää reittien polkumaisuus.

Lue lisää kohteesta:
Kempeleen kunnan maastoliikuntareitistön suunnittelu ja kehittäminen, Kempeleen kunta 2016
http://www.kempele.fi/ajankohtaista/asuminen-ja-ymparisto/kempeleen-kunnan-maastoliikuntareitiston-suunnittelu-ja-kehittaminen.html

24. HEINOLA: ulkoilukartta huomioi reittien monikäytön

Heinolan kaupungin ulkoilukartassa esitellään ulkoilu- ja retkeilyreitit myös maastopyöräilyn liikuntapaikkoina. Lisäksi kartalle on merkitty maastopyöräilyn harrastajien suosimia luonnonpolkuja valmiina reittiehdotuksina. Reiteille ei tehty muutoksia, mutta jo pelkkä kartta kertoo käyttäjille, että reitit ovat monikäytössä ja niillä liikutaan eri tavoin. Kartan alueen reiteillä ja poluilla on järjestetty isoja polkujuoksu- ja seikkailukisatapahtumia sekä mm. pyöräsuunnistus- ja yösuunnistuskisoja.

Lue lisää kohteesta:
Ulkoilukaupunki Heinola - maastopyöräilyn edistämistä polkaisu kerrallaan, Tiina Riikonen Suomen Latu ry
https://www.suomenlatu.fi/media/vaikuta/pyorailytiedostot/c-toteutettuja-reitteja/i-heinola-case.pdf

12 Esimerkkejä monikäytön rajoituksista

Osa ulkoilureittien käytön rajoituksista on perusteltuja, mutta ulkoilijoille epäselviä. Jotkut kiellot ja rajoitukset perustuvat esimerkiksi ennen järjestyslakia (2003) annettuihin kaupunkien omiin järjestyssääntöihin, mielipiteeseen tai ennakkoluuloihin. Jokamiehenoikeudella tapahtuvaa omin voimin liikkumista ei voi kieltää ilman lakiin nojautuvaa perustetta (luonnonsuojelulaki).

12.1 Rajoituksia tai kieltoja, joilla on peruste

Moottorikelkkailureitti

Virallisella moottorikelkkareitillä (pyöreä sininen merkki) muu ajoneuvoliikenne on kielletty tieliikennelain perusteella. Liikennemerkki kieltää siten myös pyöräilyn ja koiravaljakolla ajamisen reitillä, koska ne luokitellaan ajoneuvoiksi.

Tieliikennelaki ei kiellä kävelyä ja hiihtoa, mutta reitinpitäjä voi suositella näiden välttämistä.

Moottorikelkkailu-ura

Moottorikelkkaura, joka on merkitty 4-kulmaisella sinisellä merkillä, on maastoa. Maastoliikennelaki edellyttää maanomistajan lupaa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ajamiseen. Luvan kelkkailuun myöntää maanomistaja tai uran haltija (Esim. Metsähallitus tai kelkkakerho). Koska urat ovat maastoa, niillä voi liikkua omin voimin jokamiehenoikeudella (mm. kävely, hiihto, lumikenkäily, talvipyöräily ja koiravaljakkoajo).

Ratsastustie

Pyöreällä sinisellä merkillä merkitty ratsastustie on tieliikennelain alainen reitti. Reitti on tarkoitettu vain ratsastukseen, muu kulkeminen on tieliikennelain mukaan kielletty. Ratsastustiellä on soveltuvin osin noudatettava, mitä tieliikennelaissa säädetään ajoradalla ajamisesta. Yhdistetty ratsastustie ja kevyen liikenteen väylä osoitetaan allekkain asetetuilla merkeillä.

Yleinen tie

Tieliikennelain 46 §:n mukaan: ”Eläimet, joita kuljetetaan tiellä, on pidettävä kytkettyinä tai niitä on vartioitava siten, etteivät ne aiheuta vaaraa tai kohtuutonta haittaa liikenteelle. Ratsastajan ja eläimen kuljettajan on soveltuvin osin noudatettava ajoneuvon kuljettajaa koskevia säännöksiä.”

Säännösten mukaan ratsastajan paikka on siten ajoradalla.

Lue lisää:
Hevoset ja yleiset tiet, Tiehallinnon ohje nro 66, 2002
http://alk.tiehallinto.fi/thohje/ttiens/tts66.pdf

Kuntorata

Järjestyslain mukaan koiran omistajan on pidettävä huolta siitä, ettei koira pääse kytkemättömänä kuntopolulle tai muulle sen kaltaiselle juoksuradalle eikä lainkaan yleiselle uimarannalle, lasten leikkipaikaksi varatulle alueelle, toriaikana torille taikka yleiseen käyttöön kunnostetulle ladulle tai urheilukentälle, jollei se ole erikseen sallittua.

Monissa kunnissa koirien ulkoiluttaminen kuntoradoilla on kielletty ja kielto on osoitettu merkein.

Kansallispuisto

Koirat on pidettävä kytkettyinä kansallispuistossa. Kielto mainitaan järjestyssäännöissä ja luontoon.fi -sivuilla “ohjeet ja säännöt” sekä lähtöpisteiden infotauluissa. Sama tilanne on useilla muilla luonnonsuojelualueilla. Koirien pitämistä luonnossa säätelee myös järjestyslaki, metsästyslaki ja poronhoitolaki.

Luonnonsuojelulain mukaan luonnonsuojelualueella jokamiehenoikeudella tapahtuvaa liikkumista voi rajoittaa, jos se vaarantaa tietyn kasvi- tai eläinlajin suojelun.

Arkeologinen kulttuuriperintö

Muinaisjäännökset ja muut arkeologiset kulttuuriperintökohteet voivat vaurioitua liikkumisesta aiheutuvan kulumisen johdosta. Muinaismuistolaki sinällään ei rajoita alueella liikkumista, vaan reitinpitäjä ennaltaehkäisee vahinkoja hyvällä reittisuunnittelulla. Joskus liikkumista on tarpeen ohjata rakenteilla.

12.2 Rajoituksia, jotka saattavat olla perusteettomia

Kyltein tai liikennemerkein osoitettu kielto

Asumattomilla yksityismailla tai -rannoilla saattaa olla perusteettomia “Yksityisalue, pääsy kielletty” -kylttejä, jotka ovat siten maanomistajan toiveita alueen käytöstä.

Yksityisteillä kulkemista saatetaan rajoittaa “ajoneuvoilla ajo kielletty” -merkillä, joka kieltää myös mm. pyöräilyn ja koiravaljakolla kulkemisen. Yksityisteiden käyttöä voidaan rajoittaa yksityistielain mukaisilla perusteilla, mutta siihen tarvitaan kunnan lupa.

“Rantautuminen kielletty” -merkillä voidaan kieltää rantautuminen vain silloin, kun kyseessä on luonnonsuojelualue tai todellinen, käytössä oleva pihapiiri. Asumattomaan rantaan saa rantautua. Tyhjilläänkin oleva kesämökin pihapiiri kuuluu kotirauhan piiriin.

Todellisia esimerkkejä kielletyistä toimista kuntien ulkoilureiteiltä. Valtaosalla näistä ei ole kuin mielipiteeseen pohjautuvia perusteita:

- pyöräily kielletty kuntoreitillä
- pyöräily kielletty luontopolulla (useita kuntia)
- pyöräily kielletty latupohjilla kesäaikana (useita kuntia)
- pyöräily kielletty retkeilyreitillä
- kuntoharjoittelu luonnonsuojelualueella kielletty
- lemmikkien tuominen ulkoilualueelle kielletty kytkettynäkään
- tulipaikalle pyöräily kielletty
- kategorinen pyöräilykielto kaikilla luonnonsuojelualueilla

Luonnonsuojelualueet

Ennen vuoden 1996 luonnonsuojelulakia kansallispuistossa tai muulla suojelualueella pyöräily, telttailu, suunnistus, kiipeily tai jokin muu ulkoiluharrastus on voitu kieltää “luonnolle haitallisena”. Joskus jokin toiminto on saattanut olla ylläpitäjälle niin vieras, että kieltäminen varmuuden vuoksi on ollut helpoin tapa hoitaa asia.

Ennen vuoden 1996 luonnonsuojelulakia voimassa oli vuoden 1923 luonnonsuojelulaki. Vuoden 1996 luonnonsuojelulain siirtymäsäännöksen mukaan vanhojen luonnonsuojelualueiden perustamissäädökset ja -päätökset jäävät voimaan. Myös niiden nojalla annetut rauhoitussäännökset ja -määräykset jäävät voimaan, sikäli kuin niitä ei erikseen muuteta tai kumota.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että vuoden 1996 luonnonsuojelulain rauhoitussäännökset eivät koske kumotun vuoden 1923 luonnonsuojelulain nojalla perustettuja suojelualueita, vaan niiden osalta sovellettavaksi tulevat niiden perustamissäädösten rauhoitussäännökset. Vanhoilla suojelualueilla ovat siten voimassa niiden perustamissäännösten mukaiset liikkumista koskevat määräykset, ellei niihin myöhemmin ole tehty säädöstasolla muutoksia.

Vuoden 1996 luonnonsuojelulain menettelysäännökset koskevat myös vanhoja suojelualueita. Voimassa olevan luonnonsuojelulain mukaisesti järjestyssäännöillä määrättyjen liikkumisrajoitusten perusteena on aina alueen eläimistön ja kasvillisuuden säilyminen.

Rajoitukset ovat säilyneet säännöissä usein myös nykyisen luonnonsuojelulain aikana, eikä niiden tarvetta ole aina uudelleen arvioitu hoito- ja käyttösuunnitelmien ja järjestyssäännön päivityksissä. Esimerkkeinä ovat mm. pyöräilykiellot ja ratsastuskiellot useissa kansallispuistoissa.

Nykyisin käytön suunnittelua valtion mailla ohjaa Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet (2014). Omin voimin liikkuminen on lähtökohtaisesti sallittua ja eri ulkoilulajien ja liikkumistapojen asemaa pohditaan erikseen ja rajoituksia asetetaan vain tarpeenmukaisesti ja tapauskohtaisesti.

Luontoliikuntatapahtumat, esim. suuret polkujuoksu-, rogaining- tai eräkisailut ovat saaneet lupia rajatulle osallistujamäärälle. Pyöräilyyn ja ratsastukseen saatetaan edelleen asennoitua ennakkoluuloisesti. Esimerkiksi huoltoreittejä saatetaan ajaa mönkijöillä (reittien huolto ja poromiehet), joten pyöräilyn tai ratsastamisen kiellolla näillä reiteillä ei ole todellista vaikutusta suojelutavoitteiden toteutumiseen. Esimerkiksi laavuille ja tulipaikoille pyöräily on kielletty eräällä luonnonsuojelualueella, joka on suosittu retkeilypaikka.

Kuntien ulkoilualueet, luontopolut tai retkeilyreitit saattavat sijaita yksityisillä suojelualueilla (YSA) esim. kunnan, seurakunnan tai muun yhteisön mailla. Näillä alueilla saattaa olla jokamiehenoikeutta rajoittavia sääntöjä, joilla ei ole todellista suojeluperustetta. Esimerkki: “Kuntoharjoittelu kielletty” alueella jolla kulkee retkeilyreitti ja esim. marjastaminen on sallittua reitin ulkopuolellakin.

13 Ajatuksia monikäytön soveltuvuudesta

13.1 Pyöräilyväylien käyttö muihin lajeihin

Pyörätiet ja muut päällystetyt reitit sopivat monen liikuntalajin harrastuspaikaksi esim. rullaluisteluun, esteettömään liikkumiseen (pyörätuoli, sähköpyörätuoli, lastenvaunut), rullasuksihiihtoon, rullalautailuun (skeittaus ja skuuttaus), erilaisille polkupyörän lisälaitteille (pyöräkärryt) sekä uusille sähköavusteisille laitteille (Segway ja muut max. 15 km/h kulkevat laitteet).

Varsinkin kaupunkikeskustoissa sijaitsevat rantareitit ovat vetovoimaisia eri tavoin liikkuville. Sähköavusteisten polkupyörien yleistyminen voi muuttaa pidempienkin pyöräreittien kysyntää ja tuoda mahdollisuuksia esim. erityyppisille teemapyöräreiteille.

13.2 Fatbike-reitit

Fatbike sopii erinomaisesti ympärivuotiseen maastopyöräilyyn. Erityisesti eteläisessä Suomessa kesän ja talven siirtymäkaudet saattavat olla viikkojen tai jopa kuukausien mittaisia, kun lumitilanne sahaa edesta-kaisin. Rospuuttoaikoina fatbike on käyttökelpoisin pyörätyyppi, koska sillä voi ajaa lumettomilla poluilla, siirtymäkausien loskaisessa tai jäisessä maastossa ja paksumman lumipeitteen aikaan talvipoluilla.

Kesäkauden aikanakin pehmeäpohjaiset polut (soistumat, hiekkaiset alueet tai kausikosteat kohdat) ja reittipohjat soveltuvat läskipyöräilyyn vaikka eivät olisi kaikkeen maastopyöräilyyn sopivia. Läskipyörien yleistyessä voisi pohtia “läskipyöräoptimoitujen” reittien mahdollisuutta silloin, kun reittipohjat eivät sovellu kaikille maastopyörille. Mm. latupohjilla ja moottorikelkkaväylillä on usein kosteapohjaisia osuuksia, joita kesäaikana voisi käyttää läskipyöräilyyn. Läskipyörien aiheuttama pintapaine on leveän renkaan vuoksi vähäinen.

Talvipolut ja talvimaastopyöräreitit voivat olla selkeästi suunnattu läskipyörille, koska leveän renkaan kantavuus on lumella huomattavasti parempi kuin normaalin renkaan.

Luisteluladut ovat yleensä hyvin kovapohjaisia eikä läskipyörästä jää kovan baanan pintaan minkäänlaista uraa. Esimerkiksi hiihdon ja läskipyöräilyn vuorokäyttöä voisi pilotoida paikkakunnilla, joilla on paljon läskipyöräilyä (esim. seura tai yritystoimintaa) ja pitkiä luisteluhiihtoreittejä (esim. Oulu, Tampere, Lahti, Rovaniemi, Jyväskylä).

Norjassa ja Pohjois-Amerikassa on kohteita, joissa fatbike on sallittu luisteluladuilla ja renkaan leveys on määritelty.

Matkailukeskuksissa (Lapissa tai muualla lumivarmalla alueella) luistelulatureitti voisi olla vuoro- tai yhteiskäytössä esim. kevättalven sesongeilla, vaikka tiettyinä viikonpäivinä tai esim. iltaisin.

Esimerkiksi Ylläs-Levi -hiihdon, Lapponia-hiihdon tai Sami Ski Race -hiihdon yhteydessä voisi järjestää läskipyöräilytapahtuman hiihdon jälkeen tai seuraavana päivänä, kun pohjat vielä ovat kovia ja latumerkinnät yms. paikalla.

Jos pelkkään koirahiihtoon varatulla koiraladuilla on vähän käyttöä, voisi pohtia vuorokäyttöä fatbike-pyöräilyn kanssa. Tosin koiraladut ovat usein niin lyhyitä että ne palvelisivat lähinnä aloittelevia pyöräilijöitä, joille tärkeitä ovat hyvä saavutettavuus ja reitin helppous (esim. matkailukeskukset ja ohjelmapalvelut).

Lue lisää:
Fat biking, Grand Targhee Resort
http://www.grandtarghee.com/activities-events/winter-activities/fat-biking/
Fat Bike Birkie, Slumberland Birkie
http://www.birkie.com/bike/events/fat-bike-birkie/

13.3 Retkiladut ja erähiihtoladut monikäyttöreitteinä

Esimerkiksi matkailukeskusten takamaastoissa tai kuntien maaseutukylillä on retkilatuja, joita ylläpidetään moottorikelkalla pohjaamalla ja hoidetaan harvakseltaan. Vähän käytettyjen retkilatujen lajivalikoimaa kannattaisi paikallisesti pohtia, jotta reiteille saataisiin lisää käyttöä.

Samalla uralla voisi toimia rinnakkain kapea perinteisen latu ja vieressä monikäyttöinen talvipolku, jolloin samat reittimerkinnät, infotaulut, taukopaikat yms. palvelisivat kaikkia käyttäjiä ilman lisäkustannuksia.

Erähiihtoreitin viereen pohjattu ura voisi sopia rinnakkaiseen lumikenkäilyyn ja potkukelkkailuun ja pitkät reitit pyöräilyyn. Tosin potkukelkat ja fatbiket vaativat melko kovan polkupohjan.

Retkiladuille on jo maanomistajien luvat huoltoajoon moottorikelkalla, joten talvipolku samalle uralle ei oleellisesti muuttaisi maankäyttötarvetta tai lisäisi huoltoajoon käytettyjä reittejä, mikä voisi helpottaa talvipolun toteuttamista verrattuna erilliseen reittilinjaukseen.

13.4 Suunnistusalueet muiden polkulajien reitteinä

Suunnistusalueen maastosta on tehty tarkka kartta, josta ilmenee periaatteessa kaikki alueen polut ja niiden taso. Suunnistusmaastoja ja -karttoja voisikin hyödyntää monipuolisemmin polkulajien liikunta-alueina. Esim. maastopyöräilyn ja polkujuoksun harrastajille löytyy samalta alueelta paljon eritasoisia ja eripituisia reittivaihtoehtoja.

Monikäyttöä rajoittavat karttaoikeudet, jotka useimmiten ovat suunnistusseuran hallinnassa ja maanomistajaluvat kattavat vain suunnistuskäytön. Osa alueista on kunnan tai valtion mailla ja julkisia virkistysalueita, joten niitä voisi kokeilla “polkuliikunta-alueina”, lisäämällä lähinnä viestintää (esim. valtion retkeilyalueet, urheiluopistojen lähialueet).

Hiihtosuunnistuskilpailut ja reittiverkosto

Hiihtosuunnistuskilpailuja varten maastoon ajetaan kelkalla paljon uria ristiin rastiin. Useimmiten urilla ei ole juurikaan käyttöä kisan jälkeen. Valmiita uria voisi hyödyntää myös talvipyöräilyyn tai talvikävelyreitistöksi. Tämä edellyttää maanomistajien, hiihtosuunnistusjärjestäjien ja kunnan sekä matkailuyritysten tai esim. lajiharrastajien yhteistyötä.

Alueella jo olevat tai suunnitellut monikäyttöiset talvipolut voisivat palvella osana hiihtosuunnistusreitistöä, jolloin hiihtosuunnistuskäyttö kovettaisi uria muuta käyttöä varten. Kisaa varten ajetusta urastosta taas voisi valita myöhemminkin aukipidettäviä talvipolkuja, jotka jo valmiiksi pohjattuja ja kisakäytössä kovettuneita.

13.5 Moottorikelkkareitit ja -urat monikäytössä

Kelkkareiteillä ja -urilla olisi kysyntää eri jokamieslajien reitteinä, mutta kelkkailuväylien säännöt ja käytännöt ovat hyvin epäselviä.

Esim. talvipyöräilyn asema riippuu reittityypistä. Uralla pyöräily on sallittua, mutta virallisella reitillä ei saa pyöräillä. Koiravaljakkotoiminnan tai poroajelun asema eri reittityypeillä on sama kuin pyöräilyn. Kävely ja hiihtäminen on sallittua reiteillä ja urilla, mutta vilkkailla väylillä se ei ole turvallista.

Monikäytön näkökulmasta ratkaisevaa on kelkkaliikenteen vilkkaus, ajonopeudet ja näkyvyys reitillä. Tarvittaessa esim. matkailukeskusten ja taajamien lähialueilla kelkkareittien nopeuksia voidaan rajoittaa, jolloin sekä kelkkailijoiden että muiden turvallisuus paranee ja samalla meluhaitatkin vähenevät. Vähän käytetyillä urilla muut käyttömuodot voisivat olla myös lisäperuste reitin olemassaololle ja ylläpidolle.

Yksityisiä kelkkasafari- ja koirasafarireittejä käytetään jo nyt paikoin myös talvipyöräilyyn, samoin Metsähallituksen autiotupien ja latukahviloiden huoltoajoreittejä. Huoltoreiteillä ja safarireiteillä liikenne on usein vähäistä ja yleensä kuormasta johtuen myös rauhallista ja siten yhteiskäyttö voidaan järjestää turvallisesti.

Kelkkailureittejä perustettaessa kannattaa pohtia myös kesäkäytön mahdollisuuksia. Reitin olemassaolo ja ylläpito voisi saada lisäperusteita ja hyväksyntää esim. paikallisilta asukkailta ja yrittäjiltä. Kovalla maalla olevat reittipohjat voivat soveltua esim. maastopyöräilyyn ja muille polkulajeille sekä ratsastuskäyttöön (esim. kelkkailuväylän vapaa leveys riittää hevosille). Moottorikelkkailureitit ovat keskimäärin pitkiä, joten niissä voisi olla aineksia kestävyyslajien tapahtumiin.

Nykytilanteessa moottorikelkkareittejä ei voida merkitä maastoon tai kartoille kesäkäyttöreiteiksi ilman uutta sopimuskierrosta. Myöskään kesäaikaisia tapahtumia ei voida järjestää kelkkareittien pohjalla ilman erillisiä lupia maanomistajilta.

13.6 Kesäaikaiset maastoliikenneurat

Lapissa on poronhoidon ja muun luonnonkäytön seurauksena syntyneitä tai jo kauan sitten vakiintuneita kulku-uria. Erämaa-alueilla vakiintuneet kulku-urat on merkitty Metsähallituksen kartoille. Uria ei kuitenkaan ole merkitty maastoon, eikä myöskään reitteinä esim. Retkikartalle. Monet urista soveltuvat kokeneille, suunnistustaitoisille kävellen ja pyörällä liikkuville retkeilijöille.

Uria ei ylläpidetä virkistyskäyttöä varten ja urilla voi olla esimerkiksi vaativia kahluupaikkoja, huonokuntoisia siltoja tai pitkoksia. Maastoliikennelupia kesäaikaiseen liikkumiseen myönnetään vain paikallisille asukkaille luontaiselinkeinojen tarpeisiin, joten uria ei voi käyttää moottoroituun matkailuun.

Lue lisää:
Pöyrisjärven reitit, Metsähallitus 2017
http://www.luontoon.fi/poyrisjarvi/reitit

13.7 Jäällä olevat reitit

Luisteluratoja tai jäälatuja luonnonjäille ovat toteuttaneet esimerkiksi kyläyhdistykset, yrittäjät ja yksityiset ihmiset. Jäällä ei tarvita maanomistajalupia ja huoltotöissä saa liikkua koneilla vapaammin kuin maastossa. Esimerkkeinä tällaisesta ovat Tampereen Näsijärven ja Lahden Vesijärven luisteluradat (ylläpitäjänä yritys) ja mm. Vihijärven ja Kangasvarren kyläyhdistysten luisteluradat.

Lue lisää:
Näsijärven retkiluistelurata, VirtualTampere 2017
https://www.virtualtampere.com/nasijarven-retkiluistelurata
Retkiluistelureitti, Vihiluodon kyläyhdistys 2017
http://www.vihiluoto.com/
Luistelurata, Kangasvarren kyläyhdistys 2017
http://www.kangasvarsi.com/luistelurata.html

14 Monikäyttöreittien teknisiä ominaisuuksia

VIHREÄ= soveltuu hyvin
KELTAINEN= soveltuu melko hyvin
ORANSSI= vaatii tapauskohtaista harkintaa
PUNAINEN= yleensä ei sovellu

Esimerkkejä reitin mitasta ja tilavaatimuksesta

	REITIN TAI LENKIN PITUUS km								REITIN (tai reittiväylän) LEVEYS m					
	o	- 1 km	- 2 km	- 5 km	- 10 km	-25 km	- 50 km		0,5-	1-	2-	4-	6-	8-
KESÄLAJIT/reitit														
kävely														
patikointi, lähiretkeily														
vaeltaminen														
koirailu														
juoksulenkkeily														
polkujuoksu														
maastopyöräily														
mtb-traili														
mönkijät yms, safarireitti														
ratsastus														
vesiretkeilyreitti														
tukireitti														
esteetön reitti														
talvikävely (-polku tai talviliikuntareitti)														
talvikävelyreitti														
fatbike (talvi)														
hiihto, perinteinen														
hiihto, vapaa														
vaellushiihto/retkiladut														
lumikenkäily, oac														
matkaluistelu														
potkukelkkailu														
monitoimijääreitti														
moottorikelkkailu														
vaellusratsastus talvella														
koiravaljakko (rekiajo)														
koirahiihto (skijoring)														
koiran ulkoilutus hiihtäen														

VIHREÄ= soveltuu hyvin tai ominaisuus on tarpeen
KELTAINEN= soveltuu melko hyvin tai ominaisuus ei ole välttämätön
ORANSSI= ominaisuus ei ole tarpeen
PUNAINEN= ei sovellu ollenkaan tai ominaisuus ei ole tarpeen

MERKINNÄT JA OPASTEET

KESÄLAJIT		Ei-merkitty luomupolku, metsäpolku (tai vesistö)	Lähtöportti tai lähtöpisteen infotaulu	Jatkuva merkintä	Risteysviitat	Varoitusmerkit maastossa	Heijastavat merkinnät	Valaistus tai muuta erityistä	
kävely, kävelyulkoilu (luonnonpoluilla)									
kävelyulkoilu merkityillä poluilla									monikäyttömerkit
patikointi, lähiretkeily									
vaeltaminen (reitillä)									monikäyttömerkit
erävaeltaminen (maastossa)									
koirailu									
juoksulenkkeily (kuntoradalla tai vastaavalla)									monikäytön merkit/info
polkujuoksu (polulla)									
maastopyöräily (polulla yms)								vauhdikas lasku, tienylitys yms merkit	vauhdikas lasku, tienylitys yms merkit
mtb-traili (reitillä/radalla)									
mönkijäajo yms (safarireitillä)									liikenne-/varoitusmerkit
ratsastus (maastoreitillä)									risteävät muut
melonta									rantautumis-
soutu									
sup-lautailu, surffaus (ranta-alueella)									
koskimelonta (koskimelontareitti)									padot, esteet, vaaralliset virtaukset
luontouinti									

TALVILAJIT									
talviuinti	rakenteet, hiekoitus								rajaus, heikot jäät, liukkaus
talvikävely (polku)	pohjaus								"ei hiekoitusta"
talvikäv. (auratulla/hiekoit.)	auraus, hiekoitus								
fatbike (talvipoluilla)	kelkka+lana/jyrä								latu-/mk-reitti-rist.merkit
hiihto, perinteinen	latukone, kelkka								rist.merkit, vaativat laskut
hiihto, vapaa	latukone								
vaellus-/retkihiihto(latu)									
lumikenkäily +lumikenkäsuksihiihto	pohjaus								
retkiluistelu									
matkaluistelu	auraus,harjaus, höyläys								
potkukelkkailu	auraus jäällä tai pohjaus lumella								
leijahiihto									
moottorikelkkailu									viralliset
vaellusratsastus talvella	pohjaus, yritysreitti								
koiravaljakko (rekiajo)	pohjaus, yritysreitti								
koirahiihto (skijoring)	koiralatu tai vuorolatu								voi olla valaistu
koiran ulkoilutus hiihtäen									

15 Lopuksi

Luomupolusta maastoliikuntareitiksi: monikäyttöpolku

Polut ovat luonnontuote ja siten kustannusedullinen raaka-aine polkureittien toteuttamiseen.

Polut syntyvät kulkemisen seurauksena sinne, missä on ulkoilupainetta ja saavutettavissa olevia luontoalueita. Polkujen muodostuminen osoittaa olemassa olevaa kysyntää ja toisaalta myös kyseisen alueen saavutettavuutta ja reittilinjausten toimivuutta. Luomupolkujen reitittäminen tai merkitseminen on vastaus kysyntään.

Ulkoilulain mukaan kunnan tehtävä on ohjata ulkoilua. Vakiintuneet ulkoilupolut saattavat kadota tai katketa esimerkiksi maankäytön muutosten yhteydessä (uusi asuntoalue, moottoritie tms. este), jolloin tilalle tarvitaan uusi yhteys. Polut saattavat heikentyä esimerkiksi metsätalouden seurauksena (esim. maanmuokkaus hakkuualueilla).

Kun ulkoilureittejä toteutetaan rakentamalla (esim. leveät, kivituhka- tai murskepintaiset reitit), pitää samalla varoa hävittämästä luonnonmukaisia maastopolkuja. Merkkaamattomat luonnonpolut ovat usein “lainsuojattomia”, eikä niitä huomioida esim. kaavoituksessa.

Parhaimmillaan luonnonpolut ja varsinkin taajamaluonnossa käyttöön vakiintuneet polut otetaan huomioon jo varhaisessa maankäytön suunnitteluvaiheessa ja myös metsänhoidon toimenpiteiden yhteydessä. Poluilla on joka tapauksessa omatoimikäyttöä, vaikka niitä ei olisi merkittykään. Myös omatoiminen ulkoilu tulisi maankäytön suunnittelussa nähdä arvokkaana osana liikunnanedistämistä.

Olemassa olevien polkujen hyödyntäminen merkittyjen maastoreittien tuottamisessa vähentää suunnittelutyön tarvetta. Suunnittelu edellyttää polkuverkoston laajaa tuntemista ja siinä lajiharrastajat ovat usein parhaita asiantuntijoita. Reitittämisessä polkuverkostosta valitaan sopivat ja halutut polut ja merkitään ne maastoon ilman että polkujen luonnetta oleellisesti muutetaan rakentamalla.

Maastopolkujen riskinarvioinnissa, turvallisuusasiakirjoissa ja viestinnässä huomioidaan ja tuodaan esiin, että niillä ei ole vastaavaa kunnossapidon tasoa kuin rakennetuilla ja jatkuvasti huollettavilla reiteillä. Luonnonmukaisen polun tavanomaiset riskit sisältyvät polkulajien luontaisiin ominaisuuksiin eivätkä siten ole erityisiä odottamattomia vaaroja luonnossa liikkujille. Metsäpolulla voi kompastua, olipa polku sitten merkitty tai ei.

Helpoille, kestävöidyille ulkoilureiteille on käyttöä asutuksen lähellä, vilkkailla luontokohteilla, matkailukeskuksen lähialueilla ja muissa vastaavissa paikoissa. Myös pitkien polkujen ja muunlaisten reittiyhteyksien turvaamiseksi tarvitaan ajoissa esim. kaavaan merkittyjä viherkäytäviä ja varauksia erilaisille reittiyhteyksille (kaupunkiviherioillä esim. monikäyttöpolut ja talvipolut, matkailukeskuksissa esim. kelkkailuyhteydet ja vesiretkeilyn rantautumismahdollisuudet).

Palautejärjestelmä

Helppo ja toimiva palautejärjestelmä on osa kuntalaisten ja muiden reitinkäyttäjien osallistamista, johon liikuntalakikin velvoittaa. Palautejärjestelmä on osa matkailun laatua ja sen kautta saadaan asiakkailta monenlaista tietoa. Myös ylläpitäjälle sujuvasti toimiva palautejärjestelmä on tarpeellinen apu: sen kautta ylläpitäjä saa nopeastikin tietoa reittien kunnosta tai mahdollisista vaaranpaikoista.

Käyttäjien keskinäinen vertaisjakokin voi parhaimmillaan olla reitinpitäjän apuna nopeassa viestinnässä, mutta se ei ole ylläpitäjää velvoittavaa. Esimerkiksi sosiaalisen median kautta lajiharrastajat tavoittavat toisensa nopeasti ja tieto leviää käyttäjien kesken (esim. latujen kunnossapitotilanne, pyöräilymahdollisuudet poluilla).

Lue lisää:
Palautesivusto, Metsähallitus
http://www.luontoon.fi/palaute
Latutilannesivusto
http://latutilanne.fi/
Keskustelu reittitilanteesta, Fillarifoorumi 2011
http://www.fillarifoorumi.fi/forum/showthread.php?44825-Helsingin-keskuspuiston-p%E4iv%E4n-kunto

Kokeilukulttuuri

Uusia lajeja tai toimintamalleja voidaan tuoda olemassa oleville reiteille ja poluille kokeilukulttuurin kautta. Kokeilukulttuuri mahdollistaa nopean toteutuksen esim. osalla reitistöä ennen laajempiin reittihankkeisiin ryhtymistä.

Reittitoimitus on uusille toimintamalleille usein liian hidas ja työläs prosessi. Myös hankerahoitus voi olla liian kankea väylä uuden liikuntalajin tai trendin aiheuttamaan kysyntäpaineeseen - nopea kokeilu ennen hanketta voi tuoda hankkeelle tarpeellista pohjatietoa ja perusteluja hankkeen toteuttamiseksi.

Kokeilujen kautta saatavat kokemukset ja niistä saatava palaute antavat perusteita uusille ratkaisuille ja alentavat suunnittelukustannuksia, kun jo tiedetään mikä toimii ja mikä ei. Kokeilu pitäisi voida tehdä avoimin mielin ja hyväksyä myös se, että kokeiltu malli ei aina toimi. Tällöin palataan aiempaan käytäntöön tai pohditaan toisenlaisen ratkaisun kokeilua.

Harrastajien, yrittäjien ja kunnan yhteistyö

Reitin suunnitteluvaiheessa voidaan luoda tai sulkea pois mahdollisuuksia. Kuntien liikuntatoimilla on usein niukat resurssit ja vähän tietoa uusista lajeista tai vanhojenkaan lajien reittitarpeesta. Harrastajien aktiivinen vaikuttaminen olosuhdetyöhön edesauttaa varsinkin uusien tai pienten lajien reittien tuottamista. Harrastajien, lajiseurojen ja tapahtumajärjestäjien mukanaolo jo aikaisessa suunnitteluvaiheessa takaa lajikohtaisen asiantuntemuksen ja lajitarpeet saadaan mukaan jo suunnitteluun. Silloin tuleva reitti vastaa käyttötarpeita, on lajiin sopiva ja käyttäjille vetovoimainen. Esimerkiksi voidaan välttyä tuottamasta liian hienoa ja turvallista reittiä, jos luonnolliset maastohaasteet kuuluvat lajin ominaisuuksiin.

Lajiharrastajilla on usein jo valmiita ideoita suunnitteluun (esim. ehdotuksia reittilinjauksiksi, valmiita toimintamalleja toteuttamiseen, tarvittavia sidosryhmäsuhteita). Usein harrastajat ovat valmiita osallistumaan

myös reitin toteuttamiseen tai ylläpitoon. Kunnalla tulisikin olla toimintamalleja, miten vapaaehtoisilla oleva tietotaito saadaan helposti hyödynnettyä (esim. käyttäjille avoimet ideointipalaverit, valmiita sopimuspohjia, vakuutukset talkootyöhön). Maastopyöräily ja ratsastus ovat tyypillisiä esimerkkejä, joissa harrastajat ovat olleet aloitteentekijöinä, suunnittelijoina ja/tai toteuttajina (esim. Korso, Kempele ja Iisalmi).

Yrittäjien ja kunnan yhteistyö

Kun reittejä perustetaan tai niiden käyttöä ja ylläpitoa suunnitellaan, on tärkeää huomioida aikaisessa vaiheessa reittejä hyödyntävien yrittäjien tarpeet, kokemukset ja ideat.

Luontomatkailun ohjelmapalveluyrityksillä voi olla tarkoin määriteltyjä tarpeita reiteille. Ratkaisevaa voi olla esimerkiksi saavutettavuus (esim. yhteysreitti hotellille, julkinen liikenne) tai erityisen liikkumismuodon huomioiminen (koiravaljakot, ratsastus).

Erityisesti matkailukeskuksissa reittien merkitys koko matkailuelinkeinolle on suuri, joten matkailuyrittäjien osallistaminen eri vaiheissa on keskeistä. Kunnan erilaiset ulkoilureitit voivat luoda vetovoimaa myös uudelle yritystoiminnalle. Reittihankkeissa matkailuyritykset ovatkin usein osallisena. Hyvät reitit ja niiden toimiva informaatio markkinoi koko aluetta ja reiteistä hyötyy myös muu elinkeinotoiminta (mm. ravintola-ala, kuljetukset, kauppa). Reittien ylläpitokustannusten jakaminen eri ”hyötyjätahoille” on joskus haasteellista.

Joskus harrastajien tai yrittäjien voi olla virkamiehiä helpompi tehdä yhteistyötä esim. maanomistajien kanssa. Jos aloitteentekijänä tai neuvottelijana ovat ulkoilun ja liikunnan näkökulmaa edistävä yhteisö tai ennalta hyvät henkilösuhteet, voidaan mahdolliset vanhat ristiriidat maanomistajien ja virkamiesten välillä ehkä ohittaa helpommin.

Esteettömien reittien suunnittelussa käyttäjäkunnan mukanaolo on välttämätöntä, jotta kaikki tarpeelliset näkökulmat tulevat ajoissa mukaan suunnitteluun ja reitistä tulee käyttäjäkunnalle vetovoimainen, mutta samalla mahdollisimman monikäyttöinen.

Jalkakäytävän monikäyttöä: hiekoitettu osa on turvallinen talvikävelyyn ja pyöräilyyn, toista puolta voidaan käyttää polkukelkkailuun ja pulkkailuun. Luopioinen. Katri Rauska /Yle

Latupohjien käyttäminen kesäaikana on merkittävä osa reittien monikäyttöä ja ympärivuotista hyödyntämistä. Lahti. Tiina Riikonen

Pohjois-Amerikassa latureittejä on monikäytetty talvipyöräilyyn jo vuodesta 2012 lähtien. Kuva: Activelynorthwest.com

Latupohjan monikäyttöä. Vähemmän käytetyille reiteille sopivat myös ratsastajat. Hevosia kohdatessa muut väistävät. Hollola. Tiina Riikonen

Lapin matkailukeskuksissa tarvitaan reittejä muillekin kuin hiihtäjille. Tässä samalla reitillä rinnakkain hiihtoladut ja kävely-/talvipyöräilyreitti, jolla saa ulkoiluttaa koiriakin. Kittilä, Levi. Timo Veijalainen

Hyvin merkitty patikointi- ja maastopyöräilyreitti tuo alueelle lisää ulkoilijoita. Vaihteleva maastopolku sopii hyvin myös polkujuoksuun. Maastoliikuntalajeissa reitin ei tarvitse olla liian helppo ja tasainen. Huittinen. Tiina Riikonen

Koirahiihtoladut ovat esimerkki latujen monikäytöstä. Reitti voi olla myös vuorokäytössä ja sallittu koirille vain tiettyinä aikoina. Hyvinkää. Sini Honkanen

Mobo-suunnistusrata on nykyaikainen kiintorastireitti. Mobo-suunnistus yhdistää luonnossaliikkumista ja teknologiaa. Hyvinkää. Tiina Riikonen

Monikäytön viitoitus lisää suvaitsevaisuutta Mäntyharjulla. Tiina Riikonen

Talviratsastusreitti Ylläksellä. Tiina Riikonen

Lumikenkäily ei aina tarvitse erillisiä reittejä, mutta matkailijat kulkevat mieluiten merkityillä reiteillä. Hiihtoreitit toimivat umpihankiliikkujillekin tukireitteinä. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto, Enontekiö. Tiina Riikonen

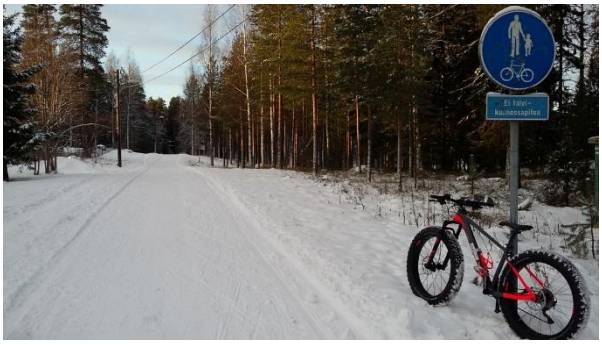

Ladut sulkevat usein vakiintuneita kulkureittejä ja kevyen liikenteen väyliäkin. Se saattaa lisätä laduilla kävelyä, ellei tarjolla ole selkeästi merkittyjä vaihtoehtoisia talvikävelyreittejä asiointiin ja ulkoiluun. Hollola. Tiina Riikonen

Fatbiken leveistä renkaista ei jää jälkeä kovaan luistelulatuun, joten ajaminen on sallittua ja etiketillä ohjeistetaan huomioimaan olosuhteet. Usa, Grand Targhee

Reitin yhteiskäytöstäkertova merkki, USA.

Uudenlaiset luontoreitit edellyttävät innovaatioita myös reittihuollossa. Monikäyttöisen polun huolto on usein edullista. Fatbike-reitin huoltoa USA:ssa. Kuva: Cambatrails.com

Opastuskartta Sveitsissä hiihdolle ja talvikävelylle. Sari Roos

Itävallan ja Sveitsin Alpeilla samoilla talviretkeilyreiteillä kuljetaan hiihtäen, kävellen, koirien kanssa ja erilaisilla pulkilla ja kelkoilla. Hyvä opastus lisää turvallisuutta eikä laturaivoa tunneta. Ischgl, Itävalta. Sari Roos

Ruotsin Lapissa talvireitit ovat monikäyttöisiä ja moottorikelkkailukin on sallittua, jos se on merkeillä osoitettu. Suomessa kelkkareiteillä saa liikkua omin voimin jokamiehenoikeudella, mutta yleensä samoille reiteille ei osoiteta muuta käyttöä. Ruotsi, Pältsa. Tiina Riikonen

Olemassa olevat retkeilyreitit soveltuvat useimmiten patikoinnin lisäksi myös maastopyöräilyyn. Samat rakenteet ja viitoitukset toimivat myös pyöräilyssä. Maastopyöräilyyn kuuluu myös taluttaminen ja tarvittaessa pyörän kantaminen, joten pitkospuut, portaat ja sillat eivät ole este reitin pyöräilykäytölle. Heinola. Tiina Riikonen

Melontareitti oheispalveluineen voi toimia talvella retkiluistelun tukireittinä. Järveltä toiselle siirtymisessä luistelijaakin auttaa kanootinkantopaikan viitoitus. Lahti, Nastola. Tiina Riikonen

Osittainen monikäyttöreitti Hollolassa. Tiina Riikonen

Jäät tarjoavat harrastuspaikan monille ulkoilulajeille. Padasjoki. Tiina Riikonen

Moottoriliikennettä säätelee maastoliikennelaki, mutta jokamiehenoikeudella voi liikkua monella eri tavalla. Asiallinen ohjeistus helpottaa ottamaan huomioon muita liikkujia. Hausjärvi. Tiina Riikonen

Ounasvaaran monikäyttöinen talvipolku. Heikki Stöckell.

Lähteet

Lainsäädäntö ja asetukset

Erämaalaki 1991/62
Järjestyslaki 2003/612
Jätelaki 646/2011
Kalastuslaki 379/2015
Kokoontumislaki 1999/530
Kuluttajaturvallisuuslaki 2011/920
Laki puolustusvoimista 2007/551
Laki yksityisistä teistä 1962/358
Liikuntalaki 390/2015
Luonnonsuojelulaki 1996/1096
Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132
Maastoliikennelaki 1995/1710
Metsästyslaki 1993/615
Muinaismuistolaki 295/1963
Poronhoitolaki 1990/848
Rajavartiolaki 2005/578
Rikoslaki 1889/39
Suomen perustuslaki 1999/731
Tieliikenneasetus 1982/182
Ulkoilulaki 1973/606
Vahingonkorvauslaki 1974/412
Vesilaki 2011/587
Vesiliikennelaki 1996/463

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys eduskunnalle tieliikennelaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Liikenne- ja viestintäministeriö. Lausuntoversio. 15.2.2017.

Hallituksen esitys eduskunnalle yksityistielaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Liikenne- ja viestintäministeriö. Lusuntoversio. 25.1.2017.

Painetut lähteet

Pohjois-Karjalan maakunnallisten virkistyspalvelujen ylläpito. 2013. Osaraportti 1. Kärkireitit ja ylläpidon rahoitusmalli. Julkaisu 162. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

Päivänen Jani; Virrankoski Lauri ja Liikonen, Larri. Moottorikelkkailu huvina, hyötynä ja häiriönä. Harrastajien, yritysten ja luonnon virkistyskäytön näkökulmia. Suomen ympäristö 53/2006

Sievänen Tuija ja Neuvonen Marjo (toim.) 2010. Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212

Suomen Kuntoliikuntaliitto. 2010. Kansallinen liikuntatutkimus 2009-2010. Suomen Liikunta ja Urheilu

Tuunanen Pekka, Tarasti Markus ja Rautiainen Anne (toim), Jokamiehenoiekudet ja toimiminen toisen aluella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä. Suomen ympäristö 30/2012

Verkkolähteet

Lipas. Suomelaisten liikuntapaikkojen tietopankki. http://lipas.cc.jyu.fi/lipas/. Viitattu 23.2.2017

Metsähallituksen urat ja kelkkailureitit. 2015. Metsähallitus, Eräluvat.fi http://www.eraluvat.fi/maastoliikenne/kelkkailureitit-ja-urat/metsahallituksen-urat-ja-kelkkailureitit.html. Viitattu 15.4.2017

Suomen Retkiluistelijat ry, https://www.skrinnari.fi/, viitattu 15.4.2017

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. 2010. Ulkoilun ja liikunnan merkit -standardi SFS-4424. https://www.sfs.fi. Viitattu 15.4.2017

Tiehallinto. 2002. Hevoset ja yleiset tiet. Tietoa tiesuunnitteluun nro 66. Viitattu 15.4.2017

Tiehallinto. 2005. Kevyen liikenteen väylät liikuntapaikkoina. Tiehallinnon selvityksiä 16/2005. Viitattu 15.4.2017

Tilastokeskus, Trafi ja Ålands Motorfordonsbyrå. 2016. Ajoneuvokantatilastot, https://www.stat.fi. Viitattu 15.4.2017.

Tilastokeskus. 2017. Kotitalouksien kulutus, koirien määrä [verkkojulkaisu]. https://www.stat.fi Viitattu 30.4.2017.

Trailrunning.fi. 2016. Vuoden 2016 polkujuoksutilastot. Viitattu 15.4.2016

Tuominiemi Rami. 2010. Hyvän viitoittamisen perusteet. Metsähallitus. Viitattu 15.4.2017